

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars
en què es dona el maltractament a les persones grans

BCN

Recerca aplicada

Edició:

Ajuntament de Barcelona

Coordinació de l'edició:

Departament de Comunicació de l'Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI

Coordinació de la recerca:

Departament de Planificació i Processos. Direcció d'Estratègia i Innovació.

Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI

Equip de recerca:

Per part de de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i l'Esport Blanquerna (FPCEE, Universitat Ramon Llull) i a través del Grup de Recerca de Parella i Família (GRPF):

Anna Vilaregut (direcció), Carol Palma, Eduard Carratalà, Mariona Roca, Cristina Günther, Lourdes Artigas, Clara Mateu i Sònia Torras.

Per part de l'Ajuntament de Barcelona:

Àngels Campos, Carmina Català i Laura Porzio, del Departament de Planificació i Processos;
Esther Quintana i Sílvia Collado, del Departament d'Atenció social per a la gent gran
i per a la promoció de l'autonomia personal (IMSS); i Marta Escuté, del Centre de Serveis Socials
Sant Martí-Verneda (IMSS).

Un agraïment especial a totes les persones professionals que, d'una manera o altra, han participat, ens han dedicat el seu temps i han compartit la seva expertesa, experiència i coneixement. Sense la seva col·laboració, aquesta recerca aplicada no s'hauria pogut portar a terme.

Gener de 2020

Índex

INTRODUCCIÓ	11
1. Justificació	15
1.1. El perquè d'una recerca aplicada	15
1.2. Antecedents i marc tècnic	17
1.3. Per què centrem l'estudi del maltractament a les persones grans en l'àmbit familiar	18
2. Marc conceptual	26
2.1. Model explicatiu del MPG: el Model Ecològic i el Model Sistèmic-relacional	26
2.2. Definició de maltractament a les persones grans	27
2.3. Tipologia de maltractaments a les persones grans	28
2.4. Àmbits en què es poden donar els maltractaments	32
2.5. Dades de maltractaments a les persones grans	32
2.5.1. Persones grans ateses per maltractaments	32
2.5.2. Persones maltractades segons el grup d'edat	37
2.5.3. Persones maltractades segons la tipologia de maltractament	38
2.5.4. Consideracions finals entorn de les dades	39
2.6. Conceptualització de la família des del model sistèmic-relacional	40
2.6.1. Comunicació relacional	41
2.6.2. Subsistemes familiars, límits i fronteres	45
2.6.3. Dinàmiques relacionals disfuncionals	47
2.6.4. Dimensions bàsiques del funcionament familiar	48
3. Objectius de la recerca aplicada (estudi de camp)	52
4. Metodologia	53
4.1. Disseny	53
4.2. Procediment	53
4.3. Participants	55
4.4. Tècniques	56
5. Resultats	58
5.1. Dades descriptives del tipus d'intervenció en casos de MPG	58

5.2. Freqüència de situacions tipus de família en què es dona MPG al llarg de tota l'experiència laboral	60
5.3. Situacions tipus de famílies en què es dona MPG en els darrers dos anys	62
5.4. Dades descriptives del cas A (primera elecció) i del cas B (segona elecció) en el qüestionari	63
5.5. Dades en relació amb els processos relacionals de les famílies en situacions de MPG	68
5.5.1. Processos relacionats amb la identitat familiar	69
5.5.2. Processos relacionats amb l'estructura familiar	71
5.5.3. Processos relacionats amb l'adaptabilitat familiar	73
5.5.4. Processos relacionats amb la comunicació familiar	75
5.5.5. Processos relacionats amb la dinàmica familiar	79
6. Anàlisi dels resultats	82
6.1. Categorització de les situacions tipus de famílies en casos de MPG	82
6.2. El grau de funcionalitat familiar de les famílies amb MPG a través de les cinc dimensions o processos relacionals	85
6.2.1. Situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran	94
6.2.2. Situació tipus 2: fills o filles grans que retornen a la convivència (pseudoindividuació)	103
6.2.3. Situació tipus 3: situació de violència masclista de parella en persones grans	111
6.2.4. Situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual	121
6.2.5. Situació tipus 5: aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades	131
7. Conclusions	134
8. Referències	153
9. Annexos	157

Índex de taules

Taula 1.	Situacions tipus identificades a la fase prèvia	23
Taula 2.	Tipus, definició i senyals d'alerta del maltractament cap a les persones grans	29
Taula 3.	Àmbits en què es donen els maltractaments	33
Taula 4.	Persones ateses per maltractaments	34
Taula 5.	Casos per districte en el període 2016-2018	35
Taula 6.	Casos atesos per primera vegada	36
Taula 7.	Casos atesos per primera vegada per districte	36
Taula 8.	Persones ateses segons grup d'edat	37
Taula 9.	Persones ateses segons tipologia	38
Taula 10.	Valoració del grau de funcionalitat familiar	50
Taula 11.	Indicadors específics de cada procés relacional del funcionament familiar	51
Taula 12.	Dades descriptives del perfil professional, districte i anys d'experiència professional	55
Taula 13.	Freqüència de situacions tipus de família en què es dona MPG al llarg de tota l'experiència laboral	61
Taula 14.	Situacions tipus de famílies en què es dona MPG en els darrers dos anys	62
Taula 15.	Característiques del cas A i el cas B	64
Taula 16.	Situacions familiars identificades	66
Taula 17.	Tipus de maltractament i diagnòstic de salut mental per part de la persona que exerceix MPG	67
Taula 18.	Situacions tipus identificades a la fase prèvia	82
Taula 19.	Exemples de situacions de famílies amb presència de MPG i amb relacions conflictives prèvies a la situació de cura als <i>focus groups</i>	84
Taula 20.	Situacions tipus de famílies en casos de MPG	85
Taula 21.	Valoració del grau de funcionalitat familiar a través de les cinc dimensions o processos relacionals	86
Taula 22.	Llegenda dels colors que representen cada una de les dimensions analitzades utilitzats a l'hora de fer el mapa relacional i correlacional per cada situació tipus	94

Taula 23.	Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 1: Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran	96
Taula 24.	Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 2: Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació	104
Taula 25.	Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 3: Situació de violència masclista de parella en persones grans	115
Taula 26.	Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 4: Famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual	123
Taula 27.	Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 5: Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades	132

Índex de figures

Figura 1.	Fases del projecte de desenvolupament tècnic	13
Figura 2.	Redefinició de l'objectiu general tenint en compte el marc conceptual de referència	20
Figura 3.	Mapa de les àrees clau	21
Figura 4.	Quatre nivells de la teoria ecològica (adaptat de Bronfenbrenner, 1979)	26
Figura 5.	Persones ateses segons el gènere	34
Figura 6.	Persones ateses per districte (2016-2018)	35
Figura 7.	Comparativa de les persones ateses segons el grup d'edat (2013-2018)	37
Figura 8.	Persones ateses segons la tipologia (2013-2018)	39
Figura 9.	Esquema de les quatre fases de la recerca aplicada	54
Figura 10.	Percentatges del procediment de les decisions d'intervenció en casos de MPG	58
Figura 11.	Percentatges de la intervenció en solitari o en equip en casos de MPG	59

Figura 12.	Percentatges sobre el treball en equip en la intervenció en casos de MPG.	59
Figura 13.	Percentatge de casos de MPG que es coordinen amb altres serveis	60
Figura 14.	Tendència sobre el tipus de vinculació afectiva en el cas A i B	69
Figura 15.	Tendència respecte al sentiment de pertinença del cas A i B	70
Figura 16.	Tipus de límits de les famílies en situacions de MPG	70
Figura 17.	Tipus de relacions entre els membres de la família amb situació de MPG	71
Figura 18.	Tipus de rols de les famílies amb MPG	72
Figura 19.	Normes i regles en famílies amb MPG	72
Figura 20.	Capacitat de reacció i adequació, dels recursos, rols i patrons familiars habituals, davant d'una situació de desequilibri i/o estressors vitals	73
Figura 21.	Capacitat de la família per compartir problemes i la presa de decisions amb la participació de tots els membres de la família	74
Figura 22.	Capacitat de la família per demanar ajuda, informació i recursos en l'àmbit institucional i comunitari	74
Figura 23.	Presència de missatges positius, clars i eficaços en famílies amb MPG	75
Figura 24.	Presència de dobles missatges en les famílies amb MPG	76
Figura 25.	Capacitat de les famílies amb MPG de compartir emocions obertament	76
Figura 26.	Presència de desconfiança i resistència a l'hora de compartir	77
Figura 27.	Ús de llenguatge excessivament crític i desqualificador	77
Figura 28.	Freqüència d'ús d'un llenguatge desconfirmador en famílies amb MPG	78
Figura 29.	Freqüència d'habilitats comunicatives i resolució de conflictes en famílies amb MPG	78

Figura 30.	Freqüència del joc relacional o dinàmica familiar tipus triangulació	79
Figura 31.	Freqüència del joc relacional o dinàmica familiar tipus coalició	80
Figura 32.	Tendència sobre la presència de jocs relacionals tipus triangulació o coalició	80
Figura 33.	Patró relacional de la identitat familiar en casos de MPG	88
Figura 34.	Patró relacional de l'estructura i adaptabilitat familiar en casos de MPG	89
Figura 35.	Patró relacional de comunicació familiar i dinàmica familiar en casos de MPG	92
Figura 36.	Mapa relacional i correlacions de la situació tipus 1	99
Figura 37.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 1	100
Figura 38.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 1	101
Figura 39.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de comunicació i dinàmica familiar de la situació tipus 1	102
Figura 40.	Mapa relacional i correlacions de la situació tipus 2	108
Figura 41.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 2	109
Figura 42.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 2	110
Figura 43.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de comunicació i dinàmica familiar de la situació tipus 2	111
Figura 44.	Mapa relacional i correlacions de la situació tipus 3	118

Figura 45.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 3	119
Figura 46.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 3	120
Figura 47.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de comunicació i dinàmica familiar de la situació tipus 3	121
Figura 48.	Mapa relacional i correlacions de la situació tipus 4	126
Figura 49.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 4	128
Figura 50.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 4	129
Figura 51.	Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de comunicació i dinàmica familiar de la situació tipus 4	130
Figura 52.	Mapa relacional i correlacions de la situació tipus 5	133
Figura 53.	SITUACIÓ TIPUS 1. Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran	138
Figura 54.	SITUACIÓ TIPUS 2. Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació	142
Figura 55.	SITUACIÓ TIPUS 3. Situació de violència masclista de parella en persones grans	146
Figura 56.	SITUACIÓ TIPUS 4. Famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual	150

INTRODUCCIÓ

Durant els últims vint anys el nombre de persones grans a la nostra ciutat ha anat creixent de manera gradual. A Barcelona, el nombre de persones de 65 anys o més, el 2012 era de 338.509 persones, que representa un 20,8% de la població total,¹ i l'esperança de vida era de 85,9 anys per a les dones i 79,3 anys per als homes. El 2018, hi ha 349.433 persones de 65 anys o més, que representa un 21,4% de la població total, i l'esperança de vida és de 86,9 anys per a les dones i 81,2 anys per als homes. Són dades semblants a la resta de les grans ciutats de països del sud d'Europa.²

En la mesura de govern Estratègia sobre canvi demogràfic i envelliment (2018), se subratlla que el nombre de persones de 65 anys o més a Barcelona aniran augmentant si tenim en compte que la generació del *baby boom* que ara és població activa s'està envellint i que el 2030 començarà a entrar en l'edat de la jubilació. Es preveu que gairebé un de cada tres habitants de Barcelona tindrà 60 anys o més. Afrontar, doncs, aquest canvi demogràfic és un dels principals reptes de les societats actuals, una transformació que impacta tots els àmbits i els cicles vitals de les persones.

Les dades recollides en aquests darrers anys demostren que aquest canvi demogràfic es caracteritza per una població més feminitzada en general, i en especial a les persones grans. El 2016, a Barcelona, dues de cada tres persones de 80 anys o més són dones,

les quals representen també el 56% de la generació dels 60 als 79 anys. A més, es preveu que a partir del 2030, Barcelona tindrà persones grans que seran més “digitals” que “analògiques”, que seran d'una generació relativament més formada, que l'atracció de residents d'arreu, que ja és una realitat, es veurà segurament incrementada en el futur, alhora que gaudiran d'un allargament de l'esperança de vida, s'incrementaran les necessitats de cura de les persones més grans i, al mateix temps, es produirà un augment en la participació social i comunitària de les persones grans de manera més activa i amb més sentit vital.

La vellesa no ha d'implicar necessàriament dependència, si bé és cert que aquesta augmenta amb l'edat. A Barcelona, l'any 2018 unes 50.000 persones tenen reconegut un grau de dependència segons la Llei d'autonomia personal i atenció a la dependència; o sense tenir-lo, reben el servei d'atenció domiciliària a la ciutat. D'aquestes, el 82% tenen 65 anys o més.

S'ha de tenir en compte que les persones dependents (també les que tenen poc suport social) són més susceptibles de patir maltractaments. Efectivament, qualsevol tipus de dependència (tant si és física, psíquica, emocional com econòmica), l'augment de l'edat, el fet de ser dona (les dades demostren que el fet de ser dona incrementa el risc de patir maltractament), l'aïllament social, situa-

¹ Segons el padró d'habitants.

² Estratègia sobre canvi demogràfic i envelliment. Una ciutat per a tots els cicles de vida (2018-2030). Ajuntament de Barcelona.

cions de precarietat econòmica i/o pobresa, juntament amb l'edatisme o una concepció negativa de la societat envers l'envelliment i la vellesa, deshumanitza les persones grans i les fa més vulnerables davant el risc de patir maltractament.

Es pot parlar, doncs, d'una societat que va envellint i viu més anys, en un context social canviant i, per tant, amb unes necessitats i situacions diferents que obliguen des de l'Administració a plantejar-se noves accions i replantejar-se les existents.

Aquest projecte sorgeix de la necessitat plantejada per l'Àrea de Drets Socials per donar continuïtat al treball endegat els darrers anys i portar a terme el desplegament de les accions plantejades dins de la **Mesura de govern per promoure el bon tracte a les persones grans i millorar la prevenció i l'abordatge de les situacions de maltractament que es puguin produir a la ciutat**, on es proposen tres línies d'actuació prioritàries:

1. Combatre l'edatisme tot promovent el bon tracte a les persones grans.
2. Seguir treballant per a la millora en l'abordatge dels maltractaments des de la prevenció, detecció, intervenció i avaluació.
3. Millorar el coneixement sobre les situacions de maltractament a les persones grans i innovar en el tipus d'abordatge psicosocial rehabilitador.

Per tal de desplegar la tercera línia clau d'intervenció, s'ha executat un projecte de desenvolupament tècnic

que consta de quatre fases: fase 1, disseny i anàlisi exploratòria; fase 2, desenvolupament tècnic; fase 3, recerca aplicada i treball de camp, i, finalment, la fase 4, conclusions. Vegeu la figura 1.

En la fase 2 del projecte de desenvolupament tècnic es van establir les bases teòriques, conceptuals i professionals que van permetre "identificar i conèixer les situacions en què es donen els MPG, així com els diferents factors implicats, desencadenants i variables associades que hi intervenen". Els continguts d'aquest treball fonamenten la fase 3 de **recerca aplicada** orientada a contrastar i aprofundir les propostes elaborades en aquesta etapa prèvia.

Amb la finalitat de dur a terme una **recerca aplicada col·laborativa** que porta per títol **Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans**, es va establir una col·laboració amb el Grup de Recerca de Parella i Família (GRPF) de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i l'Esport Blanquerna (FPCEE, Universitat Ramon Llull) i l'Àrea de Drets Socials de l'Ajuntament de Barcelona.

Amb la publicació del document que teniu a les mans es tanca el procés de recerca. Aquest document s'estructura en set capítols. En el primer capítol es presenten els antecedents i el marc tècnic en el qual es basa aquesta investigació; tot seguit s'explica per què se centra en una recerca aplicada en l'àmbit familiar dins del maltractament a les persones grans (MPG) i, finalment, s'analitza l'àrea clau "con-

Figura 1. Fases del desenvolupament tècnic.

text relacional, dinàmiques i patrons familiar” en situacions de MPG. En el capítol 2 es presenta el marc conceptual del maltractament a les persones grans –models explicatius, tipologies i àmbits en què es poden donar– i l'àmbit familiar dins del MPG. En els capítols 3 i 4 s'expliquen la finalitat, els objectius de la recerca aplicada i la seva metodologia.

En el capítol 5 es fa una descripció de les respostes obtingudes, dels professionals que treballen en els centres de serveis socials (CSS) de l'Ajuntament de Barcelona, a través d'un qüestionari elaborat específicament per a aquesta recerca. Així, es troben dades descriptives sobre el tipus d'intervenció i freqüència de les situacions tipus de famílies en què es dona MPG que els professionals han atès al llarg de tota la seva experiència laboral, així com dels darrers dos anys.

Al capítol 6 es presenta l'anàlisi dels resultats dividit en diferents subapartats. En el primer subapartat es presenta la categorització de les situacions tipus de famílies en casos de MPG. En el segon subapartat es fa una integració i discussió sobre el grau de funcionalitat familiar de les famílies amb MPG a través dels cinc processos relacionals amb el marc conceptual en què es basa aquesta investigació aplicada. I, finalment, en el tercer subapartat es fa una anàlisi dels resultats obtinguts de les correlacions intraindicadors i interindicadors i els mapes relacionals de les cinc dimensions bàsiques que intervenen en la funcionalitat familiar per cada situació tipus de famílies en casos de MPG amb disfuncionalitat familiar prèvia al maltractament.

Finalment, en el capítol 7 es formulen les conclusions principals de la recerca aplicada realitzada.

1.

JUSTIFICACIÓ

1.1. El perquè d'una recerca aplicada

El Pla de gestió del coneixement de l'Àrea de Drets Socials és el marc conceptual i estratègic on s'emmarca la realització de **recerques aplicades col·laboratives en una Administració pública**. El pla té com a finalitat última proveir les i els professionals de coneixement útil i productiu per dur a terme la seva tasca, per tal de potenciar l'eficiència, la millora contínua i la qualitat dels projectes i serveis. En aquest pla es treballa per afavorir un canvi cultural de l'organització, posant un èmfasi especial en la transferència del saber, l'expertesa i el coneixement acumulat dels i les professionals que la integren.

El que es pretén és passar de ser consumidors de coneixement a generadors de coneixement. Aquest Pla de gestió del coneixement conté un conjunt de projectes, espais i escenaris repartits en tres grans eixos de treball:

1. Visibilitzar i compartir el coneixement adquirit.
2. Interconnectar coneixement per generar-ne de nou a través del treball col·laboratiu intern.
3. Generar connexions amb les xarxes de coneixement extern.

La línia 8 del pla en concret té com a objectiu principal **promoure i establir una cultura de recerca aplicada, a Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI**. Aquest objectiu es persegueix a partir de la posada en marxa de projectes, accions i escenaris per afavorir que els equips tècnics pugin **aturar-se i reflexionar sobre la**

pròpia praxi, que donin valor i se sentin reconeguts **no només en el fer, sinó també en el pensar**.

L'Administració, i en concret l'Àrea de Drets Socials, genera processos d'aprenentatge per afavorir l'**actualització del coneixement** dels seus i les seves professionals, el **descobriment de pràctiques no conegudes i innovadores**, però també per **contrastar, sistematitzar o avaluar** els processos de **canvi de models i treballs habituals**. Finalment, es pretén **transferir i donar a conèixer** el coneixement adquirit per generar **impacte entre les persones** (subjectes actius dels fenòmens estudiats, professionals de l'àmbit social, etc.).

Innovar i avançar a partir del canvi són elements indissolubles i centrals a l'hora de reflexionar sobre el coneixement generat, compartit i après, i la recerca és una eina central en el marc de la innovació. Quan es parla d'una recerca aplicada col·laborativa, que incorpora l'expertesa tècnica i empírica amb l'expertesa teòrica i metodològica, es fa referència a resultats coproduïts i extremadament potents.

Considerant tot el que s'ha exposat, què s'entén per recerca aplicada?

Una **recerca aplicada és un procés conceptual, metodològic i pràctic d'investigació que té com a objectiu principal generar canvis i produir impacte en un col·lectiu, grup o organització**. Els canvis poden generar creixement social i econòmic i aportar beneficis a tots als agents implicats.

Des de l'Àrea de Drets Socials es promou una recerca aplicada que sigui

innovadora i generi un gran impacte també des del punt de vista **metodològic** i es vincula la generació del coneixement a la **coproducció del contingut i de la seva aplicació i transferència**. En altres paraules, es promou la realització de **recerques aplicades col·laboratives** elaborades per part d'**equips de recerca mixtos** formats per **professionals tècnics i grups de recerca** de les principals universitats catalanes.

Les característiques principals d'una **recerca aplicada col·laborativa**, en l'àmbit de la atenció i intervenció social, són les següents:

1. Un **procés** d'aprenentatge que està clarament **orientat a la pràctica**, i que es dissenya amb un pla previ de **transferència dels resultats, a curt i breu termini**. Aquest procés està estrictament lligat a la **innovació**.
2. Els **equips de recerca són mixtos** i els componen persones **professionals tècniques i investigadores**. La implicació dels equips de professionals es pot donar en la fase del disseny del projecte, del treball de camp, dels grups de contrast, en els processos d'anàlisi i en les conclusions.
3. La **metodologia** de la recerca ha de ser orientada a la detecció d'**àrees de millora**, a la generació d'**impacte** en les persones / grups / institucions, al **canvi socioeconòmic** i a la **innovació**.
4. Participar en una recerca d'aquesta tipologia rendibilitza i fomenta l'**expertesa i el coneixement tècnic, la creativitat** de les persones

professionals. Al mateix temps, acostava les universitats a la **praxi** i a la **realitat**.

Una **recerca aplicada** conceptualitzada i definida així posa èmfasi en la transferència i aplicació dels resultats, però també, i amb molta força, en el **procés metodològic compartit** entre **món tècnic i món acadèmic** per obtenir aquests resultats.

Una recerca aplicada col·laborativa es pot emmarcar, a vegades, en un **projecte de desenvolupament tècnic** de recorregut més ampli, tal com és el cas d'aquest treball. En aquest context, cal subratllar les **raons** que poden impulsar la posada en marxa d'una recerca aplicada d'aquestes característiques:

1. Una necessitat detectada per **investigar un tema emergent, avaluar, identificar i analitzar l'impacte d'un projecte, programa i serveis** per part d'un grup de recerca i amb la implicació dels professionals tècnics.
2. Arran de les **conclusions d'un projecte tècnic**, que pretén dotar els equips de professionals de nous coneixements i eines per avançar en l'acompanyament i intervenció amb persones i col·lectius vulnerables com és el cas de les persones grans, que es plantegen noves preguntes i nous objectius per aconseguir a partir d'un procés de recerca.

La necessitat que hi hagi una forta implicació i un rol central de l'**expertesa i el coneixement tècnic** sobre les condicions de vida i necessitat de les persones en aquesta tipologia de

treballs complexos, justifica la necessitat de promoure i impulsar **recerques aplicades col·laboratives** de cara a les administracions però també de cara a les universitats.

1.2. Antecedents i marc tècnic

L'Ajuntament de Barcelona, l'any 2002 va dur a terme el primer estudi descriptiu sobre el maltractament a les persones grans de la ciutat que evidenciava les greus dificultats per mesurar un fenomen tan invisible. Amb aquest punt de partida i amb la clara convicció que calia abordar el problema es va elaborar el primer **Protocol de detecció i intervenció en situacions de maltractaments a les persones grans** publicat l'any 2005 i reeditat el 2007.

El 2013, amb l'aprovació de la **Mesura de govern per promoure el bon tracte a les persones grans** i millorar la prevenció i l'abordatge de les situacions de maltractament que es puguin produir a la ciutat, l'Ajuntament es va plantejar l'actualització i millora d'aquest protocol. Així doncs, el 2014 van publicar **el nou protocol d'actuació davant el maltractament a les persones grans** amb la finalitat de continuar garantint un bon tracte a les persones grans, recollint els valors de respecte, dignitat i reconeixement de les necessitats de les persones grans des d'una mirada positiva de la vellesa en totes les fases de l'actuació dels i les professionals. Per elaborar-lo es va prendre en consideració el marc normatiu vigent dins l'àmbit internacional, estatal, i català i el propi de la ciutat de Barcelona, com ara el Pla d'acció municipal (PAM) 2012-2015, el Pla municipal per a les persones grans

2013-2016, la mesura de govern ja esmentada, la memòria 2011-2012 dedicada a la discriminació i el maltractament a les persones grans, del grup d'envelliment del Consell Municipal de Benestar Social de Barcelona (CMBS) i el document obert de drets i llibertats de les persones grans amb dependència, del Consell Assessor de la Gent Gran (CAGG) del 2003.

Amb l'elaboració d'aquest nou Protocol (2014) s'aporta als i les professionals municipals elements conceptuals i metodològics actualitzats i línies d'actuació davant les situacions de maltractament a les persones grans amb l'objectiu d'oferir l'orientació, el suport i les respostes d'atenció més adequades tant a les persones que reben maltractaments com a les persones que els causen, disposant de criteris per prevenir, detectar i intervenir de manera més eficaç.

Algunes de les novetats d'aquest nou protocol són les següents: 1) introdueix la prevenció com a factor necessari i complementari a l'actuació davant una situació de maltractament; 2) estableix els procediments específics i els instruments necessaris, comuns i homogenis, per a tots els agents implicats; 3) estableix les bases per a l'abordatge des de la responsabilitat, la complementació i l'establiment de circuits i procediments de treball entre sistemes: serveis socials, salut, justícia i cossos de seguretat, i 4) planteja la necessitat d'abordar també la intervenció amb la persona que causa el maltractament.

Així mateix, i en el marc del protocol d'actuació davant el maltractaments

a les persones grans, mitjançant la creació de diverses comissions de treball interinstitucionals, s'han definit diferents procediments específics per continuar avançant en la millora, la prevenció i l'abordatge d'aquestes situacions, com ara els següents:

- Eina de detecció de possibles maltractaments a persones més grans de 65 anys durant l'acte de valoració de la dependència pels i per les professionals del Servei de Valoració de la Dependència (SEVAD).
- Procediment específic d'actuació entre Serveis Socials i Salut.
- Procediment específic del Servei de Teleassistència.
- Actualment s'està en fase d'inici en relació amb el procediment específic Servei d'Ajuda a Domicili (SAD).

El juliol del 2018, l'Ajuntament de Barcelona va presentar la **mesura de govern Estratègia sobre canvi demogràfic i envelliment: una ciutat per a tots els cicles de vida (2018-2030)**, on s'inclou un estudi del procés d'envelliment i canvi demogràfic descrivint 77 accions distribuïdes en quatre eixos estratègics: dret a la ciutat al llarg de la vida; ciutat amigable i convivència intergeneracional; envelliment actiu per aportar i gaudir de la ciutat, i recerca i planificació per a un canvi demogràfic amb equitat. És en el tercer eix, "Envelliment actiu: aportar i gaudir

de la ciutat", i dins d'aquest l'acció 54, "Prevenció i atenció als maltractaments de les persones grans", on es continua apostant per la continuïtat en el desplegament i la millora de línies d'actuació relacionades.

1.3. Per què centrem l'estudi del maltractament a les persones grans en l'àmbit familiar

Amb l'objectiu d'**identificar i conèixer el perfil de les persones que exerceixen el maltractament a la gent gran (M7)³ i innovar el tipus d'abordatge psicosocial rehabilitador des del context dels serveis socials bàsics**, i amb la finalitat última de donar continuïtat al treball desenvolupat els darrers anys, es demana la col·laboració al Departament de Planificació i Processos per dissenyar un projecte de desenvolupament tècnic.

Tal com ja s'ha esmentat, el disseny d'aquest projecte preveia diferents fases. En la primera i segona fase es va recollir el treball elaborat⁴ per un equip de millora format per professionals amb experiència en l'atenció als maltractaments a les persones grans. Els objectius als quals es pretenia donar resposta van ser els següents:

- a) Consensuar el **marc teòric** des del qual s'analitzarà el fenomen dels maltractaments a les persones grans.

³ Direcció d'Intervenció Social, Departament de Gent Gran. Línies d'intervenció en l'abordatge dels maltractaments a les persones grans 2017-2019. Document intern no publicat. Àrea de Drets Socials, Ajuntament de Barcelona.

⁴ Direcció d'Innovació i Estratègia, Departament de Planificació i Processos, SPORA Sinergies. 2018. Informe fase 2. Projecte de desenvolupament tècnic. Identificació de les situacions en què es dona maltractament a les persones grans. Factors implicats, desencadenants i variables associades. Document intern no publicat. Àrea de Drets Socials Ajuntament de Barcelona.

b) Consensuar un mapa d'àrees clau i factors que cal tenir en compte per entendre els maltractaments a les persones grans i orientar la intervenció.

c) Elaborar hipòtesis de treball i preguntes de recerca sobre temàtiques de les quals no es tingui informació i siguin útils per a la intervenció.

L'elaboració del Mapa d'Àrees Clau és l'inici del camí cap a la definició dels paràmetres de funcionament familiar que intervenen en la emergència del MPG, així com una primera identificació de situacions tipus on es dona el MPG van ser els resultats principals d'aquesta fase prèvia, on es fonamentà la recerca aplicada col·laborativa i d'estudi de camp posterior.

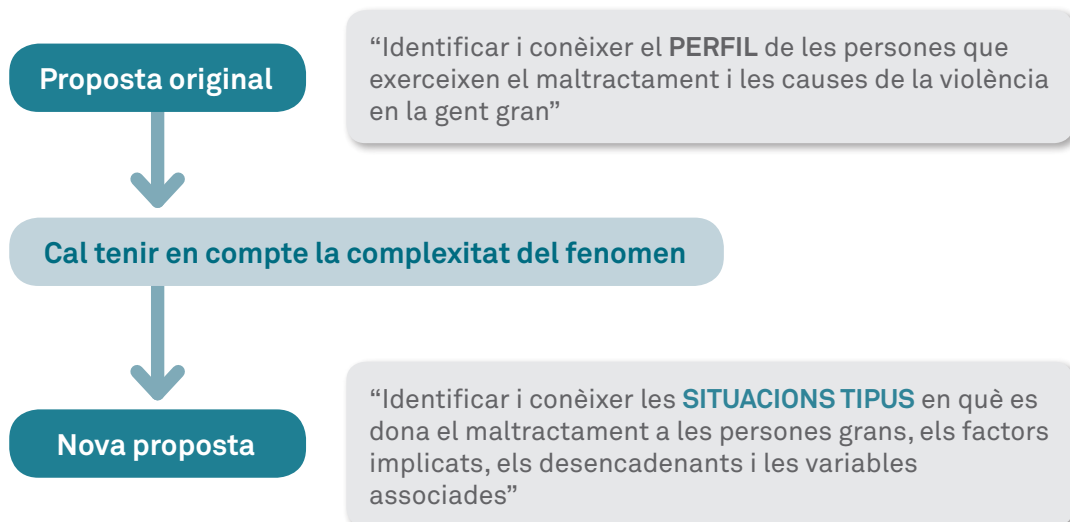
El Mapa d'Àrees Clau és una eina que organitza els paràmetres rellevants en l'emergència i el desenvolupament dels casos de MPG. El Mapa sintetitza la informació clau per comprendre els casos de MPG per tal que serveixi de guia a professionals en l'exploració i la intervenció en casos de MPG.

En aquesta fase inicial, el projecte responia, en un inici, a l'objectiu *d'identificar i conèixer el perfil de les persones que exerceixen el maltractament i les causes de la violència en la gent gran*, tal com s'ha explicat anteriorment. No obstant això, ja durant les primeres sessions de planificació del projecte, es va poder contrastar amb la bibliografia i els professionals experts implicats en aquesta fase inicial que l'orientació d'aquest objectiu tendia a simplificar

la complexitat del fenomen dels MPG, diferent del que formula el model ecològic i el model sistèmic-relacional, models conceptuals rellevants d'aquest projecte. Per això, es va decidir modificar la manera en què estava plantejat per garantir que tingués en compte la complexitat que caracteritza aquest fenomen. Així doncs, es va decidir substituir aquells conceptes que podien oferir una imatge en certa manera reduccionista del fenomen per altres que cospessin les múltiples variables i factors que hi intervenen, sobretot els factors relacionals. En conseqüència, es va decidir fer referència a les "situacions de maltractaments" i no tan sols al "perfil" de les persones que l'exerceixen. De la mateixa manera, es va plantejar no parlar de "causes", sinó de "factors implicats, desencadenants i variables associades". D'aquesta manera, com mostra la figura 1, l'objectiu general del projecte es va modificar, i passa a ser **identificar i conèixer les situacions tipus en què es dona el maltractament a les persones grans, els factors implicats, els desencadenants i les variables associades**. Vegeu la figura 2.

Per tal de donar resposta a aquest objectiu, clarament més complex que l'inicial, es va creure que calia desenvolupar una eina més àmplia que un simple llistat de factors de risc i variables que participen en l'emergència dels MPG. És en aquest marc quan es va proposar elaborar un Mapa d'Àrees Clau que, d'una banda, recollís els factors implicats en l'emergència dels MPG. I, de l'altra, reflectís la interrelació entre múltiples factors.

Figura 2. Redefinició de l'objectiu general tenint en compte el marc conceptual de referència.

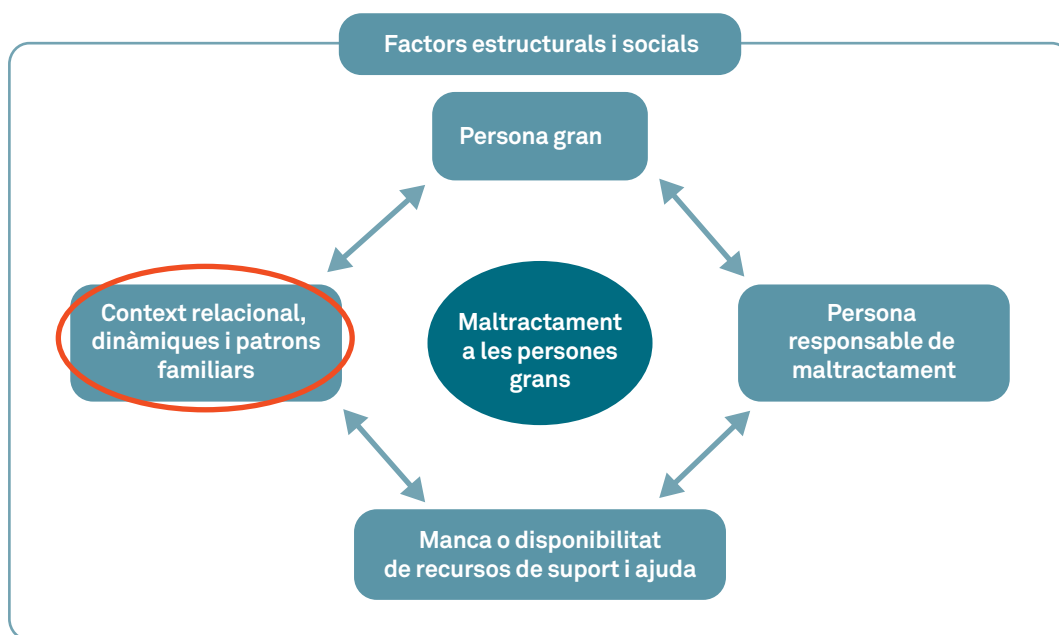
El mapa, doncs, és una eina visual que plasma els diferents elements presents en un cas de maltractaments, així com la forma en què interaccionen entre ells. D'aquesta manera, mostra els factors i paràmetres que estan presents en un cas de MPG i, ahora, n'emfatitza el caràcter multivariable i relacional. En definitiva, el mapa té l'objectiu de **recollir i posar en relació tots els factors que intervenen de manera interconnectada en els casos de MPG d'una forma esquemàtica i resumida** que sigui útil per als professionals implicats.

El mapa s'organitza en quatre àrees clau, que fan referència als quatre grans àmbits que cal tenir en compte a l'hora de valorar una possible situació de maltractaments. Aquestes àrees interactuen entre elles fent més o menys probable l'aparició d'un cas de maltractament a les persones grans.

Tal com recull la figura 3, les quatre àrees són les següents: a) *la persona gran*; b) *la persona responsable del maltractament*; c) *la manca o disponibilitat de recursos de suport i ajuda*, i c) *el context relacional, les dinàmiques i els patrons familiars*. Totes aquestes àrees estan, al seu torn, influenciades per un seguit de *factors estructurals i socials* que determinen el context més ampli d'emergència de les situacions de MPG. Vegeu la figura 3.

Cadascuna de les àrees clau del mapa és un dels àmbits que cal analitzar per comprendre la situació en què emergeixen els casos de MPG. Per tal de facilitar aquesta anàlisi, **cada àrea del mapa inclou tot un seguit de paràmetres que cal valorar**. Així, dins de cada àrea hi ha indicadors, variables o bé factors de risc i de protecció que ajuden a discernir quina probabilitat hi ha que es doni una situació de MPG.

Figura 3. Mapa de les àrees clau.

21

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

A més de valorar cada àrea clau per separat, **és igualment important tenir present la relació entre totes i cadascuna de les àrees clau.** Cap de les àrees clau ni dels indicadors que s'hi inclouen són explicatius per si sols, sinó que actuen de manera conjunta. Per tant, cal valorar tots els paràmetres, factors de risc i de protecció relacionats amb cada àrea, així com la seva possible combinació. En cap cas es pot prendre de manera aïllada cap dels factors o àrees per valorar la probabilitat d'emergència d'una situació de MPG.

Cal apuntar que treballar amb factors de risc i de protecció possibilita escenaris en gestió del risc, atès que poden actuar com a predictors dels casos de MPG. Així, valorar el balanç entre la presència de factors de risc i factors

de protecció permet fer un pronòstic que orienti i faciliti la presa de decisions de cara a una possible intervenció.

En vista de tot el que s'ha exposat i la revisió bibliogràfica feta, es pot afirmar que l'àrea del **context relacional, dinàmiques i patrons familiars** és, de les quatre àrees clau, aquella en la qual hi ha més manca d'estudis i d'evidència científica que hagi explorat la vinculació entre aquesta àrea i les situacions de MPG (Cardona, Meyer, Schiamburg i Post, 2007; Iborra, 2009; Sanmartín *et al.*, 2001; Tabueña, 2006). Per tant, a diferència de la resta d'àrees, gairebé no hi ha estudis que estableixin quins factors de l'àmbit familiar incideixen en l'emergència d'una situació de MPG, malgrat que aquesta àrea és especialment rellevant, atès que bona part de les situacions de MPG es donen dins

l'entorn familiar, tal com s'indica en múltiples documents, guies i protocols adreçats a l'atenció dels MPG. D'aquí l'interès de dur a terme una investigació aplicada que contribueixi a aquest buit de coneixement.

A partir d'aquestes consideracions, i tal com s'ha exposat anteriorment, en la revisió feta s'ha evidenciat la necessitat d'explorar amb un nivell més gran de profunditat aquesta àrea familiar i relacional, incloent-hi els paràmetres, els indicadors, les variables i els factors de risc que la componen, atès que bona part de les situacions de MPG es donen dins l'entorn familiar. Ara bé, malgrat que la bibliografia revisada posa el focus en el context relacional i familiar, hi ha una manca d'estudis i d'evidència científica que hagin explorat la vinculació entre dinàmiques relacionals i familiars i les situacions de MPG. Estudis en aquest àmbit, com és l'actual, poden contribuir a un enriquiment tant en la prevenció i l'avaluació com en la intervenció en casos de MPG.

Un altre dels resultats principals de la fase prèvia va ser la identificació i conceptualització de nou situacions tipus que es donen en casos de MPG, així com la definició dels paràmetres de funcionament familiar que intervenen en l'emergència del MPG. Ara bé, cal tenir en compte que, a diferència de les altres àrees clau, en aquest cas es tracta d'una aproximació en forma d'hipòtesi teòrica que cal contrastar en la fase d'estudi de camp.

Tal com es pot observar a la taula 1, de les situacions tipus identificades a la fase prèvia d'acord amb el plantejament que fa Moratalla,⁵ es poden agrupar en dos grans grups en funció de la presència o no de disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de MPG. En el primer grup, es van identificar i conceptualitzar sis situacions tipus amb disfuncionalitat familiar. En el segon grup, es van identificar dues situacions tipus sense disfuncionalitat familiar.

⁵ Direcció d'Innovació i Estratègia, Departament de Planificació i Processos, SPORA Sinergies (2018). Informe fase 2. Projecte de desenvolupament tècnic. Identificació de les situacions en què es dona maltractament a les persones grans. Factors implicats, desencadenants i variables associades. Document intern no publicat. Àrea de Drets Socials Ajuntament de Barcelona.

Taula 1. Situacions tipus identificades a la fase prèvia.

	Situacions tipus
Disfuncionalitat familiar	1. Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.
	2. Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.
	3. Situació de violència masclista de parella en persones grans.
	4. Fills o filles amb relacions conflictives amb mares o pares, anteriors a la situació de cura.
	5. Germans o germanes amb relacions conflictives.
	6. Famílies amb patrons de violència instaurats.
	7. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades.
No disfuncionalitat familiar	8. Situacions de sobrecàrrega del cuidador o cuidadora.
	9. Dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cicle vital. Interdependència familiar. Dificultat per canviar rols i funcions.

23

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

La situació 1, “Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran”

- Són fills o filles que no han fet el procés d'individuació i no s'han desvinculat mai de la família perquè el tipus de relació establerta no ho ha permès.
- Són famílies que no faciliten l'autonomia dels seus membres i on es donen relacions de dependència mútua i vincles poc diferenciats i fusionals. Tot i així, la vinculació afectiva està poc preservada i hi ha un escàs sentiment de pertinença.
- Poden donar-se i és habitual observar problemes de salut mental i/o consum.
- Un desencadenant freqüent és la mort d'un dels pares, que suposa un moment crític, i que provoca un grau d'exigència superior pel fill o filla que no és capaç de gestionar.

La situació 2, “Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació”

- La persona gran torna a conviure amb el fill o filla, ja sigui perquè aquest retorna al domicili familiar, o bé perquè la persona gran es trasllada a casa del fill o filla.
- Tot i tenir similituds amb la situació tipus 1, aquí el procés de desvinculació familiar s’ha produït amb més o menys èxit. El retorn pot estar vinculat amb la presència d’estressors vitals, com ara separacions, pèrdues de feina i/o d’habitatge, inestabilitat econòmica cronificada..., que provoquen noves situacions de dependència.
- Hi ha una disfunció del vincle i solen donar-se relacions de conflicte prèvies.

La situació 3, “Situació de violència masclista de parella en persones grans”

- La persona gran conviu amb la seva parella, que és la que exerceix els maltractaments.
- La conducta violenta està lligada a la relació que la parella ha mantingut al llarg de la seva història. Cal tenir en compte que haver de cuidar la parella pot provocar un canvi en la definició del “poder” en la relació. Parelles amb antecedents de violència poden augmentar, disminuir o invertir el rol de qui fa la conducta violenta.

La situació 4, “Fills o filles amb relacions conflictives amb mares o pares anteriors a la situació de cura”

- Història de relació conflictiva de llarga evolució, maltractament previ o vivència de situacions traumàtiques en el si de la família, és a dir, fills o filles que en la infància van ser objecte de maltractament, negligència o abandonament, que retornen el maltractament quan s’inverteixen els papers i són ells qui cuiden els pares.
- Aquesta situació pot anar de menys a més gravetat (desqualificacions i desconfirmacions prèvies, maltractament lleu, moderat o greu...).

La situació 5, “Germans o germanes amb relacions conflictives”

- Són casos en els quals els germans tenen problemes en les seves relacions de fa temps. Les relacions entre els germans mai no estan aïllades de les relacions familiars i, per tant, sempre estan mediatitzades per les relacions amb els pares o mares.
- La conducta violenta cap a la persona gran per part del germà o germana que cuida expressa el malestar o la ràbia fruit de les discriminacions, triangulacions o instrumentalització que els pares han fet al llarg de la història familiar en el sistema fraternal. Apareixen aquí també els estereotips de gènere “tradició assumida: la dona és la cuidadora”.

La situació 6, “**Famílies amb patrons de violència instaurats**”

- Famílies amb experiència prèvia de la utilització de la violència com a forma de resoldre els conflictes.
- En aquestes famílies, la conducta violenta pot sorgir de diferents membres, alhora que és tolerada pels altres, ja que la comunicació violenta forma part, moltes vegades, de les pautes interactives habituals.

La situació 7, “**Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades**”

- La majoria de les vegades, la funció del cuidador o cuidadora no està definida clarament i, en no haver-hi un vincle significatiu, hi ha sentiment d'obligatorietat en la cura i no de compromís.
- La persona gran es pot convertir en un destorb, a mesura que augmenta la situació de dependència i la necessitat de cura, es poden donar situacions de negligència i, si hi ha béns i recursos materials, pot aparèixer l'abús econòmic.

25

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

La situació 8, “**Situacions de sobrecàrrega del cuidador o cuidadora**”

- En aquest cas es manté un vincle de tipus afectiu i el que hi ha és un desbordament i, a vegades, fins i tot claudicació per part de la persona cuidadora, provocada per diferents factors com ara un alt grau de dependència de la persona gran o situacions familiars o personals que puguin generar un gran estrès.
- Els sentiments de vergonya i de culpa són molt importants, i alhora també hi ha un gran penediment posterior.
- La conducta violenta moltes vegades és el límit, és tocar fons, el que facilita fer demandes d'ajuda.

La situació 9, “**Dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cycle vital. Interdependència familiar. Dificultat per canviar rols i funcions**”

- Famílies que no han fet el canvi d'etapa en el cycle vital.
- Mares i pares continuen exercint el seu rol com a tals. No hi ha un reconeixement de les necessitats pròpies del que implica fer-se gran. Aquesta circumstància pot provocar que, malgrat que requereixen ser atesos i cuidats, continuïn desenvolupant tasques que ja no són pròpies pel moment de vida i de salut en el qual es troben.

2. MARC CONCEPTUAL

2.1. Model explicatiu del MPG: el Model Ecològic i el Model Sistèmic-relacional

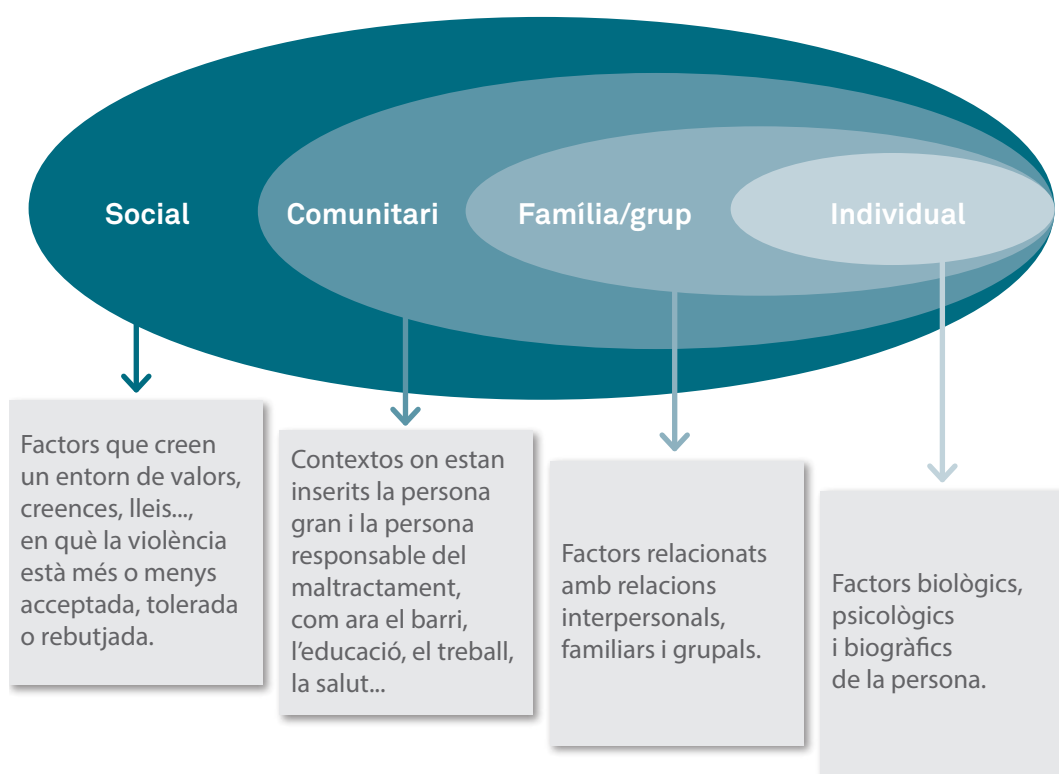
Aquest treball pren com a perspectiva teòrica dos models, el Model Ecològic del desenvolupament humà i el Model Sistèmic-relacional. El Model Ecològic, proposat per Bronfenbrenner (1979) i revisat per Ibáñez (2012), tracta de descriure un sistema format per diferents nivells que interaccionen entre ells, fent emergir o no una situació de maltractaments a les persones grans. Concretament, el model proposa l'existència de quatre nivells, que van de menys a més amplitud (vegeu la figura 4):

- A. Nivell individual:** fa referència als factors biològics, genètics i psicològics de l'individu, incloent-hi la seva biografia.
- B. Nivell familiar o grupal:** fa referència als factors relacionats amb les relacions interpersonals, que conformen la identitat individu-grupal, com la família, el grup d'amics i amigues, etc.
- C. Nivell comunitari:** fa referència als contextos on estan inserides la persona gran i la persona responsable dels maltractaments. Per exemple, el barri, l'àmbit educatiu, l'àmbit laboral, l'àmbit de la salut, entre d'altres.

26

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Figura 4. Quatre nivells de la Teoria Ecològica (adaptat de Bronfenbrenner, 1979).

D. Nivell social: fa referència als factors socials a escala general que creen un entorn de valors, creences, lleis, etc. Aquests factors generen un entorn on la violència està més o menys acceptada, tolerada o rebutjada.

Així doncs, segons el Model Ecològic, el fenomen del maltractament a la gent gran es basa en la complexa relació dels factors inclosos en cadascun d'aquests quatre nivells, ja que tots els nivells depenen els uns dels altres, la qual cosa fa imprescindible la participació conjunta dels diferents nivells. Per tant, el model tracta de fugir d'altres propostes reduccionistes que tendeixen a simplificar l'explicació de l'emergència dels maltractaments a causes concretes. Per contra, el Model Ecològic parteix d'una explicació multicausal i plurifactorial, que entén els maltractaments com el resultat de l'acció recíproca i complexa de factors individuals, relacionals, socials, culturals i ambientals.

Tenint en compte aquest model i centrant-se en l'objecte d'aquest estudi, els factors relacionals prenen una especial rellevància atès que es vol identificar i conèixer amb més profunditat la situació de les famílies que maltracten persones grans. Per aquest motiu, es considera que el model sistèmic-relacional és el model que més es complementa amb el model ecològic perquè també parteix d'una explicació multicausal i entén els fenòmens com el resultat de l'acció recíproca i complexa de les relacions humanes.

D'aquesta manera, el model sistèmic-relacional tracta d'entendre i

aprofundir en la visió de la família com un tot, ja que sosté que per comprendre de manera global les persones s'ha de partir de l'estudi de la família, l'entorn més pròxim i que més influeix (Ceberio i Watzlawick, 1998). Així doncs, cal considerar la família com un conjunt d'elements d'un circuit en interacció, de manera que la conducta de cada membre influeix inevitablement sobre els altres, de la mateixa manera que aquest és influït pels altres (Selvini-Palazzoli, Boscolo, Cecchin i Prata, 1990). Per aquest motiu, l'èmfasi en els factors relacionals és imprescindible per no caure en el relativisme i dificultar l'activitat investigadora o d'intervenció (Linares, 2012).

En aquest sentit, per comprendre el fenomen de maltractament dins del context familiar el model sistèmic-relacional se centra en el procés, és a dir, en com s'ha arribat a la situació de maltractament dins de l'entorn familiar, a través d'una mirada circular o recíproca i complexa entre els factors individuals i relacionals. En definitiva, **aquest model no busca fer interpretacions sinó comprendre i explicar els processos relacionals que han portat al maltractament dins de l'entorn familiar.**

2.2. Definició de maltractament a les persones grans

En la revisió de la literatura feta destaca una àmplia variació en les definicions disponibles del maltractament a les persones grans (Hall, 1989; Hudson, 1986; Lachs i Pillemer, 1995; Steinmetz, 1990; Wolf, 1988; Wolf i Pillemer, 1989), tot i que totes tenen en comú la consideració que el mal-

tractament a les persones grans inclou l'omissió o execució d'algun acte en contra de la persona gran (Kosberg i Nahmias, 1996).

Seguint el Protocol d'actuació davant el maltractament a les persones grans de Barcelona, el concepte de maltractaments a les persones grans reflecteix allò que en la societat actual es considera o no acceptable en l'àmbit de les relacions interpersonals i comunitàries. En la literatura existent sobre el fenomen, se'n poden trobar múltiples definicions. Entre aquestes, cal posar en relleu la definició proposada a la Primera Conferència Nacional de Consens sobre l'Ancià Maltractat de l'any 1995, així com la que s'estableix a la Declaració de Toronto per a la prevenció global del maltractament de les persones grans l'any 2002; ambdues declaracions són complementàries i sintetitzen els aspectes que defineixen actualment el concepte de maltractaments a les persones grans:

- Declaració d'Almeria (1995): "Qualsevol acte o ommissió sofert per una persona gran que vulneri la integritat física, psíquica, sexual, econòmica, el principi d'autonomia o un dret fonamental de l'individu, que sigui percebut per aquest o constatat objectivament amb independència de la intencionalitat i el medi on succeeixi."
- Declaració de Toronto (2002): "L'acció única o repetida, o la manca de la resposta apropiada, que succeeixi dintre de qualsevol relació on existeixi una expectativa de confiança i que ocasioni dany o angoixa a una persona gran."

En referència a les dinàmiques familiars en casos de maltractament, cal destacar tres aspectes clau a l'hora de definir què és un cas de maltractament. En primer lloc, l'existència d'una relació i vinculació entre la persona maltractada i qui exerceix els maltractaments, fet que facilita que hi hagi una expectativa de confiança entre ambdues persones. En segon lloc, en tots els casos són conductes que provoquen algun dany, ja sigui físic o psicològic. Finalment, els maltractaments poden prendre la forma d'una acció o bé de manca d'acció (omissió), ja sigui o no intencional, que vulnera la integritat psicològica o física d'una persona (Linares, 1996).

Minuchin (1986) refereix que en les famílies en què es dona maltractament sovint hi ha una gran càrrega de rancor i on la violència familiar és el resultat de diverses generacions del que ell anomena "privació de poder". Aquest fenomen esdevé quan un dels membres es percep a ell mateix com a dèbil i sotmès, per la qual cosa augmenten les seves manifestacions violentes.

En definitiva, segons Cancrini (1996) aquestes famílies són "famílies negligents", les quals es caracteritzen per la carència. Es tracta de famílies amb molt poca capacitat per organitzar-se de manera sana i d'estructurar-se de manera adequada. Per aquest motiu, la incapacitat de cuidar i els dèficits afectius esdevenen un maltractament.

2.3. Tipologia de maltractaments a les persones grans

Una vegada revisada la literatura sobre les diferents tipologies, es des-

taquen set tipus de maltractament que es dona a les persones grans: l'abús físic; l'abús psicològic, emocional o mental; l'abús material o explotació econòmica; la negligència activa; la negligència passiva; la violació dels drets civils; i l'autonegligència (Schiamberg i Gans, 2000; Wolf i Pillemmer, 1989). D'altra banda, en la recerca es destaca la necessitat de considerar els factors específics que corresponguin a la casuística en el context en el qual es doni el maltractament a les persones grans, degut a la manca de consens que es posa de manifest (Hudson, 1986; Lin i Giles, 2013; Schiamberg i Gans, 2000).

D'aquesta manera, a la taula 2, es mostra les diverses formes o tipologies en què es poden donar els mal-

tractaments envers les persones grans d'acord amb el context sociocultural que correspon. Així mateix, es mostren alguns dels senyals d'alerta vinculats a cada tipologia. S'identifiquen set tipus de maltractament: maltractament físic, maltractament psicològic o emocional, maltractament econòmic o explotació, maltractament o abús sexual, negligència, abandó i vulneració de drets.

Partint d'aquesta premissa i del tema que ens ocupa, dins del model sistèmic-relacional, Linares (1996) parla de dos tipus de maltractament. El maltractament físic com un conjunt de pautes relacionals que, de manera immediata i directa, posen en perill la integritat física de les persones que hi estan sotmeses. El maltractament

29

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Taula 2. Tipus, definició i senyals d'alerta del maltractament envers les persones grans.

Tipus	Definició	Senyals d'alerta
Maltractament físic	Ús de la força física que ocasiona ferides, dolors o lesions corporals. Poden ser bufetades, sacsejades, cops, cremades, empentes, puntades o qualsevol agressió física amb objecte o sense. Inclou, a més, restriccions o confinaments no apropiats als llits, a les cadires o en una habitació, l'ús inapropiat de fàrmacs, com sedacions sense prescripció o l'alimentació forçada.	- Talls, cops, cremades, punxades, blaus, marques de subjecció, nafres no curades, inflamacions, lesions a zones del cos amagades, caigudes reiterades inexplicables. - Lesions de difícil o contradictòries explicacions sobre què les ha produït, fractures. - Sobredosi o infradosi de medicació en sang. - Desnutrició o deshidratació; hipotèrmia i hipertèrmia.

(Continua)

Taula 2. Tipus, definició i senyals d'alerta del maltractament envers les persones grans (cont.).

Tipus	Definició	Senyals d'alerta
Maltractament psicològic o emocional	Infligir angoixa, pena o estrès a través d'actes o paraules. S'hi inclouen les agressions verbals repetides com a amenaces, intimidacions o interaccions que denigren la persona o en fereixen o disminueixen la identitat, dignitat o autoestima; els càstigs, com poden ser el càstig del silenci o de privacions; aïllar o apartar la persona de les seves amistats i de les seves activitats habituals; i infantilització.	• Insults, humiliacions, tracte indiferent, amenaces, crits, desempament, passivitat, aïllament, infantilització. • Por, eludir el contacte visual, físic o verbal amb l'agressor. • Ira, negació, agitació, actituds contradictòries o ambivalents. • Confusió, desorientació, ansietat i depressió. • Intent de suïcidi.
Maltractament econòmic o explotació (financer o material)	Ús il·legal o indegut de propietats o finances que pertanyen a la persona gran; la modificació forçada o coercida del testament o d'altres documents jurídics; negar el dret a l'accés i control dels fons personals; els fraus, robatoris o furts comesos per una persona de confiança; la signatura de documents sense informació clara del contingut o coneixement d'aquest. També inclou acords poc equitatius respecte al traspàs de béns a canvi d'uns serveis d'atenció. Se n'exclouen els delictes comuns comesos per desconeguts.	• Moviments bancaris sospitosos, deutes i despeses anormals. • Pèrdua del patrimoni, renúncia o canvis amb transmissió de poders sobtats vendes fraudulentament i enganyoses. • Interès inusitat per fer-se càrrec de la persona gran. • Demandes no justificades d'incapacitació. • Desaparició de joies, objectes d'art o de valor.
Maltractament o abús sexual	Tot contacte sexual sense consentiment: violació, atemptat contra el pudor, assetja-	• Declaració de la mateixa persona gran.

(Continua)

Tipus	Definició	Senyals d'alerta
	ment. També els contactes sexuals amb una persona que és incapaç de donar el seu consentiment, i els tocaments.	• Roba interior estripada o tacada; comportament sexual desinhibit. • Rebuig a contactes físics.
Negligència	Manca d'atenció a les necessitats de la persona gran. Inclou les necessitats bàsiques de salut, roba, higiene, alimentació, habitatge, seguretat, confort i el no compliment dels deures fiduciaris d'una persona. Pot ser intencionada o no intencionada per manca de capacitat, informació, interès o recursos.	• Condicions de vida perilloses. • No disposar d'un habitatge amb condicions d'habitabilitat o també amb brutícia, acumulació de deixalles o males olors. • Roba inadequada, manca d'higiene personal, paràsits o infeccions. • Malnutrició, problemes de salut sense tractament o cura. • Manca de pròtesis auditives, dentals o ulleres, si són necessàries.
Abandó	Deserció per part de la persona (o institució) cuidadora que té cura i custòdia de la persona gran i la desempara voluntàriament.	• Abandonar la persona gran en una institució ja sigui en un hospital, equipament residencial, al carrer o al domicili.
Vulneració de drets	Agressió, privació o no reconeixement dels drets fonamentals com ara: dignitat, respecte, intimitat, confidencialitat i participació. La llibertat és un dret fonamental com el dret a decidir.	• Manca de respecte a la intimitat i a la llibertat. Censura de la correspondència. • No tenir en consideració els desitjos i les decisions de la persona gran sobre aspectes vitals (on, amb qui i de quina manera vol viure). • Els tractes discriminatoris i desconsiderats.

psicològic com un conjunt de pautes relacionals que vulneren la salut mental de l'altre. Seguint amb Linares, el maltractament físic i el psicològic estan estretament lligats, ja que en qualsevol manifestació de maltractament físic hi ha pautes de maltractament psicològic i pautes relacionals disfuncionals. Per exemple, la violència verbal pot ser un senyal d'alerta o un factor més de la violència física.

Altres autors com Perrone (1997) també descriuen la violència com un fenomen relacional, en el qual tots són responsables en la mesura que hi participen. Aquest autor defineix dos tipus de violència, la primera d'elles l'anomena "violència tipus agressiva", la qual es basa en l'ús de la violència per sotmetre l'altre. L'altre tipus l'anomena "violència càstig", en el qual la persona maltractadora es defineix com a superior. Perrone (1997) fa referència al «tercer», entenent com a tercer aquella figura que s'inclou en la situació de violència i en forma part, i que està entre la persona que pateix i la que exerceix el maltractament. El tercer és l'encarregat de parar l'acte violent tot i acabar fracassant, ja que no fa canvis per detenir la situació violenta, sinó que acaba actuant com un mecanisme de manteniment.

2.4. Àmbits en què es poden donar els maltractaments

Els maltractaments a les persones grans poden tenir lloc en tres àmbits diferents: l'àmbit familiar, l'àmbit institucional i l'àmbit estructural/social. Tal com es pot veure a la taula 3, en l'àmbit familiar s'hi inclouen maltractaments que es donen en les dinàmiques familiars o l'entorn proper.

Quant a l'àmbit institucional, s'hi inclouen maltractaments que es produeixen dins d'una institució que ofereix serveis d'atenció i cura a les persones grans. I, finalment, en l'àmbit estructural, s'hi inclouen maltractaments que tenen lloc a les estructures de la societat per mitjà de normes legals, culturals o econòmiques.

L'estudi que aquí es presenta, tal com s'ha anat dient anteriorment, està centrat en l'àmbit familiar i més concretament en les **dinàmiques relacionals familiars en el context del maltractament a les persones grans**. Per entendre i abordar els maltractaments en l'àmbit familiar, és necessari tenir present múltiples factors que ens ajuden a observar un sistema familiar com ara l'estructura, les relacions entre els membres, els rols i les dinàmiques o jocs relacionals que es donen. Atesa la complexitat d'aquest àmbit, així com el fet que una gran part dels maltractaments a les persones grans es donin en aquest context, aquest estudi es focalitza en la comprensió d'aquestes dinàmiques per detectar-lo i abordar-lo.

2.5. Dades de maltractaments a les persones grans

2.5.1. Persones grans ateses per maltractaments

Segons dades del Sistema d'Informació d'Atenció Social (en endavant SIAS), hi ha hagut un creixement constant del nombre de persones grans ateses per maltractaments entre els anys 2013 i el 2016, i s'ha

Taula 3. Àmbits en què es donen els maltractaments.

Àmbit	Definició
Àmbit familiar	Aquest àmbit, també conegut com a domèstic, inclou els maltractaments que es donen en les dinàmiques familiars o l'entorn proper (amistats, veïns i veïnes, persones conegudes, persones cuidadores professionals...). Acostumen a ser situacions complexes que cal contextualitzar tenint en compte factors estructurals, les característiques del grup familiar i les relacions entre els integrants, així com altres factors de risc existents. La major part de maltractaments a les persones grans es donen en el context intrafamiliar.
Àmbit institucional	Inclou els maltractaments que es produeixen dins d'una institució, és a dir, tots aquells establiments que ofereixen serveis d'atenció i cura a les persones grans. Poden ser hospitals, centres sociosanitaris, serveis de respir, centres de dia o centres residencials per a persones grans, entre d'altres. Els maltractaments que es produeixen en aquest àmbit poden ser exercits per professionals, la direcció del centre, familiars o coneguts, o altres residents.
Àmbit estructural	Inclou els maltractaments que tenen lloc a les estructures de la societat per mitjà de normes legals, culturals o econòmiques. Es poden manifestar en forma de discriminació, estereotips negatius, exclusió social, etc.

33

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

passat de les 326 persones del 2013 a les 390 del 2016 (variabilitat d'un 19,6%). En canvi, el nombre de persones ateses en els anys 2017 i 2018 s'ha estabilitzat amb un nombre de 290 i 310, respectivament, tal com s'observa en la taula 1. Cal destacar que l'augment més pronunciat s'ha donat l'any 2016, en què s'aprecia un increment del 18,18% respecte a l'any 2015. Aquesta tendència a l'alça, però, pot ser deguda en bona mesura a la posada en funcionament del Protocol d'actuació davant el maltractament a les persones grans de Barcelona. La implementació del Protocol pot haver augmentat el nombre de casos de

maltractaments detectats, així com el nombre de casos que es registren. Per això, cal llegir les dades contextualitzades en el marc institucional del moment i prendre-les com una referència i no com una representació exacta del fenomen dels maltractaments a Barcelona. Mostra d'això és que, passat aquest període, el nombre de casos detectats es manté més estable. Vegeu la taula 4.

Si s'analitzen les dades desagregades per gènere, es confirma que **les dones grans pateixen més maltractaments que els homes grans**. Així, l'any 2018, mentre que tan sols el 20,32% dels

Taula 4. Persones ateses per maltractaments.

Persones ateses per maltractaments (període 2013-2018)						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Total (n)	326	312	330	390	290	310
% dones	83,44%	82,69%	81,82%	78,46%	76,89%	79,67%
% homes	16,56%	17,31%	18,18%	21,53%	23,10%	20,32%

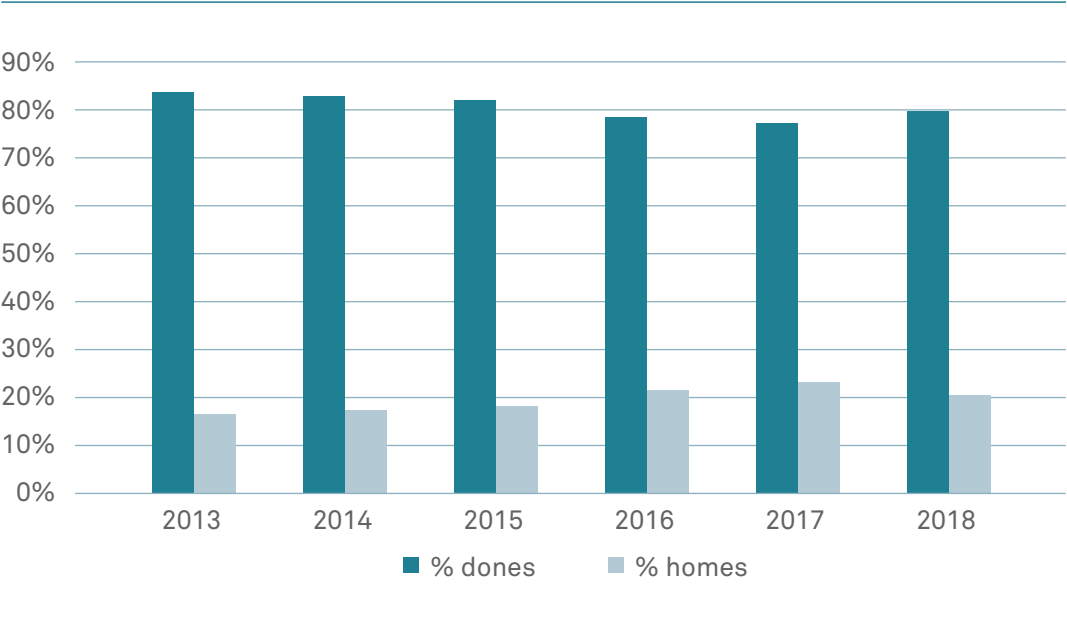
casos atesos són homes, el 79,67% restant són dones (vegeu la taula 4). Aquestes dades concorden amb la literatura sobre factors de risc dels maltractaments a les persones grans, que plantegen que les dones tenen una probabilitat més alta de patir maltractaments. En aquest sentit, cal especificar que alguns dels casos de maltractaments també són casos de violència masclista, en la mesura que responen a patrons de violència que se situen en el marc d'un sis-

tema de relacions de poder dels homes sobre les dones. Vegeu la figura 5.

D'altra banda, els districtes amb més incidència de MPG durant el darrer any comptabilitzats són Sant Martí (63 casos detectats) i l'Eixample (41 casos detectats), seguit per Nou Barris (amb 39 casos detectats). Vegeu la taula 5 i la figura 6.

Com mostra la taula 6, durant el 2018 s'han comptabilitzat un total de 104

Figura 5. Persones ateses segons el gènere.

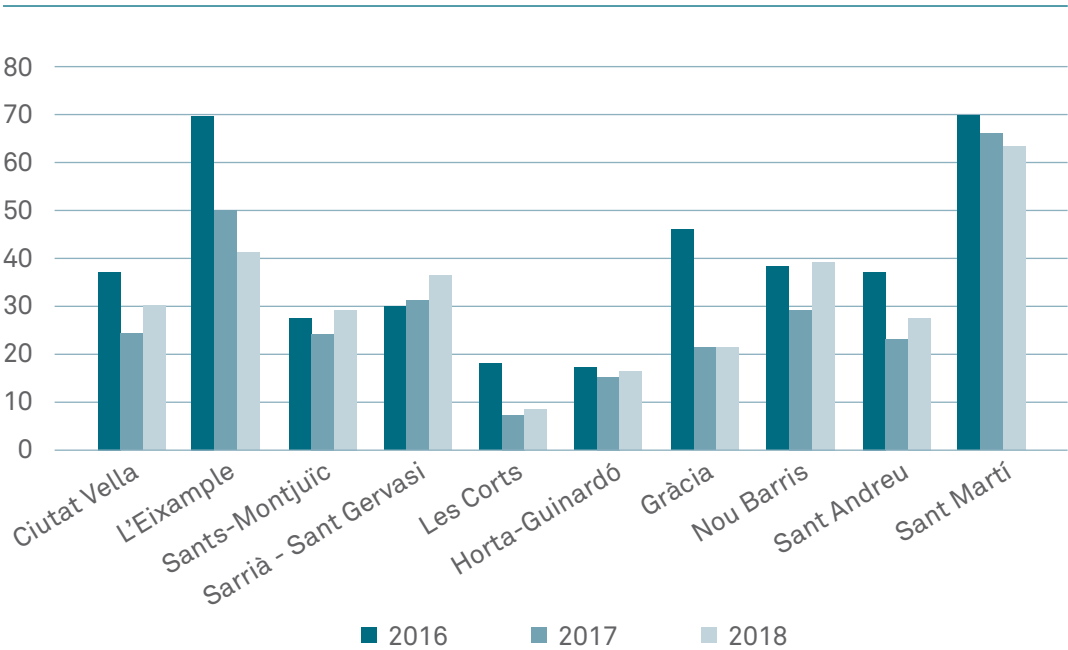
Taula 5. Casos per districte període 2016-2018.

Nombre de casos per districte (dades acumulades)			
	2016	2017	2018
Ciutat Vella	37	24	30
L'Eixample	70	50	41
Sants-Montjuïc	27	24	29
Les Corts	30	31	36
Sarrià - Sant Gervasi	18	7	8
Gràcia	17	15	16
Horta-Guinardó	46	21	21
Nou Barris	38	29	39
Sant Andreu	37	23	27
Sant Martí	70	66	63
Total	390	290	310

35

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Figura 6. Persones ateses per districte (2016-2018).

casos atesos per primera vegada. Tot i que significa una reducció del 12,60% respecte a l'any anterior, suposa un **augment del 60% dels casos atesos per primera vegada des de l'inici del període analitzat.**

Quant als districtes amb més casos atesos per primera vegada, la tendèn-

cia que es mostrava a l'apartat anterior canvia. Així, Nou Barris i Sant Martí són les zones amb més incidència (22 i 17 casos, respectivament), seguits pel districte de Sant Andreu (14). És la primera ocasió en què l'Eixample redueix el nombre de casos detectats per primera vegada. Vegeu les taules 6 i 7.

Taula 6. Casos atesos per primera vegada.

Casos atesos per primera vegada (període 2013-2018)							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% variació 2013-2018
Total (nre.)	65	76	116	107	119	104	60%

Taula 7. Casos atesos per primera vegada per districte.

Nombre de casos atesos per primera vegada per districte			
	2016	2017	2018
Ciutat Vella	6	12	7
L'Eixample	17	16	8
Sants-Montjuïc	8	9	9
Les Corts	7	15	12
Sarrià - Sant Gervasi	4	3	5
Gràcia	8	8	5
Horta-Guinardó	7	10	5
Nou Barris	8	14	22
Sant Andreu	19	3	14
Sant Martí	23	29	17
Total	107	119	104

2.5.2. Persones maltractades segons el grup d'edat

Pel que fa a les dades de maltractaments a les persones grans segmentades per grups d'edat, s'evidencia que **augmenta el percentatge de casos atesos a mesura que augmenta l'edat**; una tendència que es manté invariable durant tota l'etapa registrada (2013-2018) com s'observa a la taula 8 i figura 7. Si ens centrem en l'últim any registrat (2018), la majoria de casos atesos són del grup d'entre 75 i 84 anys (41%), seguits pel grup de 85 anys o

més (35%) i, finalment, el de 65 a 74 anys (24%). En analitzar l'evolució de casos entre el 2013 i el 2018, s'observa que el percentatge de casos per grup d'edat es manté força estable i no hi ha canvis pronunciats, tot i que en els darrers dos anys (2017 i 2018) el grup d'edat on s'han detectat més casos correspon a la franja d'entre 75 i 84 anys, en detriment del grup de 85 anys o més. Aquestes dades estan en concordança amb els estudis sobre factors de risc, que estableixen l'edat com un dels elements que augmenta la probabilitat de patir maltractaments.

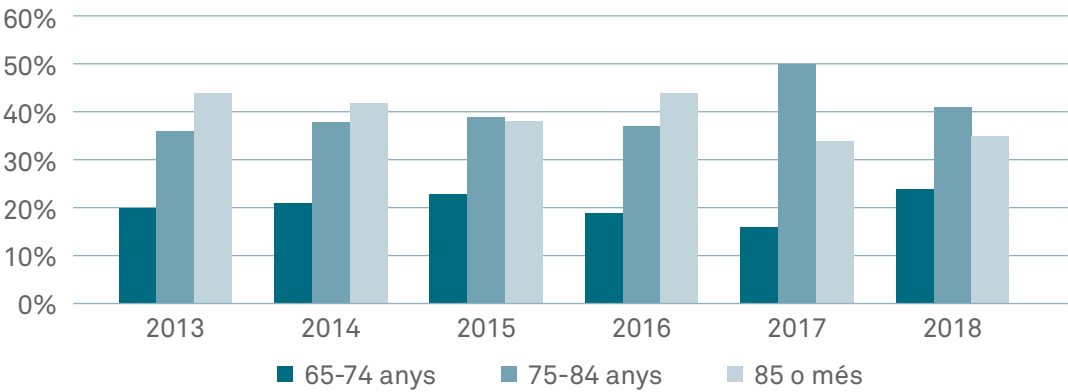
37

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Taula 8. Persones ateses segons el grup d'edat.

Persones ateses per maltractaments segons el grup d'edat (període 2013-2018)						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
65 - 74 anys	20%	21%	23%	19%	16%	24%
75 - 84 anys	36%	38%	39%	37%	50%	41%
85 o més	44%	42%	38%	44%	34%	35%

Figura 7. Comparativa de les persones ateses segons el grup d'edat (2013-2018).

2.5.3. Persones maltractades segons la tipologia de maltractament

Si s'analitzen els casos de maltractaments atesos en funció de la tipologia, com es pot observar a la taula 9, **destaca molt significativament els casos atesos per negligència, seguits pels maltractaments físics i emocionals**. A l'hora de valorar les dades, però, és necessari tenir en compte l'evolució temporal, atès que hi ha canvis de tendència que cal analitzar. Pel que fa als casos de negligència, es mantenen en la primera posició durant el període 2013-2016, però pateixen una davallada significativa en els darrers dos anys, en què passen de 184 casos l'any 2013 a 81 l'any 2018 (-56%). En canvi, tant la detecció de casos de maltractament emocional, físic, com econòmic augmenta de manera exponencial. Així, els casos de maltracta-

ments emocional i econòmic s'han incrementat més d'un 200% entre el 2013 i el 2018, de manera que han passat de 31 a 102 casos, i de 9 a 28 casos, respectivament. Pel que fa als casos de maltractament físic, l'augment és d'un 79%, ja que es detecten 48 casos l'any 2013 i 86 l'any 2018.

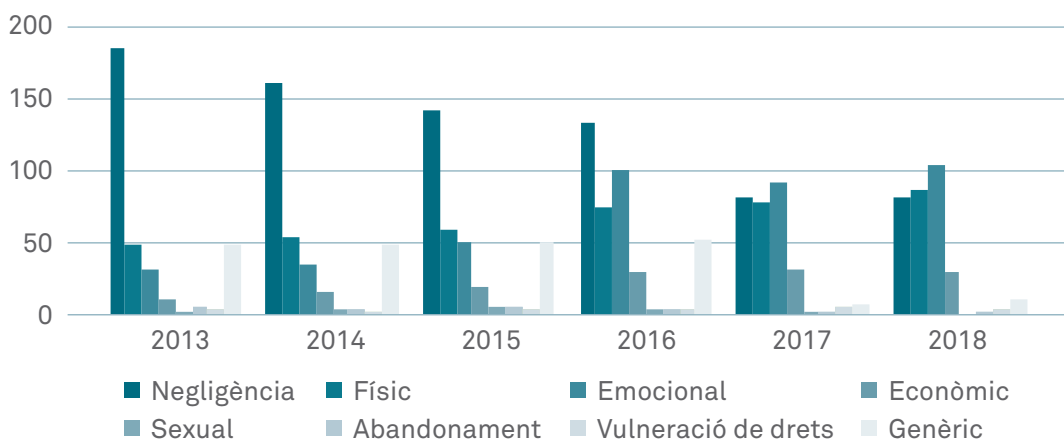
Aquests canvis de tendència poden ser el reflex de la implantació del Protocol d'actuació davant el maltractament a les persones grans de Barcelona. A més de distingir i reconèixer millor els casos de MPG, ha contribuït a millorar la discriminació de la tipologia de casos que s'atenen, així com a identificar tipologies més complexes de detectar i valorar, com és el cas dels maltractaments emocionals.

Finalment, cal posar un èmfasi especial en l'abordatge de la negligència perquè, tal com mostren les dades

Taula 9. Persones ateses segons la tipologia.

Persones ateses per maltractaments segons la tipologia (període 2013-2018)						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Negligència	184	160	141	132	80	81
Físic	48	52	58	73	76	86
Emocional	31	33	50	99	90	102
Econòmic	9	14	19	28	31	28
Sexual	1	3	4	2	1	0
Abandonament	4	2	5	2	1	1
Vulneració de drets	2	1	3	3	4	3
Genèric	47	47	50	51	7	9
TOTAL	326	312	330	390	290	310

Figura 8. Persones ateses segons la tipologia (2013-2018).

39

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

fins l'any 2016, és la **tipologia de maltractaments més habitual** i, a més, **pot ser un estadi previ a maltractaments més greus**. L'experiència dels professionals apunta que detectar la negligència de forma precoç i intervenir-hi de manera preventiva pot ser clau per evitar que empitjori i apareguin altres tipus de maltractaments; les dades dels anys 2017 i 2018 sembla que evidencien que s'avança en aquest sentit. Vegeu la figura 8.

Per això, cal posar en relleu la importància d'intervenir preventivament i precoçment en casos de negligència i treballar perquè els serveis disposin del coneixement, les eines i els recursos per poder-los abordar a temps.

2.5.4. Consideracions finals entorn de les dades

A l'hora de llegir i valorar les dades presentades, cal ser molt curós perquè els casos registrats no són un reflex perfectament fidedigne del fenomen dels MPG. En aquest sentit,

l'opinió dels diferents professionals consultats afirmen que les dades són baixes en comparació amb l'experiència dels seus serveis. La diferència entre els casos existents de MPG i els casos registrats pot tenir diverses explicacions.

En primer lloc, **algunes tipologies de maltractaments són més difícils de detectar** i, sobretot, de **demostrar i determinar**. Així, mentre que en els maltractaments físics els indicadors i senyals d'alerta solen ser més clars, en altres tipologies com el maltractament econòmic són més difícils de detectar, valorar i demostrar.

En segon lloc, s'explica que el registre d'un cas de maltractaments no respon únicament a tenir un registre de dades. Per contra, quan un o una professional determina que hi ha un cas de maltractaments i el registra, seguint el protocol, té **l'obligació de comunicar-ho** o fer que es denunciï. Davant d'aquesta situació, els i les professionals actuen de manera molt

prudent i valoren amb cautela la idoneïtat de registrar i denunciar el cas. Així, quan valoren que la denúncia pot ser contraproductiva per a l'evolució de la situació de maltractaments, quan la persona gran no vol denunciar-ho, o bé quan no tenen prou indicis per demostrar-ho en un procediment judicial, és habitual que no registrin el cas. La resposta que ofereixen els i les professionals és, doncs, molt curiosa amb les conseqüències que pot tenir una denúncia per a la persona gran. Alhora, però, provoca que les dades registrades de MPG no recullin tots els casos atesos. Per això, es planteja que una **solució** seria **introduir la categorització de certesa/sospita de MPG**; de tal manera que aquells casos en què no és convenient denunciar es puguin registrar sota la categoria "sospita". Seguint amb aquesta proposta, és interessant l'experiència dels serveis del CatSalut, ja que registren tant els casos en què hi ha sospita de maltractaments com aquells en què està confirmat. Concretament, diferencien els casos registrant-los com a "sospita de maltractament" o bé com a "evidència de maltractament". D'aquesta manera, es garanteix que els i les professionals també registrin els casos en què encara no es disposa de totes les evidències necessàries per certificar que hi ha un cas de maltractament, així com aquells en què hi ha certesa.

Finalment, es posa en relleu que **les dades serien molt més elevades si es recopillessin indicadors de situacions prèvies a maltractaments** i no tan sols de casos confirmats de maltractaments. Així doncs, un dels problemes

de les estadístiques actuals és que només permet registrar "dades binàries": o tenim un cas de maltractament o no el tenim. En canvi, la realitat del fenomen és més complexa i hi ha una franja gradual, que va de situacions de risc, situacions de manca de cura, entre d'altres. Aquests casos, doncs, queden al marge dels registres. Per tant, **podria ser interessant distingir** no tan sols entre sospita i certesa, sinó també entre **nivell de risc lleu, moderat o greu**, com ja passa en altres àmbits com la infància.

2.6. Conceptualització de la família des del model sistèmic-relacional

Les aportacions de les diferents aproximacions teòriques a la conceptualització de la família són múltiples. Tal com s'ha esmentat anteriorment, el marc conceptual d'aquesta recerca se centra en el context relacional, les dinàmiques i els patrons familiars que entren en joc en casos de MPG des de l'enfocament sistèmic-relacional i, per tant, es conceptualitzen les relacions familiars des d'aquesta orientació. El marc conceptual sistèmic i relacional es nodreix d'una epistemologia rica, i en concret, de tres fonts principals: la Teoria General de Sistemes (von Bertalanffy, 1954), la Cibernètica (Wiener, 1948), i la Teoria de la Comunicació (Watzlawick, Beavin i Jackson, 1967). A més, els conceptes procedents d'enfocaments evolutius (Haley, 1981) i estructurals (Minuchin, 1974) són essencials per a la conceptualització sistèmica de la família.

Des d'aquesta perspectiva, s'amplia el focus d'observació de tal manera

que les conductes, tant les funcionals com les no funcionals, són concebudes en el seu context relacional i no de forma aïllada. Tenir el model sistèmic com a marc de referència suposa, també, optar per una perspectiva global, per una epistemologia holística, per paradigmes que subratllen la interdependència dels fenòmens i la complexitat de la realitat. Com a resultat, l'objectiu de l'exploració no se centra a aïllar els fenòmens, sinó a aprofundir en les seves interaccions. Comporta no només comprendre quines variables estan entrant en joc, sinó com estan interconnectades entre si de manera que donen lloc a una realitat en comptes d'una altra (Linares i Campo, 2000).

Es tracta de tenir en compte l'entramat de relacions significatives en les quals la persona està immersa. Cal entendre el context no com quelcom extern, que existeix *per se*, el que generalment es coneix com *entorn* o *circumstància*, sinó dinàmic, en contínua co-construcció a partir de les interaccions recíproques que s'estableixen constantment (Watzlawick, Helmick i Jackson, 1985). Això suposa la consideració que la conducta de cada membre de la família està recíprocament regulada de manera circular: el que fa un membre influeix en l'altre i viceversa (Watzlawick, 2009). Fins i tot en els casos en què el focus de l'anàlisi se situa en una persona concreta, el seu comportament es pren en consideració d'acord amb la seva capacitat d'afectar i/o modular el comportament d'un altre membre del sistema familiar, o bé a partir de les variables d'aquest últim que poden haver generat i/o facilitat aquest

comportament. Alhora, es valora que si algun esdeveniment de la història familiar ha tingut repercussió en la relació present, la seva influència ha estat no tant a partir dels esdeveniments originals sinó d'acord amb la seva reactualització en el moment present, isomòrfica en el patró d'interacció que genera, al passat (Sluzki, 2009). L'enfocament sistèmic-relacional considera la coparticipació dels membres de la família en la construcció de la relació, així com el fet que cadascun està determinant que la relació sigui, o no, satisfactòria.

Aquest marc conceptual requereix concebre la família com un tot que té uns paràmetres de funcionament, i en allunyar-se'n apareixen moviments correctius (retroalimentació negativa) per tal de restablir l'homeòstasi o l'equilibri del sistema (Wiener, 1948). Aquests mecanismes homeostàtics són la base de la resistència al canvi, orientada a mantenir l'equilibri intern del sistema familiar. Les resistències esmentades no són només conductes o actituds de la persona en la seva dinàmica intrapsíquica, sinó que poden ser interaccions entre qualsevol dels membres de la família (Watzlawick, Weakland i Fisch, 1992).

2.6.1. Comunicació relacional

La comunicació és una esfera constitutiva del desenvolupament humà, que determina el procés evolutiu i es consolida com a eix fonamental del benestar i la qualitat de vida de les persones. La comunicació permet a l'individu establir relacions interpersonals, així com explorar, descobrir i interpretar el món (Calvache-Mora,

2015). Les teories tradicionals del funcionalisme i l'estructuralisme concebien la comunicació humana com un sistema lineal i unidireccional, en el qual emissor i receptor actuaven passivament davant d'un fenomen merament informatiu. Tanmateix, teories posteriors van introduir en la comunicació humana tant el caràcter bidireccional com la concepció de l'interlocutor com a subjecte interactiu que permet la co-construcció del món des d'elements interpersonals i socioculturals propis de cada situació comunicativa (Koerner i Fitzpatrick, 2002). Això implica que els processos d'investigació i d'intervenció en el camp de la comunicació humana s'hagin de desenvolupar des d'una perspectiva holística, on s'integrin tots els components amb una visió de la comunicació com a fenomen relacional (Webb i Dickson, 2012). Des d'aquestes teories contemporànies, és essencial prioritzar la necessitat de prevenir, reduir o bé eliminar factors de risc comunicatius, a més de promoure i potenciar habilitats que portin a la modificació o superació de determinats desordres comunicatius en contextos significatius per a l'individu, com pot ser, sens dubte, el context familiar.

En efecte, es reconeix la família com el principal context de desenvolupament en el qual es produeixen els aprenentatges més significatius per a l'ésser humà (Bronfenbrenner, 2005), i en concret, es ressalta la importància de la comunicació, focus d'anàlisi obligat quan s'intenten explicar alguns fenòmens complexos com són les situacions de maltractament familiar (Corsi, 1999). D'aquesta mane-

ra, l'avaluació de la comunicació familiar permet comprendre diversos factors associats al funcionament de la família, la qual cosa implica que la comunicació sigui una eina i un recurs vital en els processos psicosocials d'intervenció i un predictor molt eficaç del grau de funcionament familiar.

Els patrons o models de comunicació presents en una família poden variar al llarg del transcurs del seu cicle vital, tot i que, malgrat aquestes possibles variacions, mantenen una tendència estable i predictable (Koerner i Fitzpatrick, 2004). Així mateix, diverses investigacions sobre la comunicació familiar destaquen dos conceptes clau que cal tenir en compte: l'orientació a la conversa i l'orientació a la conformitat (Fitzpatrick i Ritchie, 1993; Gallego, 2006). D'un costat, l'orientació a la conversa és entesa com el grau en què les famílies creen un clima que anima els seus membres a opinar i compartir pensaments, emocions i activitats. De l'altre, l'orientació a la conformitat es refereix al grau en què la comunicació familiar propicia la homogeneïtat en actituds, valors i creences. Ambdues dimensions faciliten la comprensió i l'estudi d'aspectes funcionals de la família envers la comunicació.

Hi ha evidència respecte al fet que una família amb comunicació positiva –és a dir, que genera missatges congruents, proveeix suport, demostra afecte i afronta amb habilitats la resolució de conflictes– és capaç de gestionar de millor manera els desafiaments que suposa cada etapa del seu cicle vital familiar; mentre que una família amb comunicació negativa –que utilitza

habitualment la crítica, la negació de sentiments, el conflicte excessiu i que no presenta capacitat d'escolta— té menys capacitat d'afrontar de manera adequada els reptes del moment vital que viuen (Segrin i Flora, 2011; Smith, Freeman i Zabriskie, 2009).

Donada la rellevància que les investigacions anteriors atorguen a la comunicació humana per al desenvolupament funcional de les dinàmiques familiars, es considera adient aprofundir en alguns principis bàsics que ajuden a avaluar i comprendre com es produeix i es desenvolupa la comunicació humana des d'una perspectiva relacional. Per fer-ho, es destaquen les contribucions de Watzlawick, Beavin i Jackson (1967, 1985), que van oferir una aproximació pragmàtica a la comprensió de la comunicació humana. Aquests autors descriuen cinc principis bàsics de tota la comunicació humana. En primer lloc, destaquen el fet que per a qualsevol interacció, per subtil que sigui, s'emet un conjunt complex de missatges que comuniquen informació de diferents tipus. Per tant, es posa de manifest el fet que, fins i tot quan es pretén no comunicar res, això en si mateix ja és un missatge que s'emet. En segon lloc, aquests autors destaquen que quan una persona dona un missatge hi ha, d'una banda, el contingut del missatge mateix i, de l'altra, és important fixar-se en quina és la relació entre els participants de l'intercanvi comunicatiu. D'aquesta manera, un mateix contingut d'un missatge, per exemple, "Porta'm aquells documents", en un context on la relació entre els participants té algun component jeràrquic, com entre un pare i un fill, aquest

missatge podria ser entès com un reclam o una ordre, mentre que si la relació és més d'igualtat, podria ser entès com una petició d'ajuda o un recordatori.

En tercer lloc, destaquen el factor subjectiu de la narració d'uns fets. D'aquesta manera, en una seqüència on participin dues persones, una persona considerarà un inici i un final específics, així com emfatitzarà uns elements que consideri més importants i n'obviarà d'altres; l'altra persona considerarà, d'aquesta mateixa interacció, un inici i un final diferents de la primera, així com també posarà èmfasi o obviarà diferents elements. Aquesta subjectivitat és rellevant tenir-la en compte quan hi ha present una alta conflictivitat, com és en el cas de famílies en què es produeix maltractament, ja que el que la persona descriu no és un tall aleatori i comporta certa intencionalitat. En aquesta línia els autors també destaquen que en la comunicació es detectarà allò que és literal, entès com la comunicació verbal, i allò que és més subtil, que té a veure amb la comunicació no verbal. Per això, en aquests tipus de famílies serà important fixar-se no solament en el que diuen sinó en com ho diuen. És a dir, el to de veu, el moviment corporal, la roba, la mirada, etc.

Finalment, cal tenir en compte, com ja hem dit, que en tota comunicació hi ha una intenció. Es pot parlar d'interaccions en les quals un dels membres de la família, en els seus missatges, pot tenir la intenció de quedar per sobre o per sota de l'altre en algun nivell, de manera que es generen

dinàmiques d'autoritat i de superioritat vs. de submissió i d'inferioritat. En definitiva, una interacció basada en la desigualtat. D'altra banda, les interaccions més simètriques organitzen la interacció sobre la base de la igualtat entre els participants. Cal destacar que cap d'aquestes formes és millor o pitjor, sinó que dependrà sempre del context i de la continuïtat de la interacció i de la seva rigidesa. Així, generalment, una interacció entre un pare o mare i un fill o filla petit serà més complementària, mentre que una interacció entre dos companys de feina amb un mateix càrrec desenvoluparan una interacció més simètrica. La conflictivitat es pot donar quan hi ha una rigidesa en aquesta interacció, és a dir, es donen interaccions inflexibles en què un dels membres queda per damunt de l'altre, de manera que exerceix rols més de dominància, que s'utilitzen per a la submissió o humiliació de l'altre.

A més d'aquests principis inherents en tota comunicació, en la interacció es poden identificar diferents tipologies de missatge en funció del retorn que es dona entre les parts, i aquests missatges es poden classificar d'acord amb l'assertivitat o negació de possibles aspectes d'identitat dels individus que participen de l'intercanvi (Watzlawick *et al.*, 1967, 1985). Aquests missatges es classifiquen en quatre tipus: acceptació, rebuig, desqualificació i desconfirmació.

En primer lloc, hi ha els missatges de naturalesa més clara, l'acceptació i el rebuig; tots dos es consideren interaccions sanes i assertives en l'intercanvi comunicacional. En el cas de

l'acceptació, es tracta de interaccions basades en l'aprovació de l'intercanvi, on cap dels participants té en risc cap aspecte identitari. Pel que fa al rebuig, es tracta de missatges que, sense atacar la identitat ni altres dimensions de la persona, s'ofereix un retorn que descarta el missatge rebut (Watzlawick *et al.*, 1985).

Tant l'acceptació com el rebuig tenen com a elements nuclears que respecten i no atempten contra cap aspecte identitari de cap dels participants de la interacció. Així doncs, són missatges clars i faciliten una comunicació sana i fluida, clara i sincera.

En segon lloc, es troben els missatges de tipus desqualificatiu. Aquests tipus de missatge són de naturalesa més disfuncional atès que comporten algun component d'agressivitat contra l'altra persona que participa de la interacció. En aquest cas, les desqualificacions són missatges que promouen interaccions basades en la desconfiança, ja que d'alguna manera agredeixen contra algun aspecte identitari (Watzlawick *et al.*, 1985). En patrons familiars on es dona molt la desqualificació, es promouen dinàmiques que generen inseguretat i indefensió instaurades, i aleshores s'hi troben patrons de simptomatologia més del tipus depressiva i ansiosa (Linares, 2012).

En tercer lloc, hi ha els tipus de missatges més disfuncionals o patològics, la desconfirmació. En aquest cas es donen intercanvis comunicatius on, mitjançant la interacció, una persona A nega completament algun aspecte identitari d'una altra persona B.

(Watzlawick *et al.*, 1985). La desconfirmació va més enllà de la desqualificació ja que porta inherent un missatge del tipus “no existeixes”. D’alguna manera, en el cas de les desqualificacions, en la interacció que atempta contra l’altra persona, com a mínim hi ha el reconeixement de l’existència dels aspectes identitaris; en el cas de la desconfirmació es troba la base més patològica que nega completament l’existència de l’altre, o d’algun aspecte central o identitari de l’altre. En aquest cas, en patrons familiars on es dona la desconfirmació, es promouen dinàmiques que generen entorns més del tipus psicòtic (Linares, 2012).

Finalment, a partir de la tipologia de missatges, cal destacar les interaccions que comporten els dobles missatges. Els dobles missatges són aquelles interaccions que es donen i en les quals s’emeten dos missatges paral·lels i contradictoris. En la majoria dels casos, aquests es produeixen en nivells diferents; sovint es transmet pel canal digital o verbal un missatge, per exemple, de caràcter positiu, i pel canal analògic o no verbal un de negatiu (Watzlawick *et al.*, 1985). Un exemple de doble missatge es troba en situacions de maltractament dins del sistema familiar, amb missatges del tipus “et pego perquè t’estimo”.

2.6.2. Subsistemes familiars, límits i fronteres

Un sistema familiar està format per diferents subsistemes, en els quals hi ha límits entre ells, que tenen com a propòsit protegir la diferenciació del sistema i facilitar la integració dels seus membres en ell. Dins d’un siste-

ma familiar, es poden trobar diferents subsistemes: (a) conjugal, entre els membres de la parella funciona l’acomodació contínua, es negocien i s’organitzen les bases de la convivència; (b) parental, després del naixement dels fills o filles, el subsistema conjugal ha d’assumir una nova funció, la parental, i ha de desenvolupar noves habilitats de socialització, nutritives i educacionals; i (c) filial, la relació amb els pares i mares i entre els germans o germanes ajuda a l’aprenentatge de la negociació, cooperació, competició i la relació amb figures d’autoritat i entre iguals (Botella i Vilaregut, 2001).

S’entén per límits aquella membrana que diferencia els diversos subsistemes familiars, i que són identificables per les diferents regles de conducta aplicables a cadascun d’ells. Els límits entre els subsistemes varien quant al seu grau de permeabilitat, i poden ser difusos, rígids o clars. Els límits difusos són aquells que són difícils de determinar i que comporten que hi hagi poca diferenciació entre els subsistemes familiars; els límits rígids són aquells que resulten difícils d’alterar o modificar en un moment donat, i els límits clars són definibles i a la vegada modificables. Per tant, es consideren els límits clars com aquells que comporten una adaptació funcional i sana (Minuchin, 1974, 1986; Minuchin i Fishman, 1982).

D’una banda, els límits difusos són presents a les famílies aglutinades. Aquesta tipologia de família no té límits establerts clarament i no saben quin és el rol de cadascun dels seus membres. És freqüent trobar en les famílies aglutinades un elevat sentit

de pertinença, absència o pèrdua d'autonomia personal, una inhibició freqüent del desenvolupament cognitiu i/o afectiu en els infants, un reclam habitual d'ajuda quan un dels membres la necessita cap a la resta, i un patiment compartit quan un dels membres està patint –la qual cosa genera que l'estrès repercuteixi intensament en la totalitat de la família–. D'altra banda, les famílies deslligades o desvinculades es caracteritzen per límits molt rígids de manera que pràcticament cada individu constitueix un subsistema propi. Comparteixen molt poques coses i, per tant, tenen poc en comú. Com a resultat, es parla de famílies on hi ha un important sentiment d'independència, absència de sentiments de fidelitat i/o pertinença, no demanen ajuda quan la necessiten –fet que sol repercutir en un baix nivell d'ajuda i suport mutu–, i, per tant, les preocupacions d'un dels membres no són percebudes pels altres (Minuchin, 1974, 1986).

Així com s'observa que els límits separen els subsistemes entre si que formen el sistema familiar, les fronteres separen la totalitat del sistema familiar de l'exterior. Les fronteres del sistema familiar venen determinades per la diferència en la conducta interaccional que els membres de la família manifesten en presència de persones que no formen part de la família. Hi ha famílies en les quals les fronteres són poc permeables amb l'exterior, cosa que implica que tendixin a compartir pocs espais i activitats amb persones fora del nucli familiar. A la vegada, pot suposar una dificultat per a aquestes famílies el fet de demanar ajuda i donar a conèi-

xer quina és la seva situació familiar a persones externes. Tanmateix, hi ha altres famílies amb fronteres molt més permeables, fet que suposa que sigui més possible per a persones externes entrar-hi a formar part i conèixer què ocorre dins del nucli familiar. Quan les fronteres són permeables, hi ha més obertura de la situació dins del nucli familiar cap a l'exterior (Minuchin i Fishman, 1982; Minuchin, 1986).

D'acord amb Minuchin (1986) i Linares (2000, 2012), cal destacar el paper important que desenvolupa la família i la seva estructura en la construcció de la identitat individual. Encara que no es descartin els elements individuals, cal considerar com intervenen els patrons relacionals, estructurals i comunicatius en la construcció de la identitat.

Així, en funció de com les dinàmiques familiars promouen els processos identitaris, es parla de les famílies que faciliten la individuació o la simbiosi dels seus membres. En les famílies en les quals s'activen mecanismes d'individuació entre els seus membres, hi destaquen els elements que els diferencien entre si, amb menys èmfasi en el que els uneix; així, aquestes famílies solen presentar una estructura familiar més del tipus deslligada. Per contra, les famílies que presenten una tendència a la simbiosi són aquelles en les quals la unió familiar destaca per damunt de la independència dels seus membres. La simbiosi, habitualment present en famílies aglutinades, suposa un elevat sentiment de pertinença dels seus membres envers el sistema, i per tant,

una baixa autonomia personal que es tradueix en un nucli familiar molt compacte i difícil de modificar (Minuchin, 1986; Linares, 2000, 2012).

2.6.3. Dinàmiques relacionals disfuncionals

Bowen, com altres inspiradors de la teoria dels sistemes familiars, considera que les persones organitzen la seva vida interior i les seves relacions en tríades (per exemple, entre els progenitors i un fill o filla). I, en aquesta línia, cal subratllar la importància que els i les professionals que treballen amb famílies, en casos de MPG, puguin copsar la utilitat d'observar aquestes situacions no només en termes individuals i díades, sinó en problemes emocionals i de relació en termes de triangles relacionals, ja que és precisament la inestabilitat de les díades la que produeix els triangles relacionals. Ara bé, s'ha de tenir en compte que és més fàcil pensar en individus i díades que tenir present la complexitat de les relacions entre tres persones (Guerin, Fogarty, Fay i Gilbert, 1996).

La importància de treballar els triangles relacionals es basa en cinc factors que es poden extrapolar en casos de MPG dins del sistema familiar: 1) els triangles promouen el desenvolupament de malestar psicològic en l'individu (en el nostre cas, la persona gran maltractada manifesta patiment psicològic); 2) els triangles contribueixen a la cronicitat d'aquest malestar a la persona i del conflicte en una relació; 3) els triangles que es mantenen al llarg del temps es converteixen en rígids i, per tant, difícils de

canviar i, com a conseqüència, augmenta la dificultat en la resolució del conflicte que afecta tant la persona com la relació familiar; 4) els triangles bloquegen l'evolució funcional d'una relació amb el temps, i 5) els triangles "atrapen" les persones privant-les de la possibilitat d'escollir (Guerin *et al.*, 1996).

No obstant això, advertir l'existència d'un triangle relacional requereix temps, i més encara en situacions de MPG. Una de les característiques del triangle és la seva estructura repetitiva. Una manera d'aconseguir observar l'estructura, el procés i la funció del triangle és utilitzar la idea de Fogarty (1975) que considera el triangle relacional com una tira elàstica que manté unides tres persones. La banda elàstica crea així una estructura que uneix les tres persones i les relaciona entre si. Aquesta estructura en limita el moviment i obliga cadascuna d'elles a compensar el moviment de les altres amb la finalitat de mantenir la tira elàstica ajustada. Cada membre ha de modificar la seva posició com a reacció als moviments dels altres. La conseqüència, és a dir, la funció de l'estructura i el corresponent procés del triangle, és estabilitzar les tres relacions i evitar el canvi. L'estructura d'un triangle relacional es refereix a la representació espacial de la proximitat i la distància influenciades pel conflicte que hi ha en l'espai relacional de tres persones. Guerin, Fogarty, Fay i Gilbert (2000) afirmen que tot triangle compleix una funció per a les tres persones que el formen; així i tot, aquesta funció és disfuncional. Per exemple, la funció del triangle relacional pot ser estabilitzar díades

inestables, desplaçar el conflicte i evitar la intimitat. En un sistema emocional, els triangles s'activen amb regularitat al llarg del temps i constitueixen un obstacle per a l'autonomia individual i les relacions personals.

Així doncs, en casos de MPG, una de les tasques principals dels i les professionals a l'hora d'avaluar la situació és veure si hi ha o no un triangle relacional rígid i, en cas de ser-hi, valorar la viabilitat (pros i contres) de dur a terme intervencions que facilitin la destriangulació.

En aquest estudi, i en relació amb el que s'ha exposat fins ara, la tipologia de triangles relacionals o tríades rígides que va formular Minuchin (2003) és la més útil en casos de MPG dins del context familiar, pel fet que dona una visió més psicosocial que psicopatològica pròpia d'un context clínic. Així doncs, es poden identificar dins del context relacional on s'aborden els casos de MPG dos tipus de triangles relacionals rígids o tríades rígides. Aquests són la **triangulació** i la **coalició**.

Per **triangulació** s'entén el joc relacional en el qual davant d'un conflicte familiar s'estableixen aliances entre els membres, i s'utilitza la persona gran com un instrument per obtenir un benefici propi, aliè a les necessitats d'aquesta. El tipus de comunicació familiar es caracteritza per missatges poc clars, desqualificants envers la persona gran i amb presència de rols difusos entre els membres implicats en la tríada rígida.

Quant a la **coalició**, s'entén el joc relacional en què davant un conflicte

familiar s'estableix una aliança entre un o més membres amb l'objectiu d'anar en contra d'un tercer, que en aquest cas és la persona gran i, per tant, sense tenir en compte les necessitats d'aquesta fins a arribar a anul·lar-les. El tipus de comunicació familiar es caracteritza per la presència de dobles missatges, basada en la desconfiança, i és totalment desconfirmadora cap a la persona gran. D'aquí que aquest tipus de triangle relacional el fa ser més disfuncional i difícil d'abordar que en el joc relacional tipus triangulació.

2.6.4. Dimensions bàsiques del funcionament familiar

Hi ha un seguit de bibliografia que fa referència al funcionament familiar com un component essencial en la salut emocional i física dels seus membres, ja que considera que la qualitat de la relació entre els seus membres determina la promoció de la salut de la família i actua com a factor predictiu de la dinàmica familiar (Castilla i Palma, 2014). Tot i així, malgrat que la família es considera el lloc idoni per a la protecció dels seus membres, aquest esdevé també l'àmbit on se solen observar més conflictes i disfuncionalitat familiar (Reyes, Valderrama, Ortega i Chacón, 2010).

Per aquest motiu, quan el funcionament és inadequat, els problemes o les frustracions esdevenen una amenaça per a la seva dinàmica interna. Així doncs, identificar el grau de funcionalitat familiar pot ajudar a identificar els conflictes o les disfuncions presents a la família, amb l'objectiu de dotar-la d'eines perquè millori.

Per tal d'identificar el grau de funcionalitat familiar, Martín i Menéndez (2014) proposen una sèrie de factors o indicadors que intervenen en el funcionament de la família, i que fan que aquesta sigui adequada o bé disfuncional. Aquestes propostes relacionen un seguit d'indicadors que informen sobre el grau de relació saludable dins l'estructura familiar en forma de gradient (individuació-simbiosi, mutualitat-aïllament, flexibilitat-rigidesa, entre d'altres).

Aquests indicadors s'agrupen en els processos relacionals següents: a) processos d'identitat; b) processos d'adaptació i canvi; c) processos d'informació i comunicació; d) processos relacionats amb l'estructura familiar, rols i jerarquies dins la família, i e) processos relacionats amb les dinàmiques familiars o jocs relacionals.

Així doncs, s'ha establert que les dimensions bàsiques del funcionament familiar saludable són les que poden ser més útils a l'hora de valorar el context familiar, ja que tenen en compte la complexitat de les relacions i dinàmiques que es donen en el si de la família.

Concretament, les dimensions cabdals a l'hora d'entendre i valorar el grau de funcionalitat familiar són cinc: identitat familiar, adaptabilitat familiar, comunicació familiar, estructura familiar i dinàmica familiar o jocs relacionals. Per valorar cadascuna d'aquestes dimensions, es disposa d'un seguit de paràmetres binaris (individuació-simbiosi, flexibilitat-pertinença, etc.) que permeten identificar el tipus de funcionalitat familiar dins d'un gradient que va de menys a més funcionalitat. Les dimensions per valorar i els paràmetres es resumeixen a la taula 10.

A més s'han definit un seguit d'ítems o característiques que faciliten la identificació dels indicadors que més s'acosten a la realitat de cada context familiar. Així doncs, la taula 11 recull els indicadors que cal tenir en compte per valorar aquestes cinc dimensions que s'han utilitzat en la fase d'estudi de camp a l'hora d'identificar els factors implicats, desencadenants i variables associades davant les set situacions tipus disfuncionals en casos de MPG descrites en la fase de desenvolupament tècnic.

Taula 10. Valoració del grau de funcionalitat familiar.

Valoració del grau de funcionalitat familiar		
Dimensions	Paràmetres	
Identitat familiar	Individuació: diferenciació dels membres. Independència de pensaments, sentiments i judicis.	Simbiosi: límits precaris entre la identitat familiar i la identitat individual, dependència mútua, fusió i poca diferenciació.
	Pertinença - cohesió: proximitat emocional, compromís mutu, intimitat.	Distància afectiva: manca de contacte social, preval la individualitat, distància emocional.
Estructura familiar	Estructuració: marc familiar estable. Límits clars entre rols i jerarquies, patrons de comportament complementaris.	Desestructuració: manca d'acords sobre la complementarietat de comportaments. Manca de claredat en les normes de funcionament familiar, en els límits i les jerarquies.
Adaptabilitat familiar	Flexibilitat: capacitat d'ajustar-se a diferents condicions i canvis.	Rigidesa: respostes inadequades i de manera estereotipada a diferents condicions.
Comunicació familiar	Comunicació clara: intercanvi d'informacions de manera oberta i eficaç.	Comunicació confusa: intercanvi confús i estil d'interacció negatiu.
Dinàmica familiar o jocs relacionals	Funcionals: dinàmiques familiars i triangles relacionals flexibles i adaptatius al cicle vital familiar.	Disfuncionals: dinàmiques familiars i triangles relacionals rígids i no adaptatius al cicle vital familiar. Triangulació (desqualificacions) o coalició (desconfirmacions).

Taula 11. Indicadors específics de cada procés relacional del funcionament familiar.

Ítems específics de cada procés relacional del funcionament familiar	
Dimensions	Indicadors
Identitat familiar	• Vinculació afectiva. • Sentiment de pertinença. • Individuació i simbiosi: límits i presència de diferenciació i autonomia.
Estructura familiar	• Rols i jerarquies. • Normes i regles.
Adaptació familiar	• Capacitat de reacció davant d'una situació de desequilibri. • Desconfiança i resistència a l'hora de compartir un problema. • Capacitat de demanar ajuda.
Comunicació familiar	• Presència de missatges positius, clars i eficaços. • Presència de dobles missatges. • Capacitat de compartir emocions obertament. • Presència de desconfiança. • Ús de llenguatge excessivament crític i desqualificador. • Ús d'un llenguatge desconfirmador. • Habilitats comunicatives i resolució de conflictes.
Dinàmica familiar o jocs relacionals	• Presència de dinàmiques o joc relacional tipus triangulació. • Presència de dinàmica o joc relacional tipus coalició.

3.

OBJECTIUS DE LA RECERCA APLICADA (ESTUDI DE CAMP)

En vista de tot el que s'ha exposat i dels resultats obtinguts en la fase prèvia, l'**objectiu general** d'aquesta recerca és el següent:

1. Identificar i descriure els contextos relacionals, dinàmiques i patrons familiars que es donen en les situacions on emergeix el MPG i que s'atenen des dels CSS.

Quant als **objectius específics**, són els següents:

1. **Validar les situacions tipus** relacionades amb l'emergència dels maltractaments a les persones grans descrites per l'Equip de Mil-

lora durant la fase anterior del projecte i identificar-ne d'altres.

2. **Identificar** quins **processos** relacionats amb la **funcionalitat familiar** hi són **presents** i de quina manera intervenen en cada una de les situacions tipus.
3. **En funció** del diagnòstic relacional, definir quin és l'**abordatge psico-social** i l'**estratègia d'intervenció més adequada**.
4. Dotar als i a les professionals d'una **guia útil** per al **diagnòstic relacional del context**, **les dinàmiques i els patrons familiars** en què es dona el maltractament a les persones grans.

4. METODOLOGIA

4.1. Disseny

El disseny d'aquesta recerca està basat en una aproximació mixta quantitativa i qualitativa amb la finalitat d'obtenir una comprensibilitat més gran en relació amb els objectius d'estudi. En concret, dels diferents tipus de dissenys mixtos possibles ens hem basat en el disseny explicatiu segons Creswell i Plano Clark (2011), l'objectiu del qual és obtenir informació quantitativa, utilitzant posteriorment la informació qualitativa per explicar, potenciar o matisar els resultats obtinguts.

4.2. Procediment

La present recerca aplicada es va desenvolupar en quatre fases seguint un procés seqüencial per afavorir la recollida de dades a través de diferents tècniques i l'anàlisi posterior d'aquestes. Vegeu la figura 9.

En la fase 1, **anàlisi dels casos tipus en els diferents CSS de la ciutat de Barcelona**, es va dissenyar un qüestionari de recollida de dades i es va fer una prova de valor a quatre professionals amb experiència en els CSS. Un cop validada l'estructura definitiva d'aquest qüestionari, es va procedir a enviar-lo a tots els professionals a través de la direcció dels centres. Es van enviar tres recordatoris per poder tenir la màxima participació possible. Un cop acabat el termini per contestar els qüestionaris, es va elaborar una anàlisi per obtenir els resultats preliminars, a fi de comunicar-los públicament a les diferents direccions

territorials i les direccions dels CSS de Barcelona.

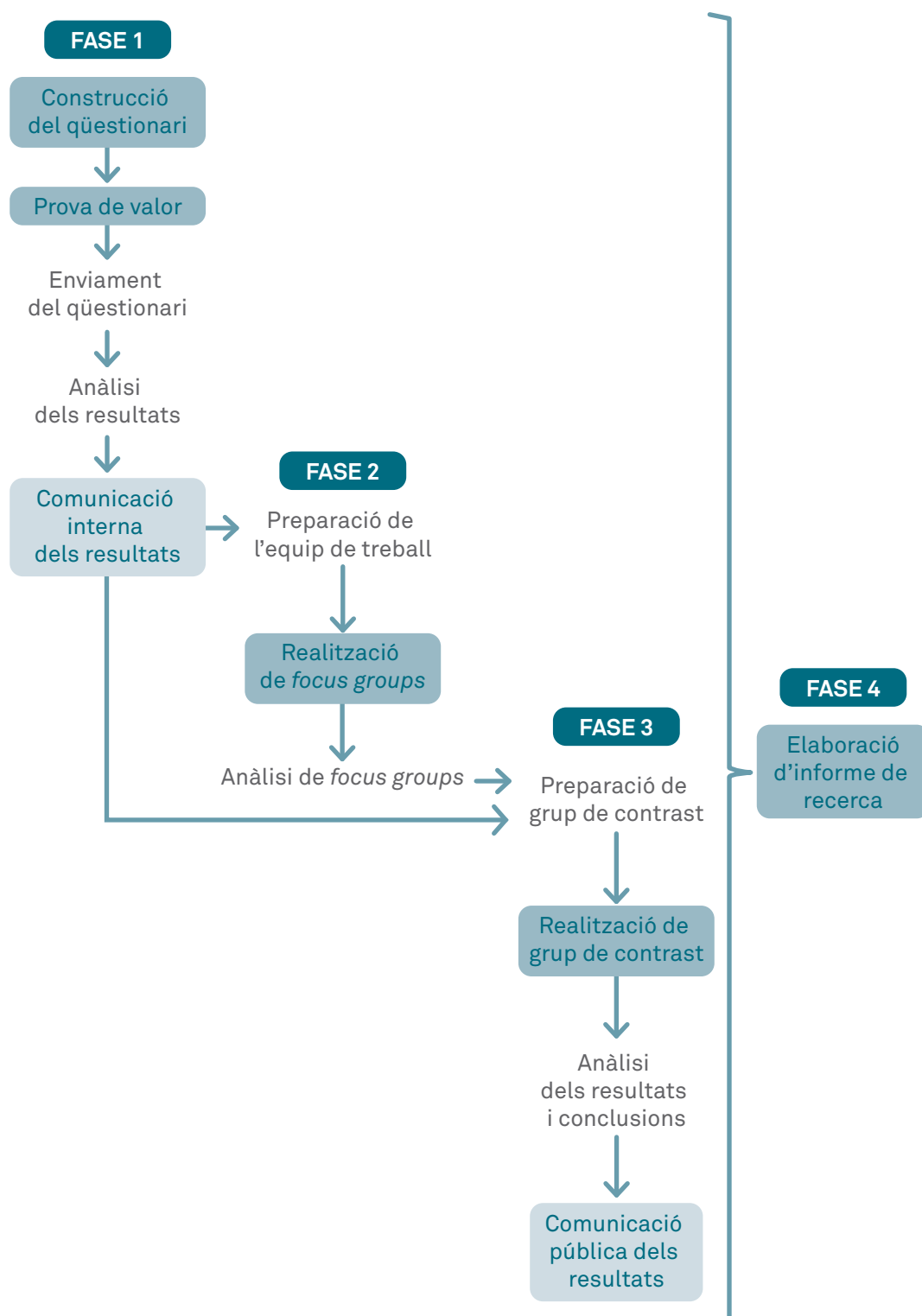
La fase 2, **realització de 3 focus group (grups de discussió) amb professionals dels CSS**, es va iniciar amb la preparació de la sessió de treball per part del grup de recerca mixt. La continuació es van dur a terme els 3 grups de discussió amb 24 professionals dels CSS de Barcelona. A tots els participants se'ls va passar el paper de consentiment informat per garantir-ne l'anonimat i la confidencialitat (vegeu l'annex). Un cop acabats els grups de discussió, es va procedir a transcriure i analitzar les dades recollides.

La fase 3, **realització d'un grup de contrast tècnic**, es va iniciar amb l'anàlisi de les dades obtingudes i triangulades dels qüestionaris i dels tres grups de discussió. Seguidament, un cop escollits els blocs de dades per contrastar, es va demanar la col·laboració de sis professionals amb experiència en l'atenció de casos de MPG que també havien contestat el qüestionari i participat en els grups de discussió.

Paral·lelament a aquesta fase, es va fer una comunicació pública dels resultats més rellevants a la 5a Convenció Les Veus de les Persones Grans organitzada pel Consell Assessor de la Gent Gran de l'Ajuntament de Barcelona.

Finalment, a la fase 4, es va **elaborar aquest informe de recerca**, fruit del treball conjunt per part del grup de recerca mixt.

Figura 9. Esquema de les quatre fases de la recerca aplicada.

4.3. Participants

En la fase 1, van respondre el qüestionari 64 professionals que treballen als CSS i formen part de la USTAC (Unitat de Seguiment, Tractament i Atenció Col·lectiva) i atenen persones grans. Tal com es pot observar a la taula 12, el 89,06% dels participants van ser treballadors i treballadores socials i,

en un percentatge més baix, professionals de la psicologia i l'educació social, 7,81% i 3,12%, respectivament.

Quant a la distribució per districtes dels CSS en els quals treballen els participants, el 23,4% treballen al districte d'Horta-Guinardó, un 20,3% a l'Eixample, un 10,9% al districte de Sant Martí, seguit per un 9,4% al

Taula 12. Dades descriptives del perfil professional, districte i anys d'experiència professional.

Dades professionals		
Professió	n	%
Treballador/a social	57	89,06
Psicòleg/òloga	5	7,81
Educador/a	2	3,12
Distribució per districte	n	%
Sant Martí	7	10,9
Sants-Montjuïc	1	1,6
Horta-Guinardó	15	23,4
Ciutat Vella	6	9,4
L'Eixample	13	20,3
Nou Barris	5	7,8
Gràcia	3	4,7
Sant Andreu	7	10,9
Sarrià - Sant Gervasi	3	4,7
Les Corts	4	6,3
Anys d'experiència professional	n	%
0-2	11	17,2
3-5	10	15,6
6-10	11	17,2
11-15	10	15,6
+16	22	34,4

districte de Ciutat Vella i Sant Andreu. Són dades que s'interpreten com a coherents amb la ràtio professional que abracen els districtes més que per altres variables que esbiaixin l'índex de resposta. Respecte als anys d'experiència professional, cal destacar que el 34,4% tenien un recorregut professional de més de 16 anys (vegeu la taula 12). Així doncs, podem afirmar que els i les professionals que van respondre el qüestionari tenien molta experiència en l'àmbit objecte d'estudi.

En els tres grups de discussió que es van realitzar, hi van participar un total de 24 professionals que treballen en els centres de serveis socials de Barcelona. Quant al perfil professional dels participants, el 79,16% (n = 19) van ser treballadors/ores socials i el 20,83% (n = 5) van ser professionals de la psicologia.

Finalment, una vegada analitzades tant les dades quantitatives com qualitatives i la triangulació posterior, es va dur a terme un grup de contrast tècnic on hi van participar 6 professionals, 4 treballadores socials i 2 psicòlegs/òlogues, escollits intencionalment pel grup de recerca mixt i seguint un únic criteri de selecció, que haguessin participat en un dels 3 grups de discussió. Aquest va ser dinamitzat per tres membres del grup de recerca mixt.

4.4. Tècniques

El treball de camp es va dur a terme mitjançant tres tècniques de recerca principals: 1) qüestionari de recollida de dades a partir de l'experiència dels

i les professionals que treballen en casos de MPG en un dels CSS de Barcelona, 2) focus group (grups de discussió) i 3) grup de contrast tècnic.

Per tal de recollir les dades quantitatives, es va dissenyar un **qüestionari** que registrava diferents dades relatives a l'exercici dels professionals als CSS i la seva experiència en l'atenció de casos de MPG. Constava de tres apartats. En el primer apartat hi havia tres preguntes sobre dades professionals de cada participant. Així doncs, se'ls preguntava sobre el rol professional, el districte en el qual treballaven i els anys d'experiència professional als CSS. El segon apartat recollia informació sobre la freqüència en la qual s'havien trobat al llarg de la seva pràctica professional als CSS respecte a les situacions tipus familiars, amb o sense disfuncionalitat familiar, en què es dona MPG que es van identificar a la fase de desenvolupament tècnic. El tercer i últim apartat se centrava a respondre diverses preguntes en relació amb dos casos (cas A i cas B) aleatoris de les set situacions tipus disfuncionals identificades a la fase prèvia. La bateria de preguntes d'aquest darrer apartat del qüestionari feia referència a variables relacionades amb el MPG i als processos relacionals i els indicadors que valoraven el grau de funcionalitat familiar.

Com ja s'ha esmentat, per tal de recollir les dades qualitatives, es van realitzar tres **grups de discussió** amb els i les professionals seguint les guies proposades per Breen (2006) i per Morgan i Krueger (1998). Els grups de discussió es consideren

apropiats per facilitar la generació de noves idees en un context d'interacció (Breen, 2006). D'aquesta manera, es considera que va ser un procediment de recollida de dades idoni per copsar les necessitats dels professionals com a grup, i facilitar l'emergència d'un discurs conjunt que ha permès conèixer el fenomen d'estudi a través de les paraules dels professionals com a individus i com a part d'un col·lectiu. El grup de discussió es va estructurar en tres parts, la primera de les quals tenia com a objectiu explorar les qüestions associades a la derivació i la detecció dels casos de maltractament. La segona part va consistir a recollir les dificultats durant la intervenció, ja sigui en la fase de recollida de dades com en la presa de decisions sobre el tipus d'abordatge, matisar el patró de famílies d'acord amb la realitat que es troben els professionals, contrastar amb les situacions tipus detectades a la fase de desenvolupament tècnic, i explorar la modalitat de treball (coordinació o en solitari). Finalment, la tercera part tenia per objectiu recollir el tipus d'intervenció que els equips de professionals executaven.

Una vegada analitzades les dades recollides tant del qüestionari com dels *focus group*, es van presentar en un **grup de contrast tècnic** format per sis professionals per tal de validar les dades triangulades i prendre decisions a partir d'aquestes. El procediment de triangulació permet donar més consistència a les dades obtingudes (Patton, 2002) i refinar la proposta per tal que s'ajusti a les necessitats del dia a dia dels professionals que intervenen (Cantor, 2002). L'objectiu d'aquesta fase era reflexionar sobre la conceptualització de les situacions tipus, contrastar i validar les categories i subcategories a partir de l'anàlisi del context relacional en famílies amb MPG, i mostrar i discutir els eixos de diagnòstic relacional respecte al grau de funcionalitat familiar a partir de les cinc dimensions o processos. I, finalment, analitzar la utilitat dels mapes relacionals de cada situació tipus validada a l'hora de definir quin és l'abordatge psico-social i l'estratègia d'intervenció més adequada per abordar la situació familiar, així com recollir les propostes sobre l'estructura de com hauria de ser la guia per fer un bon diagnòstic relacional en casos de MPG.

5. RESULTATS

5.1. Dades descriptives del tipus d'intervenció en casos de MPG

Quant a les dades relacionades amb el procés d'intervenció en casos de maltractament a persones grans (MPG), es van recollir diverses variables. A la figura 10, podem observar que el 79,4% ("bastant" o "sempre") és la direcció del centre qui decideix qui intervé en els casos de MPG i amb una freqüència inferior la USTAC amb un 45,6%.

Com es pot veure a la figura 11, més de la meitat dels professionals, en concret el 66,3%, van respondre que "bastant" o "sempre" treballen aquests casos amb altres professionals de l'equip, resultats que es van poder corroborar en els *focus groups*. Els participants en els tres *focus groups* van expressar que davant els

casos de MPG tenien la necessitat de desenvolupar competències relacionades amb el treball en equip. Tanmateix, cal assenyalar que el 33,8% dels participants van respondre que algunes vegades treballen en solitari tal com es mostra en la mateixa figura.

Quan es treballa en equip, com es pot veure en la figura 12, la majoria de vegades és amb un treballador/a social (37,1%), un psicòleg/òloga (27,4%) o amb tots dos professionals (treballador/a social i psicòleg/a; 22,6%).

Pel que fa a les dades de coordinació, també evidencien un alt percentatge de professionals que treballen conjuntament, sovint o sempre, amb altres serveis, en concret el 64,7%. Vegeu la figura 13.

Figura 10. Percentatges del procediment de les decisions d'intervenció en casos de MPG.

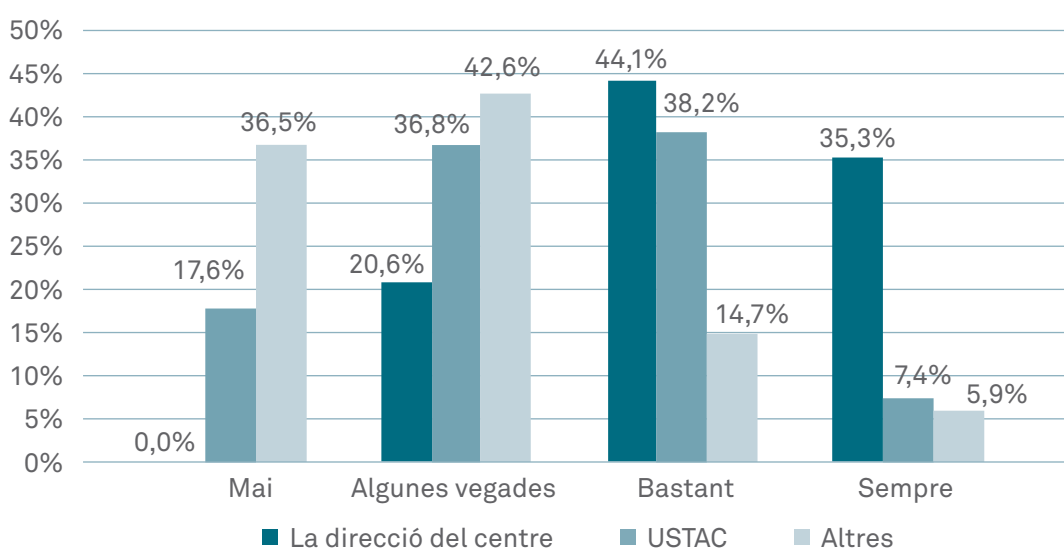
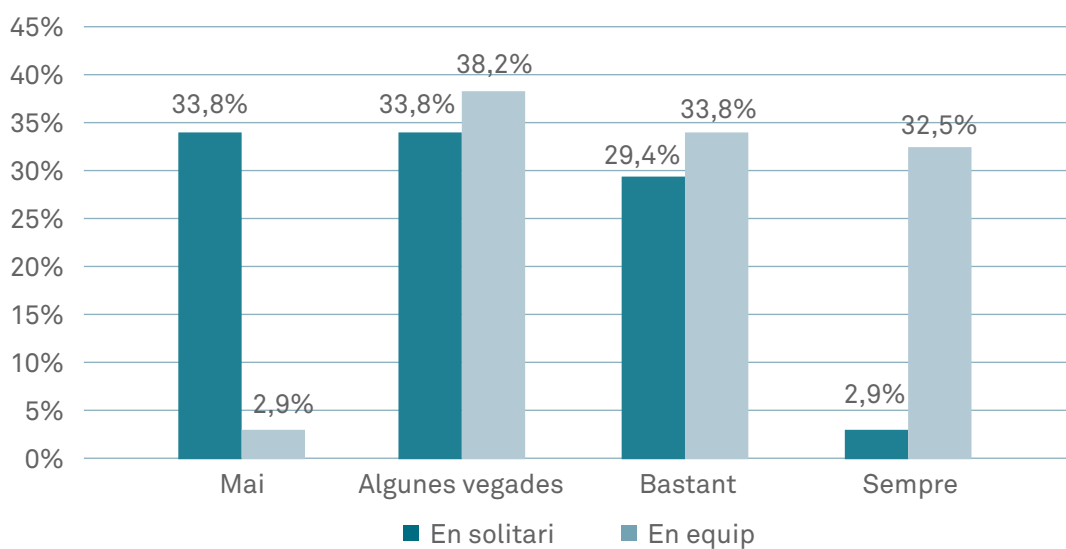

Figura 11. Percentatges de la intervenció en solitari o en equip en casos de MPG.

59

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Figura 12. Percentatges sobre el treball en equip en la intervenció en casos de MPG.

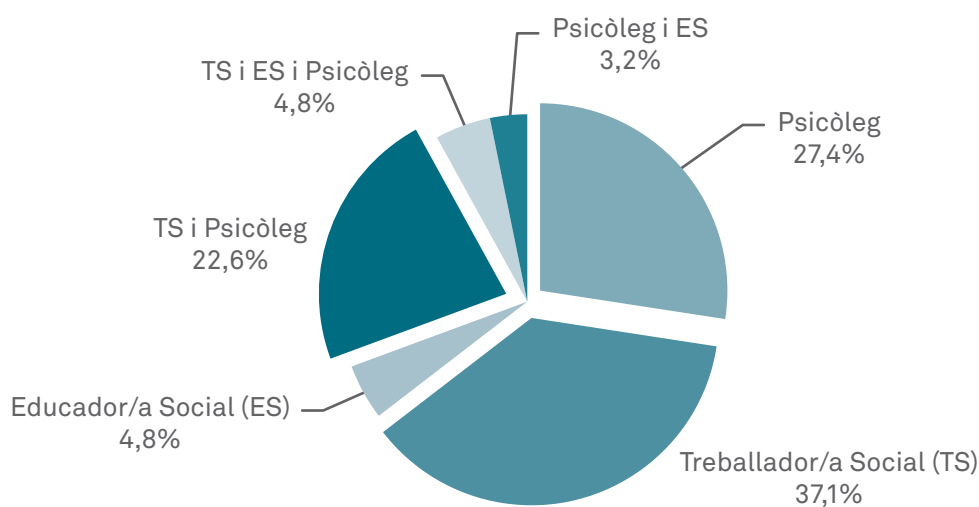
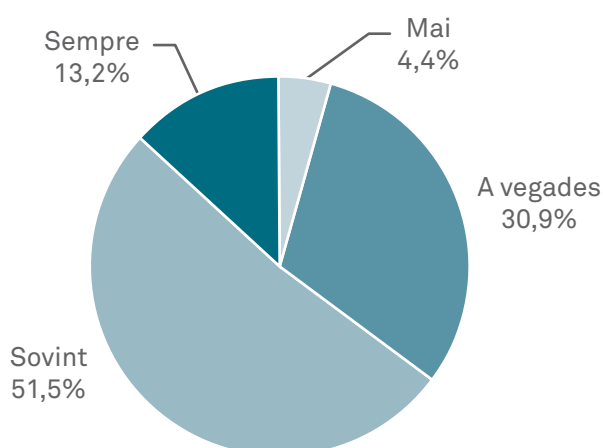

Figura 13. Percentatge de casos de MPG que es coordinen amb altres serveis.

5.2. Freqüència de situacions tipus de família en què es dona MPG al llarg de tota l'experiència laboral

Com es pot observar a la taula 13, el 60,3% dels participants van respondre que bastant o moltes vegades s'han trobat la situació tipus 1, "fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran". Quant a la resta de situacions tipus, destaca que el 60,3% van respondre que poques vegades s'havien trobat la situació tipus 3, "situació de violència masclista de parella en persones grans", seguit per un 52,9% i 51,5% que van respondre que poques vegades s'havien trobat la situació tipus 6 i 7, "famílies amb patrons de violència instaurats" i "aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes", respectivament. Pel que fa a la resta de situacions tipus, en més del 50% la freqüència de resposta es troba entre poques o bastantes vegades.

Així doncs, resulta d'especial interès conèixer quina és la freqüència amb què els professionals es troben les situacions tipus conceptualitzades des de la 1 fins a la 7, atès que són les que tenen relació amb patrons de disfuncionalitat dins l'àrea clau que s'estudia, com és el context relacional, les dinàmiques i els patrons familiars.

Tanmateix, hi ha d'altres situacions tipus sense disfuncionalitat familiar que també han de gestionar els professionals en la seva pràctica habitual, com són les situacions tipus 8 i 9. En concret, el 29,4% dels professionals van respondre que bastantes vegades treballen amb famílies en què es dona una sobrecàrrega familiar que produeix un MPG, mentre que el 50% d'aquests van considerar que es trobaven poques vegades casos en què hi havia dificultats per afrontar el canvi d'etapa de cicle vital en el qual es produeix un MPG. Vegeu la figura 13.

Taula 13. Frequència de situacions tipus de família en què es dona MPG al llarg de tota l'experiència laboral.

Frequència d'aparició de situacions tipus		Mai	Poc	Bastant	Molt
Percentatges estadístics		%	%	%	%
1	Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.	4,4	35,3	51,5	8,8
2	Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.	5,9	51,5	39,7	2,9
3	Situació de violència masclista de parella en persones grans.	11,8	60,3	11,8	—
4	Fills o filles amb relacions conflictives amb els pares, anteriors a la situació de cura.	2,9	38,2	41,2	17,6
5	Germans/anes amb relacions conflictives.	16,2	41,2	30,9	11,8
6	Famílies amb patrons de violència instaurats.	7,4	42,6	39,7	10,3
7	Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes.	22,1	51,5	23,5	2,9
8	Famílies en les quals no hi ha disfunció familiar de base però es dona una sobrecàrrega familiar que produeix un MPG.	11,8	52,9	29,4	5,9
9	Famílies en les quals no hi ha disfunció familiar de base però hi ha una dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cicle vital que produeix un MPG.	13,2	50	30,9	5,9

61

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Malgrat tot, es considera que les situacions tipus 8 i 9, tot i ser presents en el seu exercici professional, corresponen a dificultats més funcionals i adaptatives de les famílies relacionades amb la sobrecàrrega o bé amb canvis d'etapa del cicle vital, i per tant, segurament requereixen un tipus d'intervenció de gestió de recursos més que una intervenció més complexa tenint en compte els paràmetres

de l'àrea clau que aquí ens ocupa com és el context relacional i familiar.

En referència a la detecció, val a dir que les dades recollides indiquen que generalment qui alerta de la situació són els serveis socials bàsics i especialitzats amb un 33,8%, la mateixa persona amb un 22,1% o els recursos d'atenció municipal (SAD, TAD, Respir i altres) amb un 13,2%.

5.3. Situacions tipus de famílies en què es dona MPG en els darrers dos anys

Una vegada recollides les dades dels professionals a escala general, tot seguit se'ls va preguntar sobre la seva situació professional en els darrers dos anys, per tal d'afinar la descripció del seu context professional en relació amb l'objecte d'estudi actual.

A la taula 14 s'exposen les dades quantitatives de les freqüències d'aparició

de les situacions tipus esmentades en els **darrers dos anys**. Gairebé el 70% dels professionals van respondre que s'havien trobat amb la **situació tipus 1**, “fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran” entre 1 i 2 casos (35,3%) i entre 3-5 casos (33,8%). De la resta de situacions tipus, entre 1 i 2 casos, cal destacar la **situació tipus 2**, “fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació” (51,5%), la **situació tipus 4**, de “fills o filles amb relacions conflictives amb els pares anteriors a la situació de

Taula 14. Situacions tipus de famílies en què es dona MPG en els darrers dos anys

Freqüència de casos en els darrers 2 anys		0 vegades	1-2 vegades	3-5 vegades	+5 vegades
		%	%	%	%
1	Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.	8,8	35,3	33,8	22,1
2	Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.	16,2	51,5	17,6	14,7
3	Situació de violència masclista de parella en persones grans.	17,6	50,0	23,5	8,8
4	Fills o filles amb relacions conflictives amb mares o pares, anteriors a la situació de cura.	10,3	52,9	26,5	10,3
5	Germans/anes amb relacions conflictives.	30,9	38,2	17,6	13,2
6	Famílies amb patrons de violència instaurats.	13,2	45,6	26,5	14,7
7	Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes.	25,0	45,6	22,1	7,4

cura” (52,9%), i **la situació tipus 3**, “situació de violència masclista de parella en persones grans” (50%). Aquestes dades corroboren i especifiquen amb més detall les dades corresponents a tota l'experiència professional esmentada anteriorment.

5.4. Dades descriptives del cas A (primera elecció) i del cas B (segona elecció) en el qüestionari

En el qüestionari es demanava als professionals que pensessin en dos casos i contestessin de manera guiada cadascun d'ells. Tots dos casos s'escollien lliurement, tenint en compte que havien de ser casos reals en els quals haguessin intervingut professionalment. Se'ls demanava que identifiquessin d'entre les set situacions tipus amb disfuncionalitat familiar en casos de MPG descrites en la fase de desenvolupament tècnic. El cas escollit com a primera opció es va identificar com cas A; el cas escollit com a segona opció es va identificar com cas B.

A la taula 15 es troben descrites les característiques de les situacions tipus de famílies amb MPG que s'havien presentat. Entre el cas A i el cas B, les característiques de la persona gran maltractada, d'una banda, coincideixen en tractar-se majoritàriament d'una persona de gènere femení, d'entre 70 i 85 anys i amb grau de dependència. D'altra banda, el perfil majoritari de la persona que exerceix el maltractament sol ser un home, generalment el fill de la persona maltractada, amb una edat d'entre 45 i 60 anys i que actualment conviu amb la

persona gran maltractada. Aquestes característiques són concordants amb les dades registrades al Sistema d'Informació d'Acció Social (SIAS) de l'Ajuntament de Barcelona sobre el maltractament a les persones grans.

Si s'observa la taula 15, s'ha descrit un perfil majoritari tant de la persona maltractada com de la persona que exerceix el maltractament. No obstant això, les dades indiquen que es donen altres situacions menys freqüents però també presents en l'escenari de MPG.

En referència a les situacions familiars tipus que s'identifiquen, la freqüència correspon coherentment amb les dades obtingudes quan se'ls va preguntar sobre les casuístiques familiars que s'havien trobat al llarg de la seva experiència professional i en els darrers dos anys (vegeu les taules 13 i 14). Per tant, corroboren el perfil ja identificat com a més prevalent; els fills o filles que mai no s'han independitzat i les situacions de retorn a la convivència. Com es pot observar a la taula 16, el perfil majoritari en el cas A és el de fills o filles que mai no s'han independitzat, mentre el perfil majoritari del cas B és de fills o filles que retornen a la convivència.

Respecte al tipus de maltractament, les dades ens mostren com a més freqüents, en primer lloc, el maltractament emocional i, en segon, la negligència, seguit de l'econòmic i el físic amb menys freqüència. Aquesta forma de manifestació del maltractament fa que la detecció sigui complexa atès que el maltractament

Taula 15. Característiques del cas A i el cas B.

Característiques de la situació de maltractament		
Grau de dependència de la persona gran maltractada	% cas A	% cas B
No	36,8	38,2
Sí	63,2*	61,8*
Edat de la persona maltractada	%	%
Entre 60 i 69 anys	8,8	17,6
Entre 70 i 79 anys	30,9	17,6
Entre 80 i 85 anys	42,6*	44,1*
Entre 86 i 90 anys	13,2	17,6
Més gran de 90 anys	4,4	2,9
Gènere de la persona maltractada	%	%
Dona	88,2*	85,3*
Home	11,8	14,7
Edat de la persona que exerceix el maltractament	%	%
Entre 16 i 25 anys	2,9	1,5
Entre 26 i 35 anys	2,9	5,9
Entre 36 i 45 anys	20,6	17,6
Entre 45 i 60 anys	45,6*	45,6*
Entre 60 i 69 anys	5,9	7,4
Entre 70 i 79 anys	10,3	13,2
Més gran de 80 anys	11,8	8,8
Gènere de la persona que exerceix el maltractament	%	%
Dona	20,6	39,7
Home	79,4*	60,3*
Víncle familiar de la persona que exerceix el maltractament	%	%
Cònjuge/parella	19,1	23,5
Fill/a	76,5*	60,3*

(Continua)

Característiques de la situació de maltractament		
Grau de dependència de la persona gran maltractada	% cas A	% cas B
Germà/ana	1,5	2,9
Nebot/oda	1,5	7,4
Pot ser qualsevol familiar que convisqui al domicili	1,5	-
Persona cuidadora privada interna	-	3
Familiars que conviuen, o no, amb la persona	-	1,5
Veí/veïna	-	1,5
Conviuen al domicili?	%	%
Sí, mai han deixat de conviure-hi	52,9*	32,4*
Sí, però temporalment van deixar de conviure-hi	41,2*	42,6*
No, però hi han conviscut en el passat	5,9	14,7
No, mai no hi han conviscut	-	4,4
Altres	-	9
Alguna altra persona exerceix maltractament a la persona gran	%	%
No	80,9*	77,9*
Sí, amb evidències	5,9	5,9
Sí, amb sospita	13,2	16,2
En cas afirmatiu, qui exerceix el maltractament?	%	%
Fill/a	64,3*	50*
Cònjuge/parella	7,1	-
Germà/ana	7,1	-
Gendre/jove	14,3	7,1
Nebot/oda	-	14,3
Cuidador/a	-	7,1
Net/a	-	7,1
Altres	-	7,1

Taula 16. Situacions familiar identificades.

Situacions familiars identificades	% cas A	% cas B
1. Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.	32,4	22,1
2. Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.	25	30,9
3. Situació de violència masclista de parella en persones grans.	13,2	17,6
4. Fills o filles amb relacions conflictives amb els pares anteriors a la situació de cura.	7,4	10,3
5. Germans/anes amb situacions conflictives.	11,8	5,9
6. Famílies amb patrons de violència instaurats.	8,9	7,4
7. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes.	1,5	5,9

emocional i la negligència comporta un procés en el coneixement de la situació familiar i es va detectant durant el treball i el vincle; no de manera ràpida com podria ser el maltractament físic. Aquestes dades coincideixen amb les presentades en el subapartat 2.5, en el qual es fa una descripció dels resultats dels darrers

anys sobre el maltractament a les persones grans.

A més, respecte a la persona que exerceix el maltractament, en cas de presentar algun diagnòstic de salut mental, sol ser trastorn per abús de substàncies, generalment alcohol. Vegeu la taula 17.

Taula 17. Tipus de maltractament i diagnòstic de salut mental per part de la persona que exerceix MPG.

Tipus de maltractament i diagnòstic de salut mental		
Tipus de maltractament	% cas A	% cas B
Negligència	29,4	25
Físic	7,4	11,8
Emocional	41,2	41,2
Econòmic	16,2	20,6
Abandonament	2,9	–
Vulneració de drets	1,5	–
Altres	1,5	1,5
Diagnòstic de salut mental de la persona que exerceix MPG	% cas A	% cas B
No té cap diagnòstic identificat	58,9	61,8
Trastorn esquizofrènic	1,5	7,4
Altres trastorns de l'espectre psicòtic	5,9	–
Trastorn depressiu major	2,9	7,4
Trastorn bipolar	1,5	7,4
Trastorn per abús de substàncies	14,7	8,8
Altres trastorns per conductes addictives	5,9	–
Trastorns de la personalitat	7,4	7,4
Altres	1,5	–
En cas de consum de substàncies, tipus de consum	% cas A	% cas B
Alcohol	40,0	52
Cocaïna	8,6	4
Alcohol i cocaïna	11,5	12
Heroïna/metadona	2,9	4
Alcohol i psicofàrmacs	2,9	4
Policonsum	25,7	8
Alcohol i cànnabis	8,6	–

En síntesi, a partir d'aquestes dades descriptives abstrertes del qüestionari s'intueix que el context relacional, la dinàmica i el patró familiar en casos de MPG tendeix a ser una família constituïda per les característiques següents:

- El maltractament es dona majoritàriament en la relació fill-mare (68,4%) amb convivència en el mateix domicili (84,6%).
- Pel que fa a la persona gran que rep el maltractament, es tracta de dones (86,8%) d'edat avançada (70-85 anys; 67,6%) amb un grau de dependència (62,5%).
- En referència a la persona que exerceix el maltractament, es tracta d'homes (69,9%) d'entre 45 i 60 anys (45,6%), sense un diagnòstic de salut mental identificat (60,4%) i, en cas d'haver-n'hi, és trastorn per abús de substàncies (11,8%) i majoritàriament per consum d'alcohol (46%).
- El maltractament es caracteritza principalment per ser emocional (41,2%), seguit pel negligent (27,2%).
- Qui detecta o alerta de la situació principalment són els serveis socials bàsics i especialitzats (33,8%), i en menor mesura la mateixa persona (22,1%) o els recursos d'atenció municipal (13,2%).

A l'hora de valorar aquest perfil es pot dir que la majoria de les dades coincideixen amb les obtingudes en els darrers anys. Si es pren com a referència l'any 2018, de les persones que van ser ateses a Barcelona per maltractament el **79,67% eren dones** i el 20,32% eren homes. Pel que fa al grup d'edat, el **41% es trobaven en la franja de 75 a 84 anys**. De la mateixa manera, si es miren les dades respecte a la tipologia de maltractament, el 2018, 102 casos de 310 van ser deguts a **maltractament emocional**, seguit per 86 casos que presentaven maltractament físic i 81 casos més per negligència. Aquestes dades coincideixen força amb el perfil obtingut al qüestionari. Per tant, es pot afirmar que a través del qüestionari es va poder recollir una visió bastant representativa de la realitat que troben

tots els professionals que treballen en casos de MPG en els CSS de Barcelona.

5.5. Dades en relació amb els processos relacionals de les famílies en situacions de MPG

Respecte a les dades recollides sobre els processos relacionals en famílies on es dona MPG, s'han extret les tendències en l'anàlisi del cas A i el B a diferents nivells tenint en compte les cinc dimensions bàsiques que intervenen en la funcionalitat familiar: a) identitat familiar (vinculació afectiva, sentiment de pertinença, individuació i simbiosis); b) estructura familiar (rols i regles dins de la família); c) adaptabilitat familiar; d) comunicació familiar; i e) dinàmica familiar o jocs relacionals (triangulació o coalició).

5.5.1. Processos relacionats amb la identitat familiar

Respecte a les dades recollides sobre els indicadors de la identitat familiar, en el context **de vinculació afectiva i sentiment de pertinença**, s'han extret les tendències en l'anàlisi del cas A i el B a diferents nivells. En el terreny de **vinculació afectiva**, s'observa com la majoria de la mostra es polaritza en els dos extrems; o bé excessiva vinculació o excessiva desvinculació amb un 52,9% i 36,7%, respectivament. Vegeu la figura 14.

Quant a **sentiment de pertinença**, les tendències en l'anàlisi del cas A i el B van en el mateix sentit que amb l'indicador de vinculació afectiva, ja que també s'observa la mateixa polarització. Famílies amb un excessiu sentiment de pertinença o bé un excessiu sentiment d'independència amb un

44,1% i un 36,7%, respectivament. Vegeu la figura 15.

Pel que fa a indicadors **d'individuació i simbiosi** dins dels processos relacionats amb la identitat familiar, les tendències trobades en l'anàlisi del cas A i el B en relació amb els **límits** mostren de nou una polarització. Tot i així, es pot dir que hi ha una tendència cap a percebre les famílies amb MPG amb límits molt difusos pel que fa a rol amb un 48,5%. L'altre pol mostra tipologies de famílies amb límits molt rígids amb un 38,3%. Vegeu la figura 16.

Quant a les tendències en l'anàlisi del cas A i el B pel que fa a **relacions entre els membres de la família**, s'observa la mateixa polarització amb una freqüència més gran en relacions caracteritzades per una manca de diferenciació i autonomia (gairebé la meitat

69

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Figura 14. Tendència sobre el tipus de vinculació afectiva en el cas A i el B.

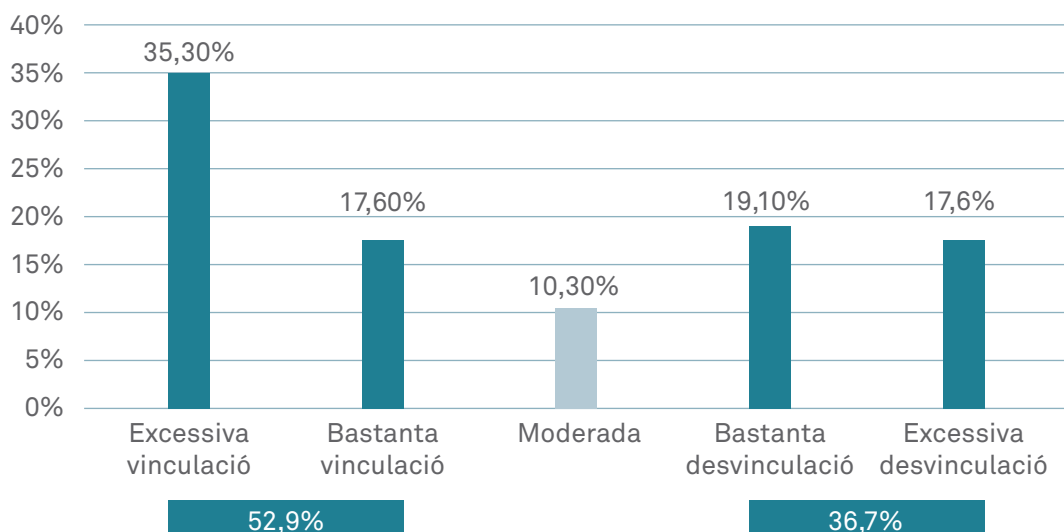

Figura 15. Tendència respecte al sentiment de pertinença del cas A i el B.

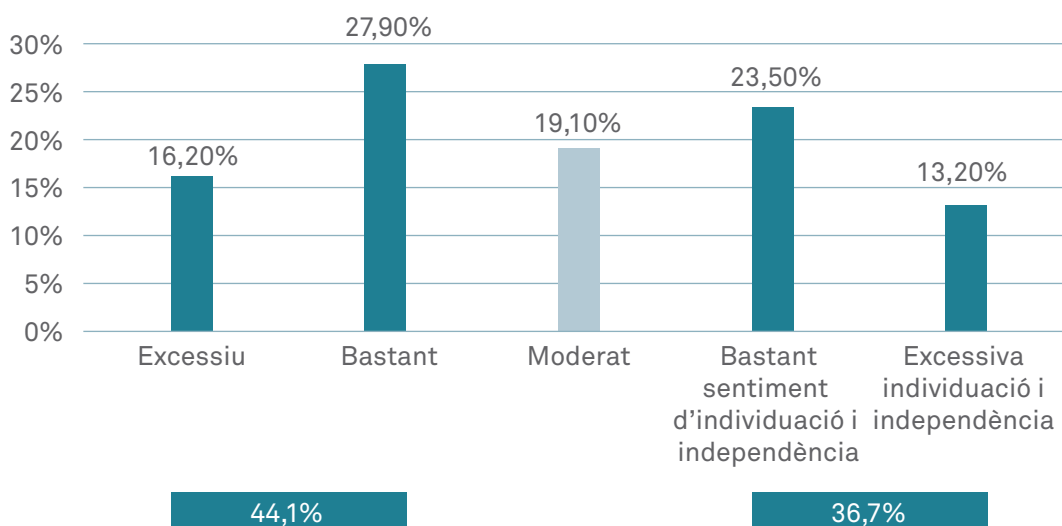
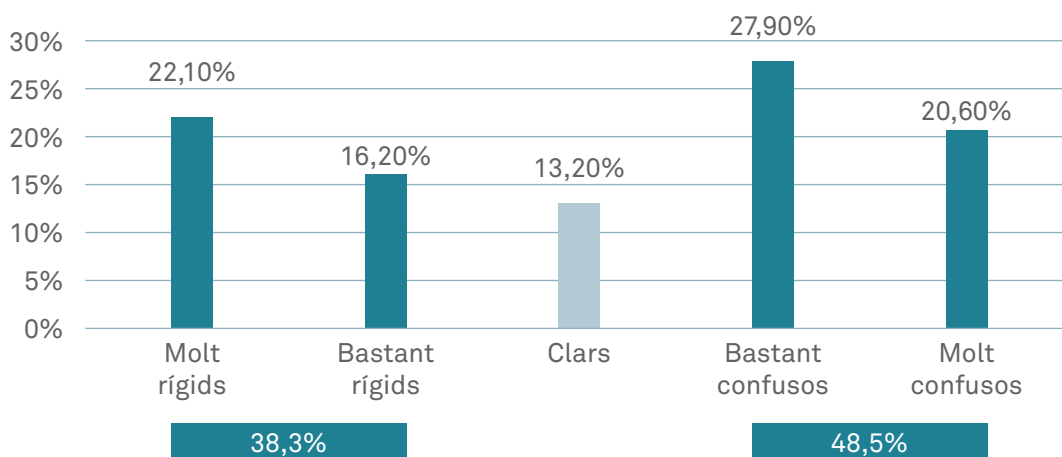

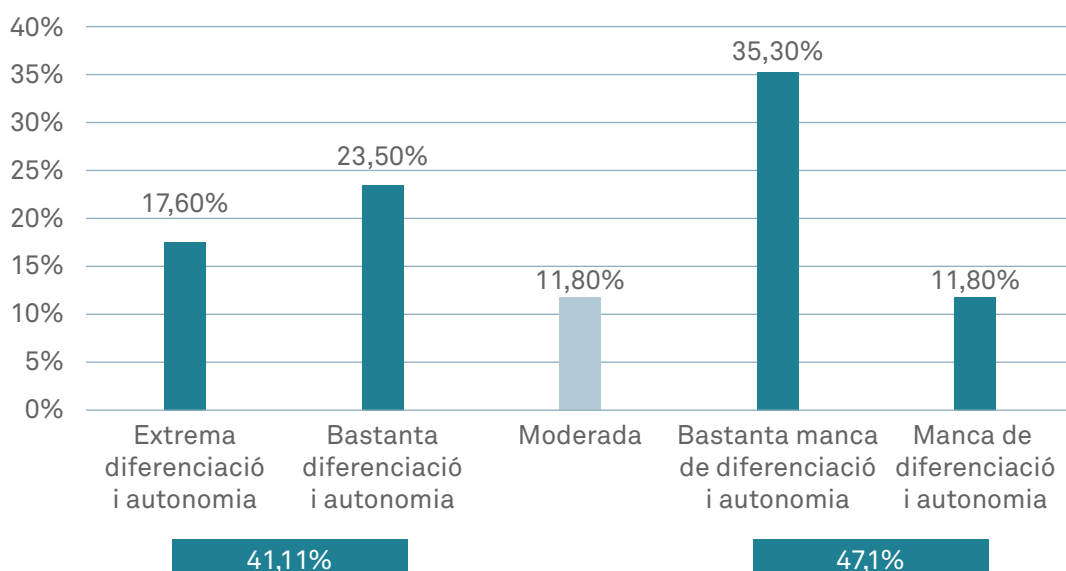
Figura 16. Tipus de límits de les famílies en situacions de MPG.

de la mostra, 47,1%). L'altre pol representa relacions basades en una excessiva autonomia coherent amb

l'excessiva independència que descriu la figura anterior. Vegeu la figura 17.

Figura 17. Tipus de relacions entre els membres de la família amb situació de MPG.

71

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

En síntesi, la **identitat familiar** en les famílies amb MPG tendeix a una polarització. Així, davant d'una família amb una situació de MPG hi pot haver força o excessiva vinculació afectiva entre els seus membres, amb bastant o excessiu sentiment de pertinença, amb presència de límits bastant o molt confusos entre la identitat individual i familiar i, com a conseqüència, la presència de relacions marcades per una elevada manca de diferenciació i autonomia. O hi pot haver una família amb una tendència oposada a la descrita. Per tant, la identitat familiar no es pot considerar una dimensió relacional discriminativa respecte a la valoració del grau de funcionalitat d'una família.

5.5.2. Processos relacionats amb l'estructura familiar

Respecte a les dades recollides sobre indicadors de l'estructura familiar, pel que fa a **rols i jerarquia**, les tendències trobades a l'anàlisi del cas A i el B a diferents nivells són les següents. Quant a l'indicador de rols, tal com es pot observar a la figura 12, un 42,7% de les famílies amb situacions de MPG tendeixen a la difusió o inversió de rols

i gairebé el 40% presenten rols bastants o extremadament rígids. Vegeu la figura 18.

Respecte a les tendències en l'anàlisi del cas A i el B pel que fa a **normes i regles**, s'observa que un 55,9% de les respostes mostren un perfil en el terreny de l'estructura familiar amb normes secretes, implícites i confuses, i un 32,3% de famílies amb normes molt clares però arbitràries. Vegeu la figura 19.

Figura 18. Tipus de rols de les famílies amb MPG.

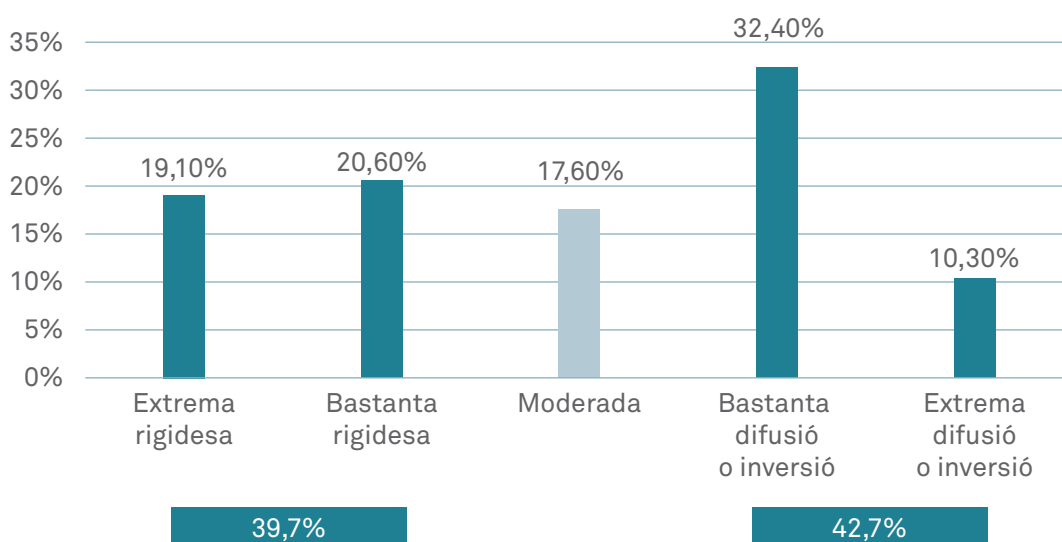
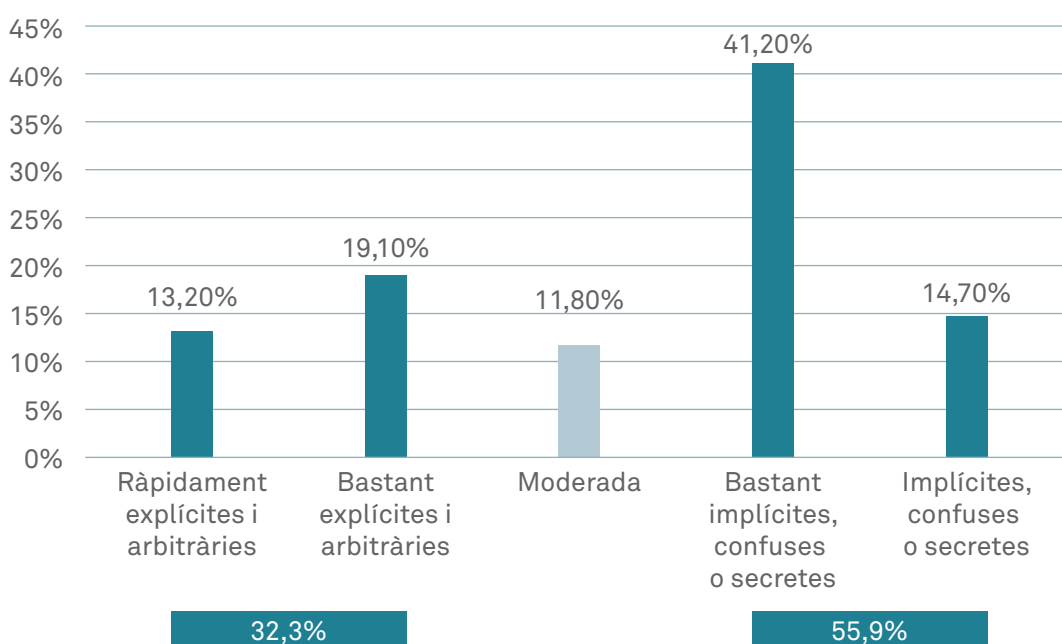

Figura 19. Normes i regles en famílies amb MPG.

En síntesi, quant a **estructura familiar**, tal com hem vist en la dimensió identitat familiar, es pot copsar una polarització però en aquest cas amb tendència cap un dels pols. Així doncs, en casos de famílies amb MPG es pot trobar una estructura familiar que es caracteritza per tenir límits bastant o molt difusos i amb normes bastant implícites, confuses o secretes. Per tant, l'anàlisi de la dimensió relacional estructura familiar és significativa per valorar el grau de funcionalitat familiar i pot ser molt útil per elaborar un bon diagnòstic relacional d'aquestes famílies.

5.5.3. Processos relacionats amb l'adaptabilitat familiar

Les tendències en l'anàlisi del cas A i el B pel que fa a indicadors quant a l'adaptabilitat familiar, **capacitat de reacció davant d'una situació de desequilibri**, mostren com la majoria presenten una capacitat baixa o molt baixa amb un 82,3%. Les dades són coherents amb la realitat que s'analitza on es presenten conflictes en situacions de MPG que no se solucionen de manera constructiva. Vegeu la figura 20.

Respecte a l'indicador d'adaptabilitat familiar, **capacitat de compartir pro-**

blemes amb els membres de la família, les tendències en l'anàlisi del cas A i el cas B mostren que el 85,3% dels i les professionals perceben que la capacitat a l'hora de prendre decisions amb la xarxa natural de suport és bastant o molt baixa. És significatiu el fet que cap dels professionals que van respondre van puntuar que les famílies amb MPG tinguin alta o molt alta capacitat per compartir problemes. Aquesta dada és molt rellevant i s'ha de tenir en compte a l'hora de fer un diagnòstic relacional i valorar el tipus de treball que cal fer amb aquestes famílies. Vegeu la figura 21.

73

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Figura 20. Capacitat de reacció i adequació, dels recursos, rols i patrons familiars habituals, davant d'una situació de desequilibri o estressors vitals.

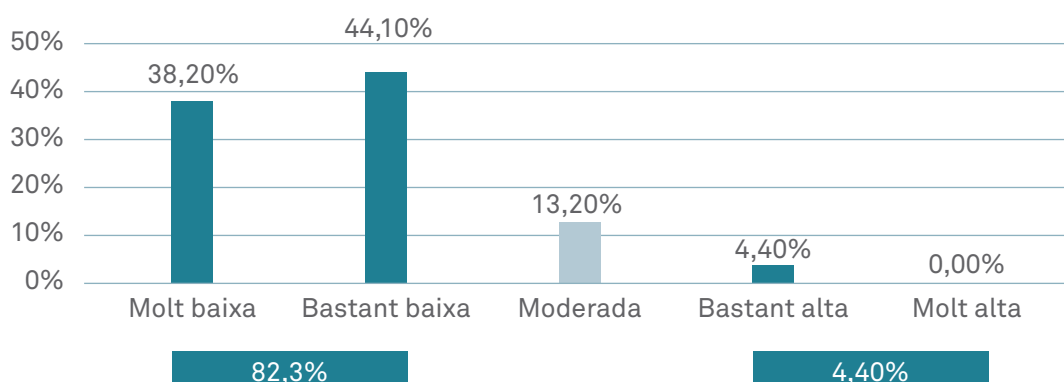

Figura 21. Capacitat de la família per compartir problemes i la presa de decisions amb la participació de tots els membres de la família.

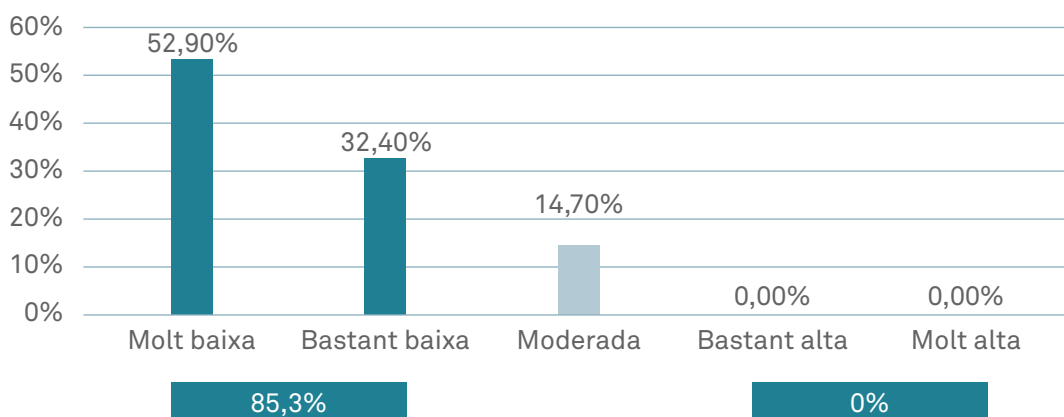
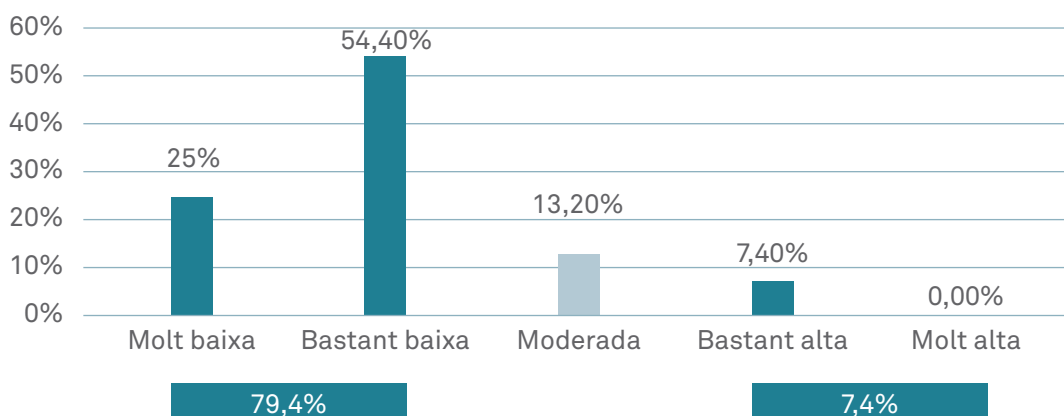

Figura 22. Capacitat de la família per demanar ajuda, informació i recursos en l'àmbit institucional i comunitari.

En coherència amb els resultats obtinguts quant a les resistències per compartir problemes, les tendències en l'anàlisi del cas A i el B pel que fa

a capacitat per demanar ajuda són baixes majoritàriament amb un 79,4%. Vegeu la figura 22.

Sens dubte, amb les dades recollides, la dimensió **adaptabilitat familiar** és una de les dimensions més discriminants per elaborar un bon diagnòstic relacional de les famílies amb una situació de MPG. A partir de la valoració d'aquesta dimensió familiar, ja es trenca la polarització que s'havia trobat en la dimensió identitat familiar i estructura familiar. S'observa que en aquestes famílies la seva capacitat de reacció davant d'una situació de desequilibri, de compartir els problemes amb la participació de tots els membres de la família i de demanar ajuda és bastant o molt baixa. Així, es pot afirmar que indagar sobre l'adaptabilitat que tenen aquestes famílies serà essencial tant per al diagnòstic com per a l'abordatge psicosocial del cas.

5.5.4. Processos relacionats amb la comunicació familiar

Respecte als processos relacionats amb la comunicació familiar, es van analitzar quantitativament el tipus de missatges que perceben els professionals en el context de les famílies amb MPG. Les tendències observades en l'anàlisi del cas A i el B pel que fa a **presència de missatges positius, clars i eficaços** és que són gairebé inexistents, amb un 89,7%. Per tant, els missatges que observen són poc clars, negatius i amb poca

eficàcia. Aquestes dades coincideixen amb el fet que les normes solen ser implícites i secretes. Vegeu la figura 23.

També es va analitzar la presència de dobles missatges (una incoherència entre el que es fa i el que es diu). Les tendències en l'anàlisi del cas A i el B pel que fa a **presència de dobles missatges** és que en un 64,7% "sovint" o "sempre" hi són presents. Així doncs, en aquestes famílies hi ha una tendència clara a comunicar-se amb dobles missatges. Vegeu la figura 24.

75

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Figura 23. Presència de missatges positius, clars i eficaços en famílies amb MPG.

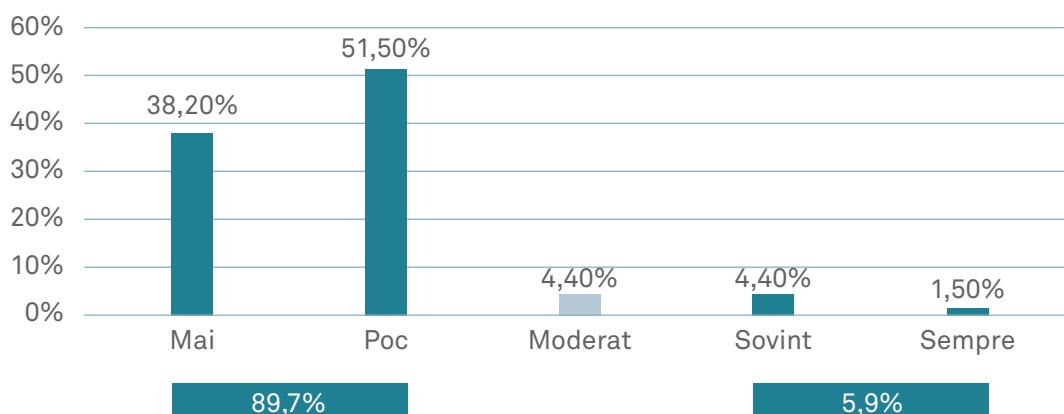

Figura 24. Presència de dobles missatges en les famílies amb MPG.

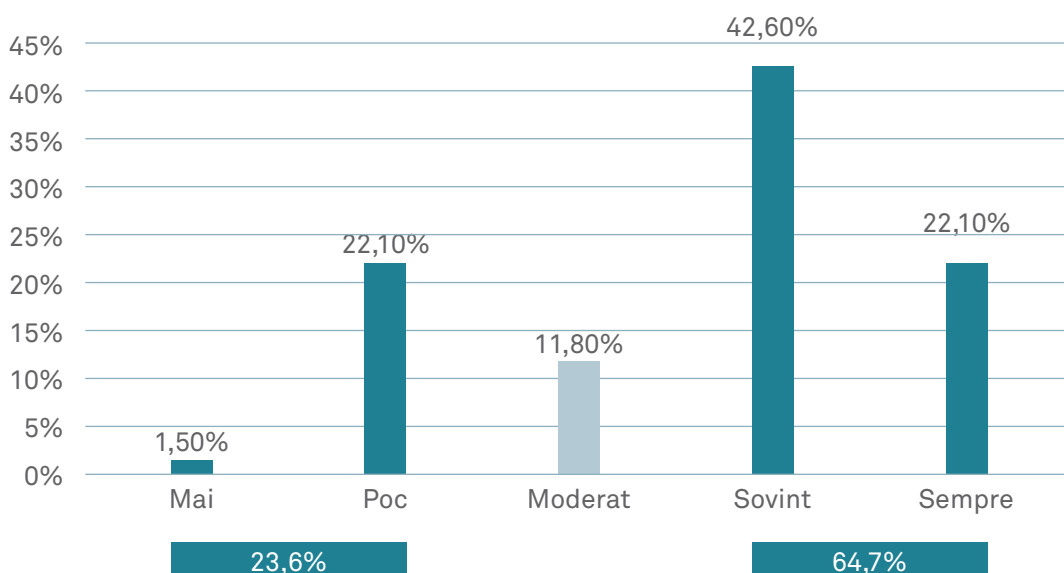
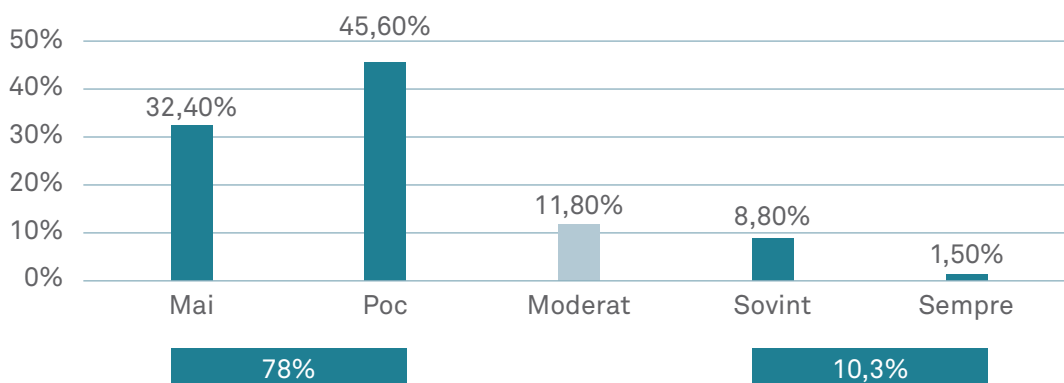

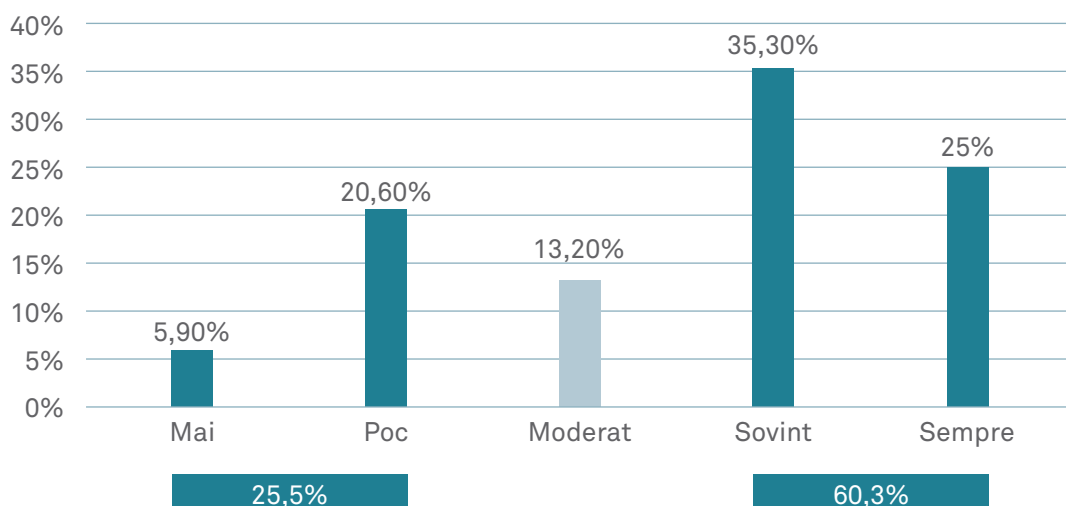
Figura 25. Capacitat de les famílies amb MPG de compartir emocions obertament.

Corroborant la tendència a no compartir els problemes, els resultats de l'anàlisi del cas A i el B pel que fa a **poder compartir emocions obertament** també tendeix a aquesta resistència a compartir emocions amb un 78% que és "mai" o "poc". Vegeu la figura 25.

Els resultats de tendències en l'anàlisi del cas A i el B ens mostren que els professionals perceben en aquestes famílies que sovint o sempre hi ha **presència de desconfiança i resistència a l'hora de compartir problemes i sentiments** amb un 60,3%. Vegeu la figura 26.

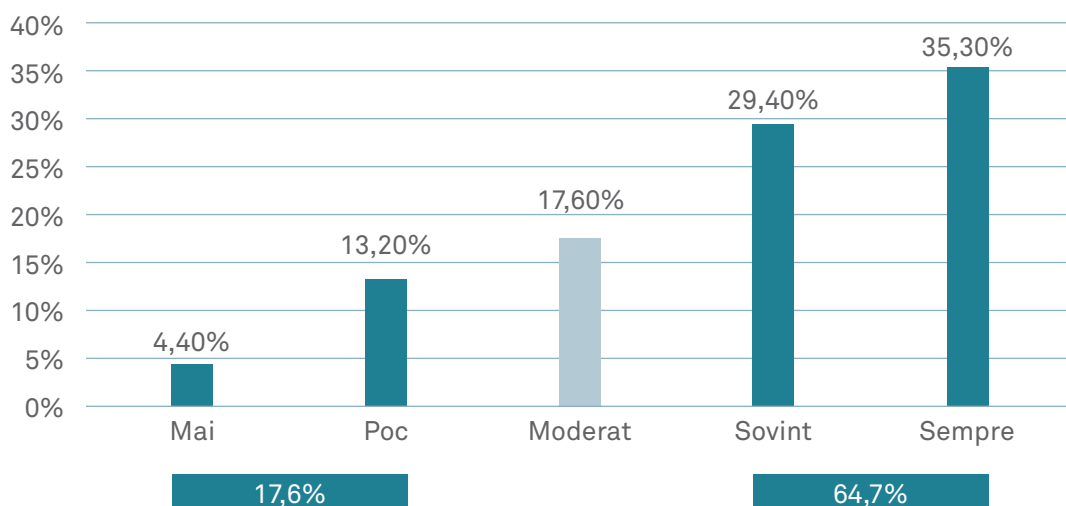
Figura 26. Presència de desconfiança i resistència a l'hora de compartir problemes i sentiments.

77

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

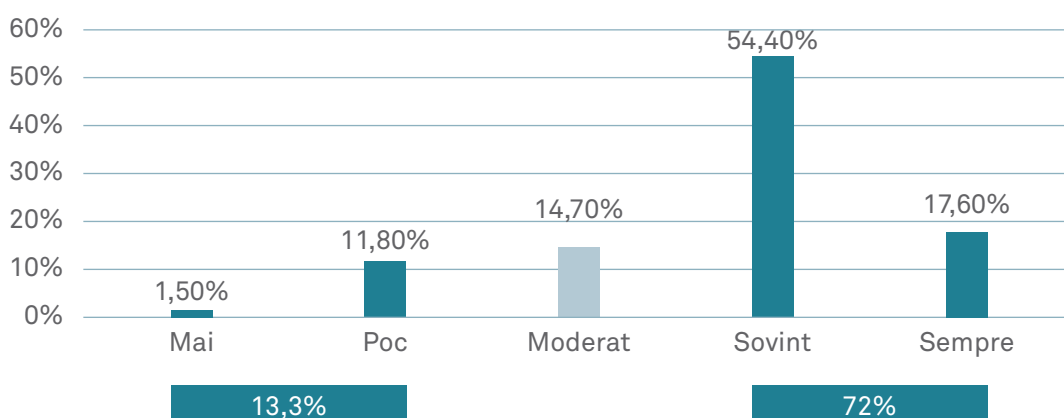
Figura 27. Ús de llenguatge excessivament crític i desqualificador.

En l'anàlisi del cas A i el B, la tendència descrita pels professionals és que a la majoria de famílies on es dona MPG, l'ús de llenguatge excessivament crític i desqualificador hi

és sovint o sempre present amb un 64,7%. Vegeu la figura 27. Això provoca que la persona gran se senti insegura, indefensa i desconfiada.

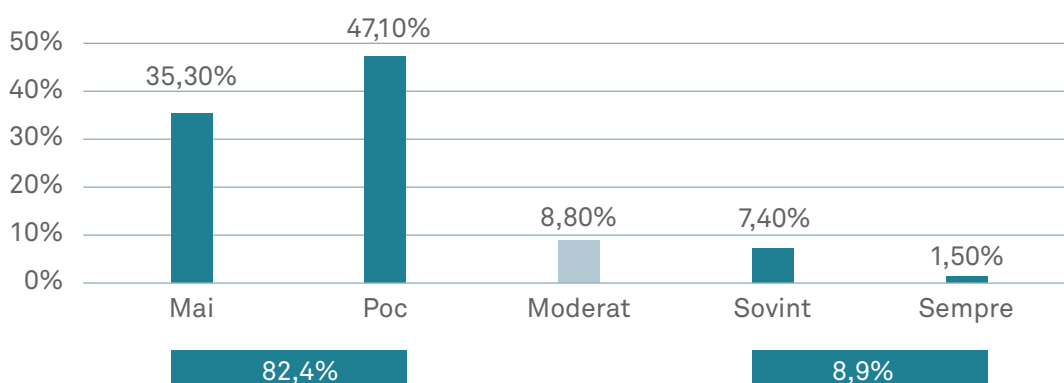
Figura 28. Frequència d'ús d'un llenguatge desconfirmador en famílies amb MPG.

De la mateixa manera, es dona una tendència a l'ús d'un llenguatge desconfirmador (invalida l'existència de les necessitats de la persona gran, i aquesta passa a ser silenciada o invisible dins del context familiar) en què la persona que rep el maltractament, pel que fa al llenguatge, és gairebé ignorada o desconfirmada amb un 72% sovint o sempre. Vegeu la figura 28.

Les tendències en l'anàlisi del cas A i el B mostren una baixa capacitat per part de les famílies on es dona MPG quant a **habilitats comunicatives i resolució de conflictes** amb un 82,4%. Amb aquest tipus de comunicació, desqualificadora i desconfirmadora, es pot deduir que els conflictes tendeixen a cronificar-se i mantenir-se. Vegeu la figura 29.

Figura 29. Frequència d'habilitats comunicatives i resolució de conflictes en famílies amb MPG.

En la mateixa línia que en l'aspecte d'adaptabilitat familiar i segons les dades recollides, no hi ha dubte que la dimensió **comunicació familiar** és una altra de les categories més discriminatòries a l'hora d'elaborar un bon diagnòstic relacional en situació de MPG. En aquestes famílies, la comunicació es caracteritza per poca o escassa presència de missatges positius, clars i eficaços, ja que aquests són sovint o sempre dobles missatges. S'observa desconfiança i poca capacitat per compartir emocions, sentiments o problemes obertament. Sovint fan ús d'un llenguatge excessivament crític i desqualificador o desconfirmador. Es pot afirmar, doncs, que serà essencial indagar sobre aquesta dimensió relacional per tal de valorar el grau de funcionalitat familiar.

5.5.5. Processos relacionats amb la dinàmica familiar

En coherència amb el tipus de llenguatge descrit pels professionals, en una part de les famílies on es dona MPG (39,7%) hi pot haver una tendència a presentar un tipus de dinàmica familiar o joc relacional de tipus **triangulació**. És a dir, la persona gran que rep el maltractament està instrumentalitzada per altres membres de la família per obtenir un benefici propi, aliè a les necessitats d'aquesta persona. Vegeu la figura 30.

Com es pot veure a la figura 31, en menor mesura però també present, s'observa un tipus de dinàmica familiar més patològica que la triangulació, la **coalició**, amb un 27,9%. Aquesta dinàmica correspon a una aliança entre dos membres en contra de l'altre, en aquest cas la persona gran, sense tenir presents les necessitats d'aquesta fins a arribar a anul·lar-les. Per tant, cal tenir-ho en compte en casos de MPG per fer un bon diagnòstic relacional de la situació.

79

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Figura 30. Freqüència del joc relacional o dinàmica familiar tipus triangulació.

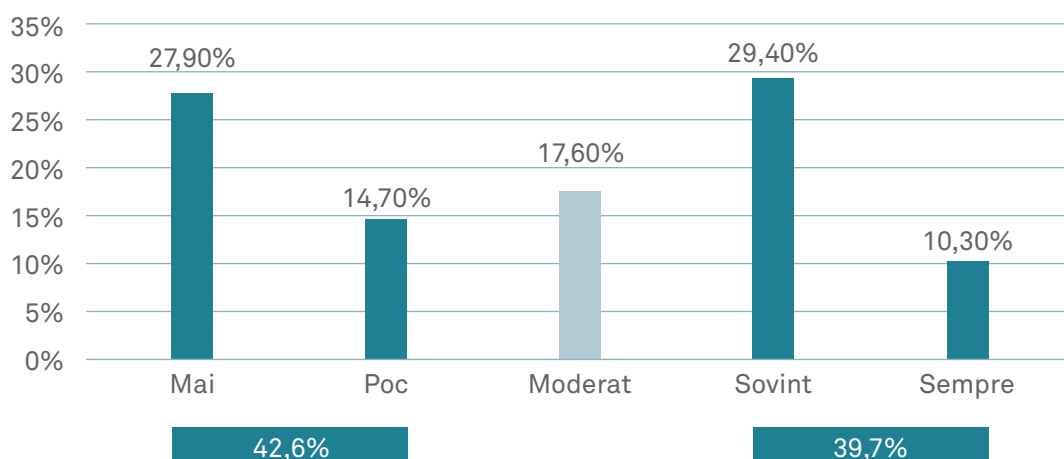

Figura 31. Freqüència del joc relacional o dinàmica familiar tipus coalició.

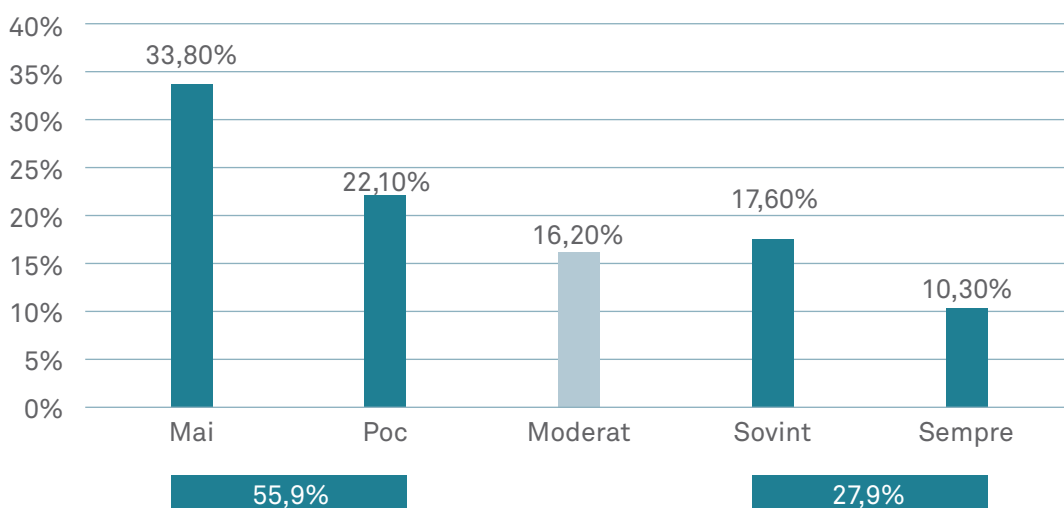
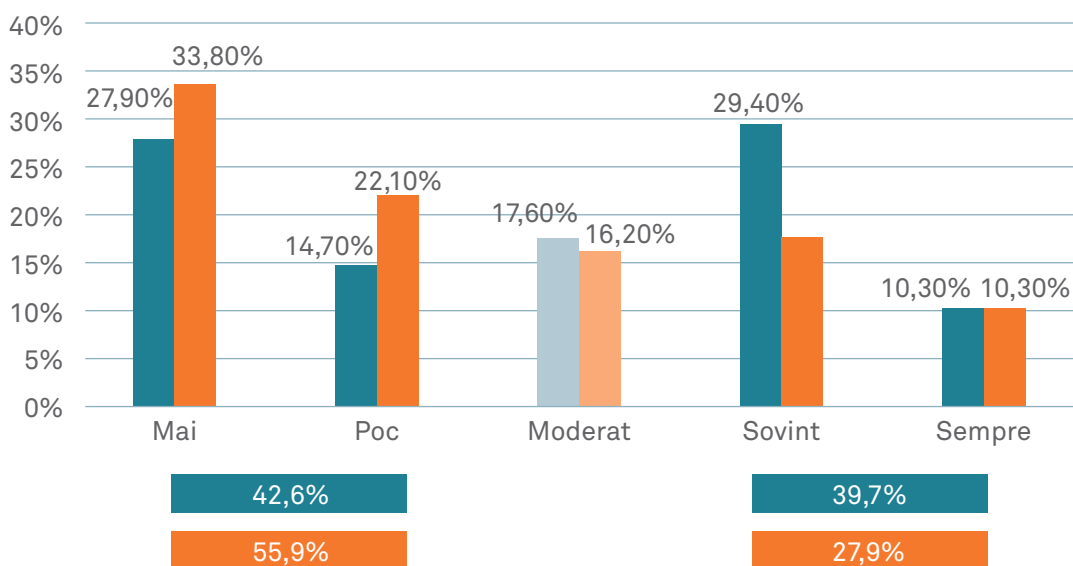

Figura 32. Tendència sobre la presència de jocs relacionals tipus triangulació o coalició.

Majoritàriament, la **triangulació** i la **coalició** són dinàmiques familiars que no es donen amb gaire freqüència però són ben descrites pels professionals per la complexitat que representen. La tendència en l'anàlisi del cas A i el B es representa en la figura 32. En cas que aquestes es produeixin, és relativament més freqüent la presència de triangulacions que de coalicions. El joc relacional tipus coalició és molt més complex pel grau de gravetat i patologia inherent als membres de la família implicats en aquest. Per tant, és essencial que el professional que atén situacions de MPG tingui en compte aquesta diferència, tant en el diagnòstic com en la intervenció.

6. ANÀLISI DELS RESULTATS

6.1. Categorització de les situacions tipus de famílies en casos de MPG

Pel que fa a les dades en **relació amb les situacions tipus** definides en la fase de desenvolupament tècnic, convé assenyalar que tots els i les professionals que van respondre al qüestionari van corroborar-ne l'existència tot puntuant nivells de freqüència diferents per a cada una. Per tant, la informació abstracta d'aquesta fase d'anàlisi ens permet tenir un esquema orientatiu de les situacions tipus de famílies que es troben els professionals en casos de MPG. Vegeu la taula 18.

En els tres grups de discussió realitzats també es va poder comprovar i

corroborar les situacions tipus 1, 2, 3 i 7. Quant a la situació tipus 1, **“fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviu amb la persona gran”**, els professionals identificaven clarament aquesta situació posant l'accent en diferents elements que cal tenir en compte, com ara la interacció entre mare i fill, la dependència econòmica o la presència de malaltia mental. Així doncs, els professionals assenyalaven que **“són mares que es fan responsables de la cura del seu fill, tot i saber que no estan ben cuidades; hi han de ser perquè, si no, el seu fill no té on anar”**, **“fills amb dependència econòmica [...] la pensió de la persona gran també fa molt perquè els fills no puguin marxar”**, **“fill/filles amb patologia dual o amb algun tras-**

82

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Taula 18. Situacions tipus identificades en la fase prèvia.

	Situacions tipus
Disfuncionalitat familiar	1. Fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviu amb la persona gran.
	2. Fills/filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.
	3. Situació de violència masclista de parella en persones grans.
	4. Fills o filles amb relacions conflictives amb els pares, anteriors a la situació de cura.
	5. Germans/anes amb relacions conflictives.
	6. Famílies amb patrons de violència instaurats.
	7. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes.
No disfuncionalitat familiar	8. Situacions de sobrecàrrega del cuidador o cuidadora.
	9. Dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cicle vital. Interdependència familiar. Dificultat per canviar rols i funcions.

torn mental que no han marxat mai de casa i maltracten la seva mare”.

Respecte a la situació tipus 2, **“fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació”**, els participants dels tres grups de discussió estaven d’acord a assenyalar que eren famílies en què “els fills havien tornat per algun motiu, fet que afectava la dinàmica familiar i ho pagava la persona gran”. Alguns van concretar que “eren situacions en què un fill havia tornat a viure amb la persona gran perquè s’havia separat i no sabia com afrontar aquesta situació; començava a tenir problemes d’addicions o entrava en un estat depressiu, i qui pagava aquest fracàs de la seva vida era la seva pròpia mare”. O, com assenyalaria una altra professional: “Ve una dona gran per una demanda concreta però de cop veus que té un blau i, de cop, un fill que no vivia al domicili s’ha separat o li ha passat alguna cosa i hi ha tornat; llavors comences a tenir sospites, però tenen molt a veure amb aquesta dinàmica familiar”.

Quant a la situació tipus 3, **“situació de violència masclista de parella en persones grans”**, en els grups de discussió es va poder identificar clarament en diferents moments. Els professionals en parlen fent referència a la presència de maltractament, tant físic com emocional: “Jo estic portant una senyora que s’acaba de jubilar, que té quasi 70 anys. El marit fa anys que està jubilat, i aquesta dona està vivint un calvari. Ara està intentant presentar la separació però aquest senyor no se n’anirà”. Una altra professional afirmava que “una altra part diferent que m’he trobat és la deman-

da d’una filla; els seus pares sempre havien tingut molt mala relació, hi havia violència entre ells, però la van sostenir tota la vida. I ara ja eren gent gran i no hi havia manera que la mare reconegués aquesta violència; la filla estava molt preocupada, i el pare, molt violent”. Altres professionals descrivien aquesta situació tipus destacant el maltractament en l’àmbit psicològic: “Quan és un matrimoni de tota la vida, amb un marit que ha tingut una mirada masclista, el maltractament psicològic, sobretot, és brutal, perquè ella ho veu d’allò més normal; això és molt difícil de trencar i que la dona ho vegi”. Finalment, també es detecta la presència de negligència: “Ara m’he trobat amb un cas d’una dona que està sent negligent amb la medicació amb el marit. No sabem fins a quin punt n’és del tot conscient”.

En relació amb la situació tipus 7, **“aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes”**, cal dir que va ser la situació tipus de la qual es va fer menys esment, malgrat que coincidien que era una situació tipus identificada i definida en la mateixa línia que els resultats obtinguts del qüestionari. Els professionals estaven d’acord que era una situació difícil de detectar i intervenir pel fet que, entre la persona que exerceix el maltractament i la persona gran maltractada, la vinculació afectiva és menor que, per exemple, entre una mare i un fill.

Ara bé, els professionals que van participar en els grups de discussió, quan feien referència a les famílies amb MPG, hi havia elements que es podien categoritzar en la situació tipus 4,

“fills o filles amb relacions conflictives amb els pares, anteriors a la situació de cura”, en la situació tipus 5, “germans/anes amb relacions conflictives”, o en la situació tipus 6, “famílies amb patrons de violència instaurats”. Tal com es pot observar a la taula 19, els i les professionals, quan parlaven d'aquests casos, destacaven sobretot les relacions disfuncionals o conflictives en l'àmbit familiar, prèvies a la situació de cura i de llarga evolució, que podien acabar o no amb conductes violentes i que podien afectar de pares a fills o viceversa, o també entre els germans. Per aquest motiu, es va valorar la importància de **contrastar i validar en el grup de contrast tècnic** per acabar de definir si **constituïen tres categories diferenciades amb entitat pròpia, o**

bé formaven part d'una mateixa categoria més global.

Finalment, una vegada contrastades les situacions tipus 4, 5 i 6, es va definir una nova situació tipus, “**famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual**”, com a categoria amb entitat pròpia que engloba les anteriors; per tant, passen a ser subcategories.

La situació 4, “**famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual**”, es caracteritza pels trets següents:

- Tot i no haver-hi convivència, s'observa una història de relació con-

Taula 19. Exemples de situacions de famílies amb presència de MPG i amb relacions conflictives prèvies a la situació de cura als focus groups.

Exemples dels grups de discussió

Grup de discussió 1. Una altra cosa que penso en relació amb aquestes situacions que ens anem trobant és que aquestes relacions familiars no són en l'aquí i ara quan ens les trobem, sinó que fa 50, 60 o 70 anys que hi són. Llavors, quan trobem una persona de 90 anys que està sobreprotegint el fill o el consumidor d'alcohol, estem parlant d'una cosa molt antiga. És un tema de relacions familiars, i això s'ha donat durant tota la vida.

Grup de discussió 1. Són dinàmiques i venen donades ja des de fa molt de temps.

Grup de discussió 2. També hi ha dinàmiques familiars en què hi ha pares que, no és que s'ho hagin guanyat, però... han tingut una relació amb els seus fills molt dolenta i, una vegada són grans, aquests no els volen cuidar. No es volen fer càrrec d'ells.

Grup de discussió 3. La complicació és per una dinàmica familiar molt instaurada en aquesta família.

Grup de discussió 3. Jo penso que hi ha molt maltractament silenciats perquè, com que ve d'una dinàmica de tota la vida, està totalment normalitzat.

flictiva de llarga evolució, maltractament previ o ús de la violència com a forma per resoldre les desavinences.

- Els patrons disfuncionals es poden observar en dues dimensions: vertical (de pares a fills, de fills a pares o ambdós) o horitzontal (entre germans).
- Els patrons poden anar de menys a més gravetat, i se situen en un contínuum que va de la conflictivitat (missatges desqualificadors o desconfirmadors) a la violència instaurada (maltractament físic).

En conclusió, en funció de la presència o no de disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de MPG, es poden agrupar en dos grans grups les situa-

cions tipus. En el primer grup es validen **cinc situacions tipus amb disfuncionalitat familiar**, i en el segon grup es mantenen les **dues situacions tipus sense disfuncionalitat familiar** prèviament identificades. Vegeu la taula 20.

6.2. El grau de funcionalitat familiar de les famílies amb MPG a través de les cinc dimensions o processos relacionals

Una vegada analitzades les dades recollides sobre els processos relacionals de les famílies amb MPG (**identitat familiar, estructura familiar, adaptabilitat familiar, comunicació familiar i dinàmica familiar**) a través del qüestionari i dels grups de discussió,

85

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Taula 20. Situacions tipus de famílies en casos de MPG.

Categorització de les situacions tipus de famílies en casos de MPG	
Disfuncionalitat familiar	1. Fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.
	2. Fills/filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.
	3. Situació de violència masclista de parella en persones grans.
	4. Famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual.
	5. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes.
Funcionalitat familiar	6. Situacions de sobrecàrrega del cuidador o cuidadora.
	7. Dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cicle vital. Interdependència familiar. Dificultat per canviar rols i funcions.

la informació obtinguda és prou rellevant per veure que, d'una banda, es pot arribar a conèixer el grau de funcionalitat familiar en general de les famílies amb MPG (vegeu la taula 21) i, de l'altra, es pot arribar a saber si hi ha uns processos relacionals més discriminants o definitoris que d'altres.

Seguint amb la idea de Linares i Campo (2000) segons la qual, per fer una bona exploració, un no es pot centrar a aïllar els fenòmens, sinó que ha d'arribar a comprendre quines variables estan en joc i de quina manera aquestes estan interconnectades entre si i donen lloc a una realitat en

Taula 21. Valoració del grau de funcionalitat familiar a través de les cinc dimensions o processos relacionals.

Valoració del grau de funcionalitat familiar		
Dimensions	Paràmetres	
Identitat familiar	Individuació: diferenciació dels membres. Independència de pensaments, sentiments i judicis.	Simbiosi: límits precaris entre la identitat familiar i la identitat individual, dependència mútua, fusió i poca diferenciació.
	Pertinença - cohesió: proximitat emocional, compromís mutu, intimitat.	Distància afectiva: manca de contacte social, preval la individualitat, distància emocional.
Estructura familiar	Estructuració: marc familiar estable. Límits clars entre rols i jerarquies, patrons de comportament complementaris.	Desestructuració: manca d'acords sobre la complementarietat de comportaments. Manca de claredat en les normes de funcionament familiar, en els límits i les jerarquies.
Adaptabilitat familiar	Flexibilitat: capacitat d'ajustar-se a diferents condicions i canvis.	Rigidesa: respostes inadequades i de manera estereotipada a diferents condicions.
Comunicació familiar	Comunicació clara: intercanvi d'informació de manera oberta i eficaç.	Comunicació confusa: intercanvi confús i estil d'interacció negatiu.
Dinàmica familiar o jocs relacionals	Funcionals: dinàmiques familiars i triangles relacionals flexibles i adaptatius al cicle vital familiar.	Disfuncionals: dinàmiques familiars i triangles relacionals rígids i no adaptatius al cicle vital familiar. Triangulació (desqualificacions) o coalició (desconfirmacions).

lloc d'una altra, s'han utilitzat tres eixos de coordenades per facilitar aquesta comprensió.

Partint d'aquesta premissa, s'han situat les dades recollides sobre els indicadors de la dimensió **identitat familiar** de les famílies amb MPG en un eix de coordenades en el qual l'eix de les abscisses indica el grau de pertinença (de més a menys), l'eix d'ordenades indica el grau de vinculació afectiva (de més a menys) i l'eix ortogonal indica el grau de simbiosi (de més a menys).

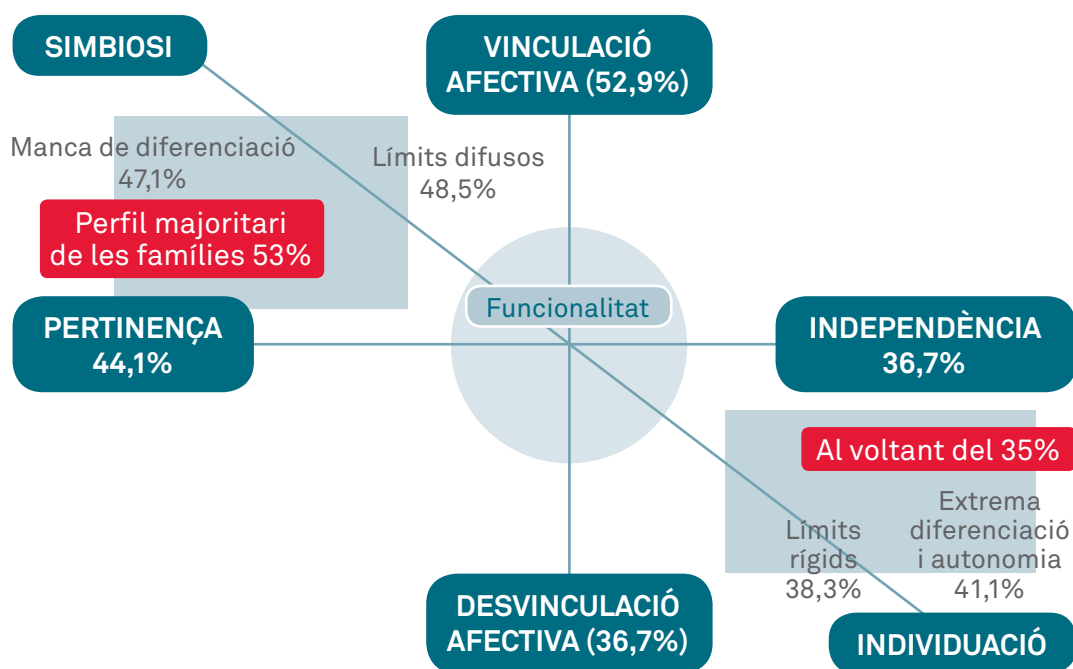
Tal com es pot observar a la figura 33, es veu que els indicadors tendeixen a una polarització i configuren dos patrons relacionals. Es poden trobar famílies amb casos de MPG en les quals la identitat familiar tendeix a caracteritzar-se per una vinculació afectiva alta, amb un elevat grau de sentiment de pertinença i amb límits difusos entre la identitat familiar i la individual, cosa que facilita que entre els membres de la família no hi hagi diferenciació (simbiosi). També es troben famílies en les quals el patró d'identitat familiar es caracteritza per una desvinculació afectiva elevada, amb un elevat grau de sentiment d'in-

dependència, amb presència de límits rígids entre la identitat familiar i la individual que facilita que entre els membres de la família hi hagi una extrema diferenciació i autonomia (individuació). Seguint amb les aportacions de Minuchin (1974) i Minuchin i Fishman (1982), es pot parlar de famílies amb MPG, segons els indicadors que configuren la identitat familiar, amb un grau de funcionament que tendeix a l'aglutinament o bé amb un grau de funcionament que tendeix a la desvinculació.

Tal com s'ha pogut comprovar, d'una banda, les **famílies amb MPG que tendeixen a l'aglutinament** són famílies en les quals hi ha un nivell elevat de simbiosi (absència o pèrdua d'autonomia personal o diferenciació), així com un alt sentiment de pertinença i presència de límits difusos entre els seus membres.

De l'altra, les **famílies amb MPG que tendeixen a la desvinculació** són famílies amb un nivell elevat d'individuació, amb un alt sentiment d'interdependència respecte a la família i amb presència de límits rígids entre els seus membres. Vegeu la figura 33.

Figura 33. Patró relacional de la identitat familiar en casos de MPG.

Així doncs, a partir d'aquesta anàlisi s'observa que la dimensió relacional **identitat familiar** és una categoria rellevant i necessària però **no suficientment discriminatòria per conèixer el grau de funcionalitat familiar en casos de MPG**. Aquesta afirmació coincideix amb les aportacions de Linares (2000, 2012) respecte al fet que, malgrat que no es poden descartar elements individuals, s'ha de considerar la manera com intervien altres dimensions o patrons relacionals, com ara els estructurals i comunicatius, en la construcció de la identitat familiar i en el coneixement del funcionament familiar en la seva totalitat.

Respecte als resultats obtinguts sobre els indicadors de **l'estructura i adaptació familiar** de les famílies amb MPG, s'observa, a diferència de la identitat familiar, que tendeixen a dibuixar un patró relacional majoritari. Seguint amb la configuració dels eixos de coordenades, situant a l'eix de les abscisses el grau d'adaptabilitat familiar, en l'eix d'ordenades, els tipus de

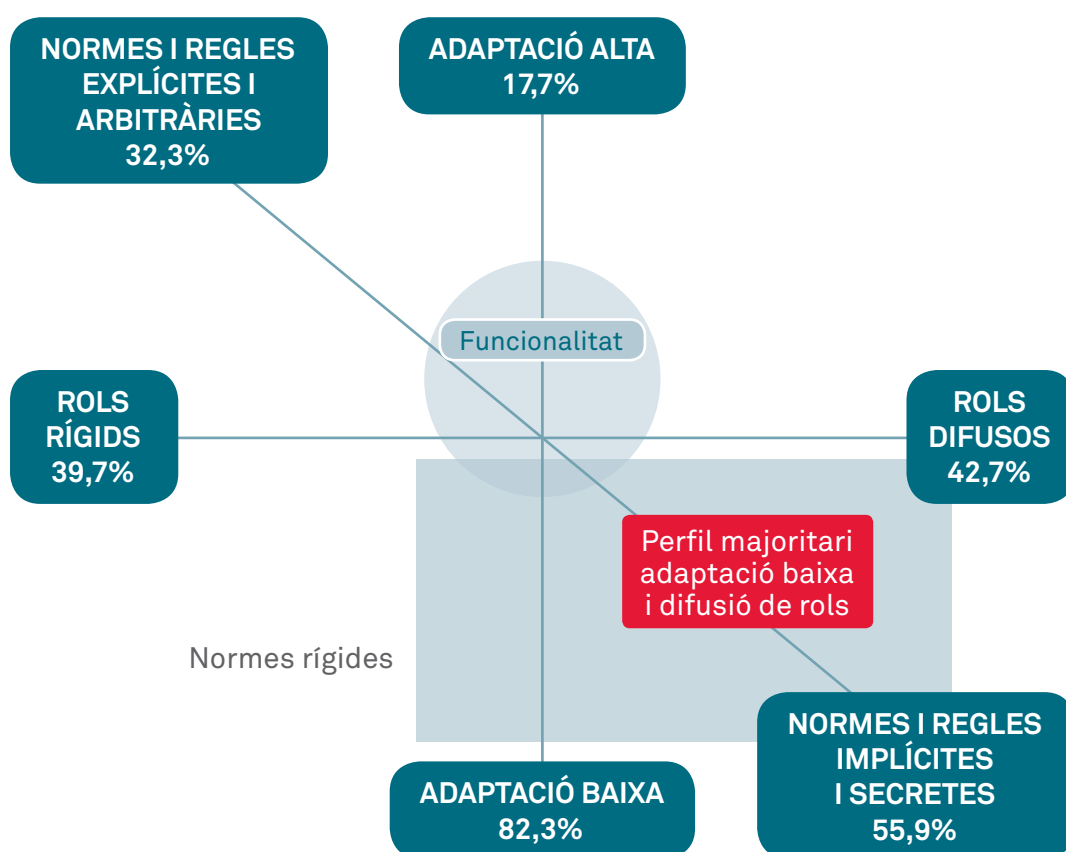
rols, i en l'eix ortogonal, el tipus de normes i regles familiars, es pot veure clarament el patró relacional que caracteritza aquestes famílies.

Així doncs, es veu que les famílies amb MPG tendeixen a tenir una adaptabilitat baixa (poca capacitat de reacció davant una situació de desequilibri i poca capacitat de compartir proble-

mes amb la xarxa natural de suport) i un tipus d'estructura familiar caracteritzada per rols difusos entre subsistemes (especialment parental i filial) i amb presència de normes i regles familiars implícites i secretes. Això comporta que la construcció de l'estructura familiar sigui confusa i no permeti una adaptació funcional i sana (Minuchin i Fishman, 1982), i que els

membres de la família tinguin menys capacitat d'afrontar adequadament els reptes del moment vital que viuen (Segrin i Flora, 2001; Smith *et al.*, 2009). Alhora, aquests indicadors són mecanismes homeostàtics orientats a mantenir l'equilibri intern del sistema familiar i, per tant, la base de la resistència al canvi (Watzlawick *et al.*, 1992). Vegeu la figura 34.

Figura 34. Patró relacional de l'estructura i adaptabilitat familiar en casos de MPG.

89

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Aquesta anàlisi permet veure que els processos d'adaptabilitat i estructura familiar són dos processos relacionals necessaris, alhora que aporten informació rellevant i amb un nivell de concreció prou important per anar definint el grau de funcionalitat familiar en casos de MPG, a diferència de la dimensió identitat familiar.

Finalment, quant als resultats obtinguts sobre els processos relacionals de **comunicació familiar i dinàmica familiar**, cal assenyalar que la tendència segueix en la mateixa línia que els processos relacionals d'estructura i adaptabilitat familiar. Així, doncs, a partir dels indicadors que defineixen aquests dos patrons relacionals, es troba un patró majoritari en aquestes famílies. Ara bé, a diferència dels patrons analitzats anteriorment, aquests aporten una informació molt més detallada i concisa que de ben segur ajudarà el professional a fer un diagnòstic relacional i un abordatge psicosocial amb una concreció i precisió molt més elevada i adaptada a la realitat de la família en un cas de MPG. Tal com diu Calvache-Mora (2015), la comunicació és una esfera constitutiva del desenvolupament humà que determina el procés evolutiu i es consolida com a eix fonamental del benestar i la qualitat de vida de les persones. Sempre cal tenir en compte, tal com assenyalen Webb i Dickson (2002), que tot acte de comunicació és interpersonal i, per tant, és imprescindible integrar-ne tots els components amb una visió de la comunicació com a fenomen relacional.

Seguint amb la configuració d'un eix de coordenades, situant en l'eix de les abscisses el grau de claredat dels missatges entre els membres de la família, en l'eix d'ordenades, el grau de confiança a l'hora d'expressar el que un sent a la família, i en l'eix ortogonal, la capacitat de compartir emocions obertament amb la família, s'observa que el patró majoritari d'aquestes famílies quant a comunicació i dinàmica familiar es caracte-

ritza per un tipus de comunicació familiar entre els seus membres basada en la desconfiança, amb grans dificultats per compartir emocions obertament i amb una elevada presència de dobles missatges. Seguint amb les aportacions de Watzlawick *et al.* (1985), aquestes famílies es caracteritzen per emetre missatges confusos i contradictoris que afecten la comunicació sana i fluida entre els seus membres, la qual cosa concorda amb la dificultat per compartir emocions obertament i la desconfiança entre ells. Vegeu la figura 35.

De la mateixa manera, si es té en compte Segrin i Flora (2011) i Smith *et al.* (2009), són famílies en les quals s'evidencia que la comunicació és negativa. És a dir, utilitzen habitualment la crítica, la negació de sentiments i el conflicte excessiu, i no presenten capacitat d'escolta.

Si, a més, dins dels eixos de coordenades indiquem els jocs relacionals del tipus triangulació o coalició segons el grau de claredat dels missatges, el grau de confiança i la capacitat de compartir les emocions obertament entre ells, es pot fer una fotografia amb molt de detall i precisió del grau de funcionalitat i disfuncionalitat familiar que pot tenir cada una de les famílies amb MPG.

És a dir, permet fer una anàlisi més concreta i concisa del perfil majoritari d'aquestes famílies amb MPG, ja que informa del grau de presència de missatges desqualificadors o desconfirmadors i del tipus de joc relacional (triangulació o coalició). Per tant, és de gran utilitat per fer un

diagnòstic relacional i un abordatge psicosocial ajustat a la singularitat de cada família, ja que, com assenyala Guerin *et al.* (1996), és més fàcil pensar en individus o díades que tenir present la complexitat de les relacions entre tres persones (tríada), com és el cas de la triangulació i la coalició com a triangles relacionals disfuncionals. Vegeu la figura 35.

D'aquesta manera, segons Guerin *et al.* (1996), identificar triangles relacionals dins d'un sistema familiar pot ajudar a discernir el grau de cronificació i de rigidesa del conflicte relacional entre els membres que configuren el triangle. Seguint amb les aportacions de Minuchin (2003), les famílies amb un joc relacional de tipus triangulació solen utilitzar la persona gran com un instrument per al seu benefici, i la interacció entre els seus membres es basa en missatges desqualificadors.

Cal dir que el joc relacional de tipus coalició no s'ha observat amb tanta freqüència com la triangulació en el nostre estudi. Malgrat tot, s'ha detectat en alguns casos i, per tant, cal tenir present que la coalició esdevé un joc relacional més patològic i conflictiu. Això es deu al fet que l'aliança entre els dos membres té com a objectiu anar en contra d'un tercer (Minuchin, 1986). En aquests tipus de dinàmiques se sol observar una comunicació desconfirmadora, en la qual la interacció atempta contra l'altra persona, negant-ne l'existència i el reconeixement (Linares, 2012). Per tant, si s'observen dinàmiques familiars de tipus coalició s'haurà de fer una intervenció integral i holística, ja

que es tracta d'un joc relacional més disfuncional i patològic.

Tanmateix, s'ha de tenir en compte, tal com ja destacava Fogarty (1975), que l'existència d'un triangle relacional disfuncional (tipus triangulació o coalició) requereix temps tant per fer-se rígid com per destriangular-se, i més encara en situacions de MPG. Una de les característiques d'aquests tipus de triangles és la seva estructura repetitiva i rígida que, al llarg del temps, manté unides tres persones, en limita el moviment i les obliga a compensar el moviment de les altres amb la finalitat de mantenir el triangle i evitar el canvi (fer front al conflicte que hi ha en l'espai relacional entre les tres persones implicades).

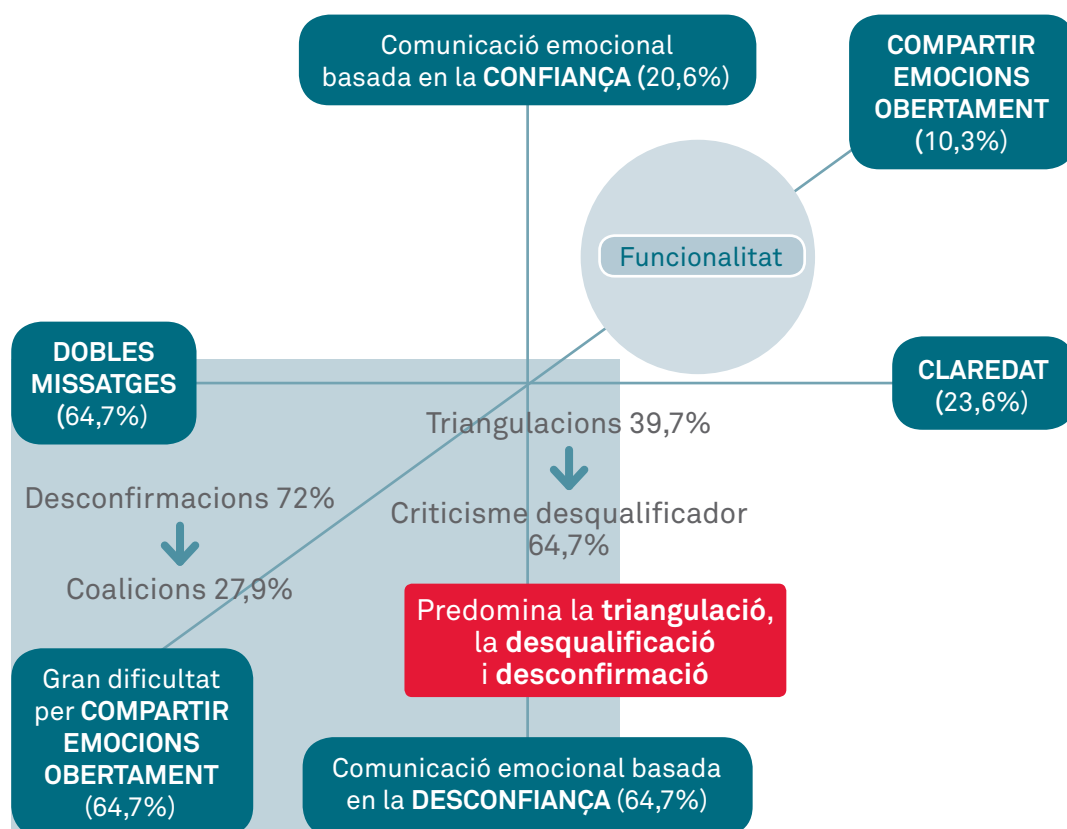
Un cop arribats a aquest punt, cal fer unes darreres reflexions. S'ha de partir de la base, tal com van dir Watzlawick *et al.* (1985), que el tipus de comunicació més present en la triangulació és de naturalesa disfuncional i es caracteritza per la presència de missatges desqualificadors que comporten alguna mena d'agressivitat contra l'altra persona que participa en la interacció. Com a conseqüència, com diu Linares (2012), en aquest cas, les desqualificacions són missatges que promouen interaccions basades en la desconfiança i promouen dinàmiques que generen inseguretats i indefensió. Així, es troben patrons de simptomatologia més aviat de tipus depressiva i ansiosa. Per tant, la persona gran que està immersa en aquest tipus de dinàmica familiar i és maltractada és molt possible que manifesti aquests tipus de simptomatologia.

Seguint amb Watzlawick *et al.* (1985), el tipus de comunicació present en la coalició és també de naturalesa disfuncional i es caracteritza per missatges desconfirmadors. Aquests missatges són més disfuncionals o patològics que els desqualificadors, ja que la persona que perd més en el joc relacional és a la que se li nega algun component de la seva identitat per part dels dos altres membres que configuren el triangle disfuncional; en el nostre cas, la persona gran que és maltractada. Com diu Linares (2012), d'alguna manera, en les desqualificacions com a mínim hi ha reconeixement de l'existència o les

necessitats de l'altre. En el cas de la desconfirmació, es troba la base més patològica atès que nega algun aspecte central de l'existència (o tota) o les necessitats de l'altre. En aquest cas, en el patró familiar en què té lloc la desconfirmació es promouen dinàmiques que generen entorns més aviat de tipus psicòtic o negligents.

Així doncs, aquestes consideracions van en la mateixa línia que Corsi (1999) quan ressalta la importància de la comunicació familiar, focus d'anàlisi obligatori quan s'intenten explicar alguns fenòmens complexos

Figura 35. Patró relacional de comunicació familiar i dinàmica familiar en casos de MPG.

com les situacions de maltractament familiar. D'aquesta manera, l'avaluació de la comunicació familiar permet comprendre diversos factors associats al funcionament de la família,

fet que implica que la comunicació sigui una eina i un recurs vital en els processos psicosocials d'intervenció i un predictor molt eficaç del grau de funcionament familiar.

D'aquesta anàlisi se n'extreu que la dimensió **comunicació familiar i dinàmica familiar** tendeix a seguir en la mateixa línia que les dimensions relacionals d'estructura i adaptabilitat familiar. Ara bé, aquestes aporten una informació molt més detallada i concisa perquè parlen del joc relacional i el tipus de comunicació que hi ha entre els membres de la família. De ben segur que aquesta informació ajudarà el professional a fer un diagnòstic relacional i un abordatge psicosocial amb un nivell de concreció i precisió molt més elevat i adaptat a la realitat de la família amb un cas de MPG.

Un cop arribats a aquest punt, i una vegada analitzades les dimensions bàsiques que intervenen en la funcionalitat familiar (identitat, estructura, adaptabilitat i comunicació familiar), s'ha procedit a analitzar si els indicadors que defineixen cadascuna d'aquestes dimensions estaven correlacionats entre si i de quina manera. Per aquest motiu, es van correlacionar tots els indicadors de les dimensions utilitzant la correlació de Pearson (r) amb el seu grau de significació (p), tant entre indicadors de la mateixa dimensió (anàlisi intraindicadors) com amb indicadors d'altres dimensions (anàlisi interindicadors).

Es va analitzar cadascuna de les cinc situacions tipus amb disfuncionalitat familiar validades en aquesta fase. Així doncs, s'han fet aquests càlculs amb la situació tipus 1, "fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran"; situació tipus 2, "fills/filles grans que retornen a la convivència (pseudoindividuació)"; situació tipus 3, "situació

de violència masclista de parella en persones grans"; situació tipus 4, "famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual", i situació tipus 5, "aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes".

Una vegada fets aquests càlculs, a partir de les correlacions, que han sortit estadísticament significatives, s'ha elaborat una taula en la qual consten els indicadors implicats i un mapa relacional per tal de poder visualitzar i analitzar quins indicadors són més rellevants en aquestes situacions tipus dins del camp del MPG. Així, es tindrà en compte a l'hora d'elaborar un diagnòstic relacional, o se sabrà, almenys, quins indicadors relacionals poden ser senyal d'alarma per un possible cas de MPG en l'àmbit familiar.

En els casos dels mapes relacionals que s'han elaborat, i perquè s'entenguin millor, s'ha fet servir una llegenda amb colors diferents. Cada color

Taula 22. Llegenda dels colors que representen cadascuna de les dimensions analitzades i que han estat utilitzats a l'hora de fer el mapa relacional i correlacional per a cada situació tipus.

Dimensions	■ Adaptabilitat (tres indicadors)
■ Identitat familiar (quatre indicadors)	■ Comunicació familiar (set indicadors)
■ Estructura familiar (dos indicadors)	■ Dinàmica familiar (dos indicadors)

correspon a una de les cinc dimensions analitzades des d'un punt de vista correlacional i, per tant, els indicadors que defineixen cada dimensió també tenen el mateix color (vegeu la taula 22).

6.2.1. Situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran

La taula 23 mostra les correlacions estadísticament significatives relatives als indicadors que configuren les cinc dimensions bàsiques del grau de funcionament familiar, així com l'observació o interpretació dels resultats de la situació tipus 1, "**fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran**". Així doncs, el primer que s'observa és que la dimensió en què hi ha **més correlacions** és la dimensió **adaptabilitat familiar** (tant intraindicadors com interindicadors). En segon lloc, la dimensió que té menys correlacions és la dimensió **dinàmica familiar**, amb una correlació intraindicadors. I, en tercer lloc, no hi ha **cap correlació estadísticament significativa** en la dimensió **estructura familiar** (intraindicadors).

En la dimensió **adaptabilitat familiar** s'observa una correlació significativa amb signe positiu entre dos indi-

cadors que configuren aquesta dimensió, la capacitat de demanar ajuda institucional i la capacitat de reacció davant de situacions que comporten desequilibri amb una p de significació estadística de 0.03. Això vol dir que, en aquesta situació tipus 1, si es detecten famílies que no tenen capacitat de demanar ajuda institucional, es pot relacionar amb el fet que tampoc no tenen capacitat de reacció davant de situacions que comporten desequilibri, o viceversa.

La resta de correlacions trobades en aquesta dimensió són entre indicadors d'altres dimensions o processos relacionals, en concret en la dimensió estructura, comunicació i dinàmica familiar. Tal com es pot observar en la taula 23 i la figura 36, l'indicador de capacitat de compartir problemes correlaciona positivament amb un indicador d'estructura familiar, normes i regles ($p = 0.035$) i negativament amb un indicador de comunicació familiar, desconfiança a l'hora de compartir problemes ($p = 0.020$) i dos indicadors de dinàmica familiar, triangulació i coalició ($p = 0.003$ i 0.002 , respectivament). Aquestes dades indiquen que en aquesta situació tipus 1, com menys capacitat de compartir problemes tingui la família, més difuses, secretes i implícites seran les

regles i les normes. Alhora, més desconfiança hi haurà entre els membres, amb un tipus de joc relacional de triangulació o coalició.

Quant a l'indicador de capacitat per demanar ajuda institucional, s'ha trobat que correlaciona negativament amb dos indicadors de comunicació familiar, presència de missatges clars i eficaços i capacitat de compartir emocions i sentiments de manera oberta ($p = 0.021$ i $p = 0.008$, respectivament), i positivament amb un indicador de comunicació familiar, capacitat d'habilitats comunicatives ($p = 0.011$) i amb un de dinàmica familiar, coalició ($p = 0.018$). Aquests resultats ajuden a veure que, en aquest tipus de família, malgrat que s'observa que tenen capacitat de demanar ajuda institucional, no vol dir que els missatges siguin clars i eficaços i que tinguin un grau d'obertura elevat a l'hora de compartir obertament les emocions. És possible que aquesta capacitat de demanar ajuda sigui més instrumental i de serveis, de manera que en negui la part emocional i n'afavoreixi la capacitat resolutiva. Aquesta comporta demanar aquest tipus d'ajuda i instrumentalitzar el professional en el joc relacional per part d'alguns membres de la família, posant-lo com a objecte de mira o en contra. D'aquí ve la correlació positiva en el joc relacional de tipus coalició.

Finalment, quant a l'indicador de capacitat de reacció davant del desequilibri, s'ha trobat que correlacionava positivament amb dos indicadors de comunicació familiar, ús de llenguatge crític i desqualificador ($p =$

0.038) i presència d'habilitats comunicatives ($p = 0.020$). Per tant, són un tipus de família que, com més reactius són al desequilibri, més possibilitats tenen d'utilitzar un llenguatge crític i desqualificador i menys habilitats comunicatives. Dit d'una altra manera, es mouen a través del conflicte i, alhora, com més capacitat tinguin d'adaptació, més habilitats comunicatives tindran.

En la dimensió **comunicació familiar** es troben tres correlacions significatives, dues de signe positiu i una de signe negatiu, entre indicadors que configuren aquesta dimensió. Les correlacions de signe positiu són entre la presència de dobles missatges i desconfiança a l'hora de compartir problemes ($p = 0.019$) i l'ús de llenguatge crític i desqualificador i habilitats comunicatives ($p = 0.003$). La correlació de signe negatiu és entre compartir emocions de manera oberta i ús d'un llenguatge crític i desqualificador ($p = 0.005$). Aquestes dades indiquen que, com més s'observi presència de dobles missatges, més possibilitats hi ha de trobar desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments, amb presència d'habilitats comunicatives desqualificadores, fet que afavoreix l'aparició de triangulacions. Vegeu la taula 23 i la figura 36.

Si s'observa la **identitat familiar** d'aquesta situació tipus 1, es veu una correlació significativa amb signe positiu entre els indicadors que configuren aquesta dimensió, vinculació afectiva i sentiment de pertinença ($p = 0.001$). Això vol dir que, en aquesta situació tipus, si es detecta que hi

ha vinculació afectiva entre els seus membres, es pot relacionar amb més sentiment de pertinença, o viceversa.

La resta de correlacions trobades en aquesta dimensió són entre indicadors d'altres dimensions o processos relacionals. En aquest sentit, es troba una correlació significativa amb signe positiu amb un indicador de la dimensió d'estructura familiar. Aquesta correlació és entre els límits poc clars (indicador d'identitat familiar) amb la difusió de rols i jerarquies (indicador d'estructura familiar, $p = 0.023$). Això vol dir que, si es detecten límits poc clars entre la identitat individual i familiar, es pot relacionar

amb un tipus d'estructura familiar caracteritzada per la presència de rols difusos entre els subsistemes, en aquest cas subsistema parental i filial, i una jerarquia desestructurada. Finalment, s'observa una darrera correlació significativa, també de signe positiu, amb un indicador de comunicació familiar; en concret, ús d'un llenguatge desconfirmador ($p = 0.007$). Per tant, en aquesta situació tipus, si es detecten senyals de manca de diferenciació entre els membres, es pot relacionar amb un tipus de comunicació familiar en la qual es fa ús d'un llenguatge desconfirmador. Vegeu la taula 23 i la figura 36.

Taula 23. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.

Situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Identitat familiar	Vinculació afectiva. Sentiment de pertinença.	0.773	0.001	A més vinculació afectiva, més sentiment de pertinença o viceversa.
	Límits poc clars entre individu/família. Rols difusos i jerarquia (estructura).	0.582	0.023	Quan els límits entre la identitat familiar i la individual són poc clars, també seran poc clars els rols i la jerarquia serà més desestructurada.
	Manca de diferenciació. Llenguatge desconfirmador (comunicació).	0.596	0.019	La manca de diferenciació i autonomia entre els membres es relaciona amb la presència de llenguatge desconfirmador.
Adaptabilitat familiar	Capacitat de demanar ajuda. Capacitat de reacció davant del desequilibri.	0.55	0.03	Menys capacitat de demanar ajuda institucional. Menys capacitat de reacció davant de situacions que comporten desequilibri o viceversa.

(Continua)

Situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Adaptabilitat familiar	Capacitat de reacció davant del desequilibri. Llenguatge crític i desqualificador (comunicació).	0.540	0.038	Com més reactius al desequilibri, més llenguatge crític i desqualificador. Es mouen a través del conflicte.
	Compartir problemes. Normes i regles.	0.547	0.035	Com menys capacitat de compartir problemes, més difuses, secretes i implícites són les normes i les regles.
	Capacitat de reacció davant del desequilibri. Habilitats comunicatives.	0.59	0.020	Menys capacitat d'adaptació. Menys habilitats comunicatives o viceversa.
	Capacitat per compartir problemes. Desconfiança.	-0.59	0.020	Com menys capacitat de compartir problemes, més desconfiança entre els membres.
	Capacitat per compartir problemes. Triangulació.	-0.71	0.003	Com menys capacitat de compartir problemes, més triangulació.
	Capacitat per compartir problemes. Coalició.	-0.72	0.002	Com menys capacitat de compartir problemes, més coalicions.
	Capacitat per demanar ajuda institucional. Missatges clars i eficaços.	-0.59	0.021	La capacitat de demanar ajuda institucional no vol dir que hi hagi presència de missatges clars i eficaços.
	Capacitat per demanar ajuda. Compartir emocions i sentiments de manera oberta.	-0.65	0.008	Com més capacitat de demanar ajuda, menys oberta és la comunicació de la família. Demanen ajuda probablement de més instruments i serveis negant la part emocional.

(Continua)

Taula 23. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran (cont.).

Situació tipus 1: fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Adaptabilitat familiar	Capacitat per demanar ajuda. Habilitats comunicatives.	0.63	0.011	Com menys capacitat, menys presència d'habilitats i resolució de conflictes.
	Capacitat per demanar ajuda. Coalició.	0.601	0.018	Com més capacitat de demanar ajuda institucional, més risc de la presència de coalicions que impliquen el professional en aquest joc relacional.
Comunicació familiar	Dobles missatges. Desconfiança.	0.598	0.019	Com més dobles missatges, més nivell de desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments.
	Dobles missatges. Triangulació.	0.555	0.032	Com més dobles missatges, més triangulacions.
	Compartir emocions i sentiments de manera oberta. Ús de llenguatge crític i desqualificador.	-0.68	0.005	Com menys comparteixen emocions de manera oberta, més ús de llenguatge crític i desqualificador.
	Habilitats comunicatives. Ús de llenguatge crític i desqualificador.	0.704	0.003	Presència d'habilitats comunicatives desqualificadores.
	Desconfiança. Triangulació.	0.552	0.033	Com més desconfiança, més dinàmiques trianguladores.
Dinàmica familiar	Triangulació. Coalició.	0.704	0.003	La triangulació afavoreix l'aparició de les coalicions. S'entén la coalició com una dinàmica més greu.

Nota.

r = correlació de Pearson : és un valor absolut que va de 0 a 1 (com més s'aproxima a 1, més correlació hi ha entre els dos indicadors). Quan el valor té signe positiu indica una relació directament proporcional entre ambdós indicadors. Quan el valor té signe negatiu indica una relació inversament proporcional.

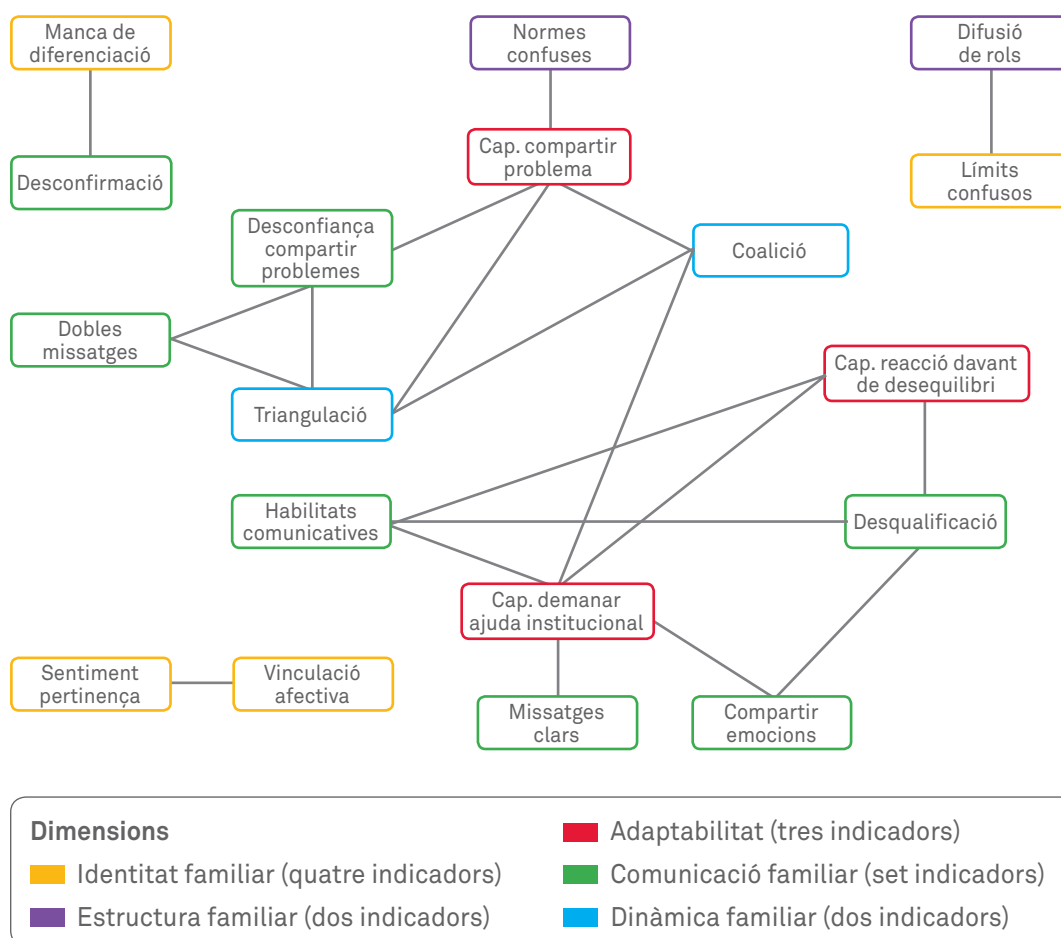
p = grau de significació estadística. Es considera que hi ha diferències estadísticament significatives quan *p* té un valor inferior a 0.05.

Finalment, cal destacar que s'ha obtingut una correlació significativa de signe positiu en la dimensió **dinàmica familiar**, triangulació i coalició ($p = 0.003$). Això indica que, si el professional detecta interaccions relacionals de tipus triangulació, és possible que si no s'aborda adequadament es pugui afavorir l'aparició d'una coalició que, com ja s'ha explicat en apartats anteriors, sabem que és una dinàmica familiar més patològica i més difícil d'abordar.

El mapa correlacional següent il·lustra les connexions entre els indicadors que s'han considerat estadísticament significatives, de manera que es pot apreciar ràpidament i visualment els agents implicats i que tenen relació amb la situació tipus 1. Vegeu la figura 36.

A partir de les correlacions i puntuacions de cada indicador, s'han utilitzat de nou tres eixos de coordenades per facilitar-ne la comprensió per a cada

Figura 36. Mapa correlacional amb els indicadors significatius de la situació tipus 1.

situació tipus validada en casos de MPG; s'han situat tots els indicadors que han donat correlacions significatives intradimensiions i interdimensiions. No hi ha informació nova que no s'hagi analitzat prèviament. Ara bé, es considera que aquesta manera gràfica de situar aquesta anàlisi correlacional pot ajudar el professional a recollir la informació i prendre decisions amb més facilitat.

Pel que fa a la situació tipus 1, en la figura 37 es pot observar, respecte a

la identitat familiar, que els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant d'alta vinculació afectiva, alt sentiment de pertinença i simbiosi, en el qual els indicadors interrelacionats són la manca de diferenciació entre els seus membres amb alt nivell de vinculació i presència de missatges tipus desconfirmadors.

En la figura 38, es pot observar, quant a l'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 1, que és important tenir en compte que els indicadors que

Figura 37. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 1.

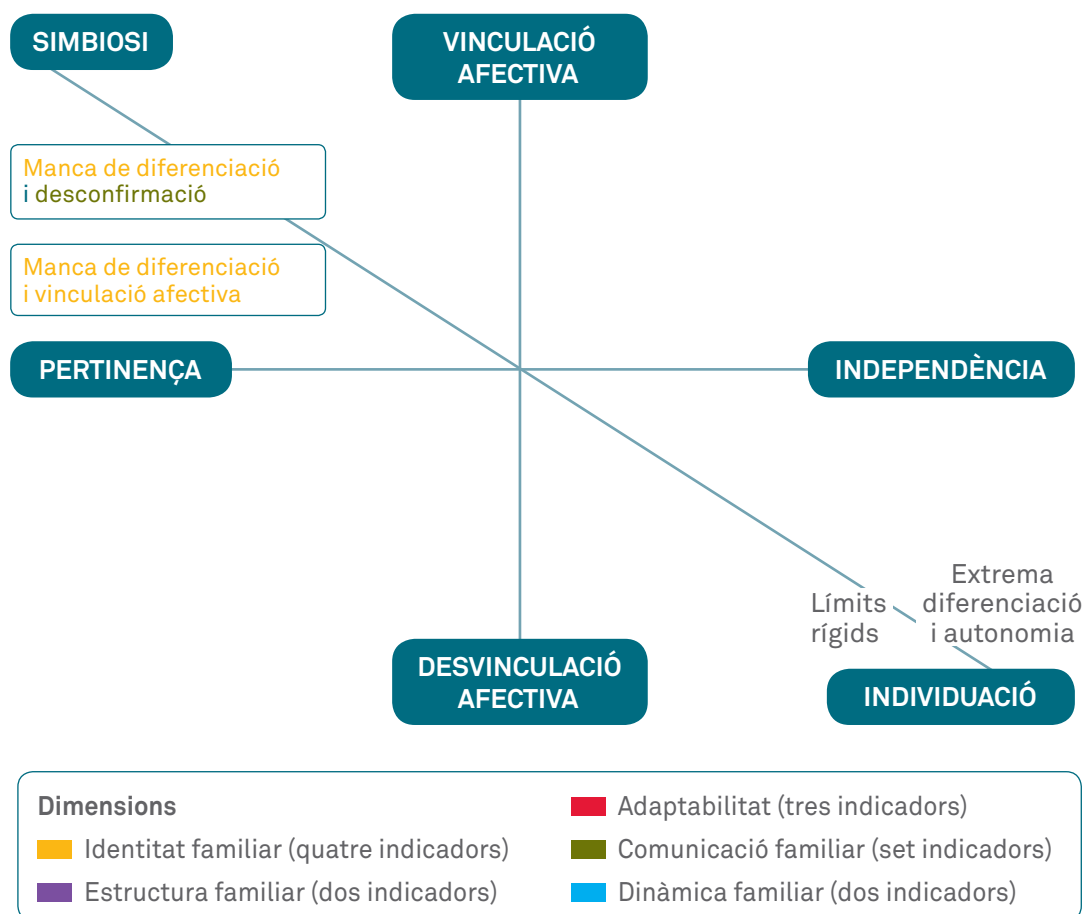
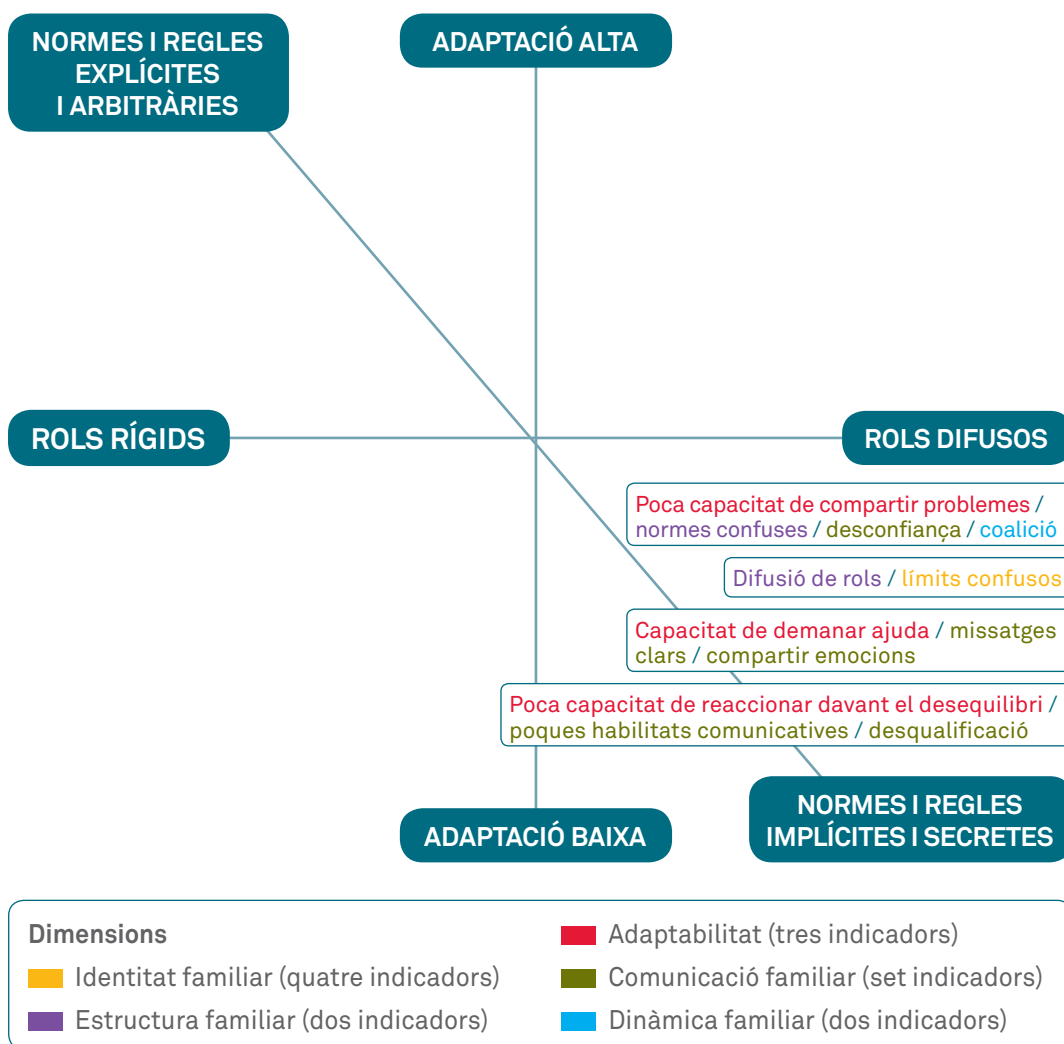

Figura 38. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 1.

101

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

correlacionen es troben entre el quadrant d'adaptació baixa, presència de rols difusos i normes i regles implícites i secretes. Els indicadors interrelacionats més discriminatius són els indicadors d'adaptabilitat familiar amb els de comunicació familiar.

Finalment, quant a la dimensió de comunicació i dinàmica familiar, és

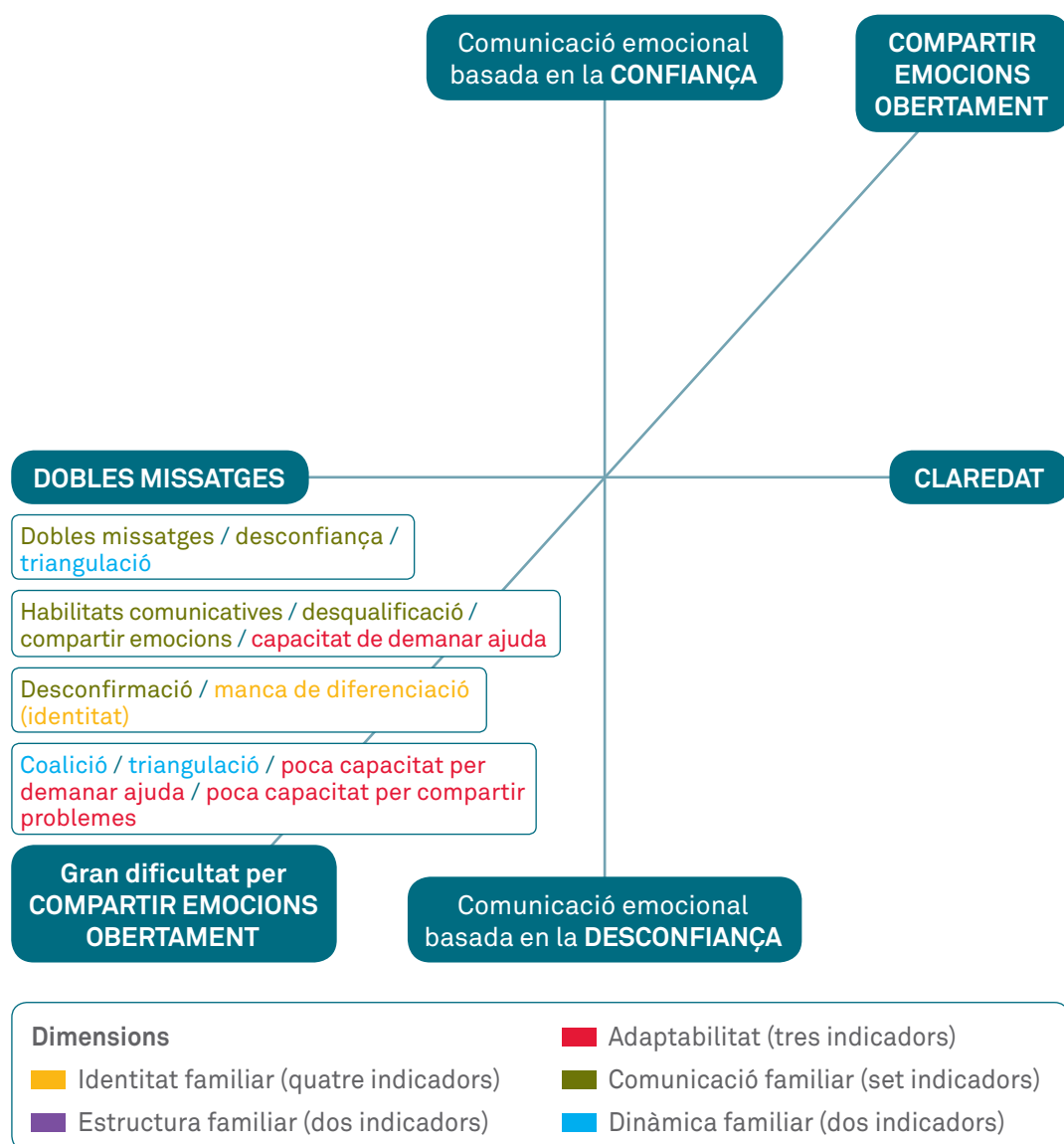
important tenir en compte que els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant de la presència de dobles missatges, comunicació emocional basada en la desconfiança i gran dificultat per compartir les emocions obertament. Es considera que és rellevant el fet que els dos indicadors que configuren la dimensió de dinàmica familiar (triangulació

i coalició) estan interrelacionats amb indicadors de comunicació familiar (dobles missatges, desconfiança, ús de llenguatge desconfirmador) i amb indicadors d'adaptabilitat familiar (poca capacitat de demanar ajuda en un conflicte i poca capacitat

per compartir problemes). Vegeu la figura 39.

Així doncs, tal com s'ha dit anteriorment, estem convençuts que la informació obtinguda en aquesta anàlisi ajuda a conèixer quins indicadors i

Figura 39. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de *comunicació i dinàmica familiar* de la situació tipus 1.

dimensions familiars són els més rellevants a l'hora de fer un bon diagnòstic relacional i un posterior abordatge psicosocial d'aquesta situació tipus 1, **“fills i filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran”**.

6.2.2. Situació tipus 2: fills o filles grans que retornen a la convivència (pseudoindividuació)

A la taula 24 es poden trobar les correlacions estadísticament significatives relatives als indicadors que configuren les cinc dimensions del grau de funcionalitat familiar, així com l'observació i interpretació dels resultats de la situació tipus 2, **“fills i filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació”**.

En primer lloc, donant una ullada a la taula 24, el primer que es veu és que les dimensions de **comunicació i dinàmica familiar** són les que tenen més correlacions, tant intraindicadors com interindicadors (cinc correlacions en cada dimensió). En segon lloc, la dimensió **identitat familiar** és la dimensió que només té correlacions interindicadors. I, en tercer lloc, la dimensió **estructura familiar** és l'única que té una correlació intraindicadors, i la dimensió **adaptabilitat familiar**, interindicadors.

En la dimensió **comunicació familiar**, les cinc correlacions trobades són amb signe positiu. Dues correlacions són interindicadors, entre un indicador de comunicació familiar i un indicador d'identitat familiar. Així doncs, en aquesta situació tipus 2 es pot detectar que hi ha presència de

missatges positius i clars (comunicació familiar) i es pot relacionar amb la presència de vinculació afectiva i emocional entre els seus membres (identitat familiar) amb una $p = 0,027$. Alhora, com més presència hi hagi d'una comunicació basada en la desconfiança a l'hora de compartir els problemes (comunicació familiar), més s'afavoreix que hi hagi individuació i independència (identitat familiar) amb una $p = 0,017$. Una altra correlació estadísticament significativa interindicadors és la següent: com més presència de dobles missatges (comunicació familiar) es detecti en aquests casos, més difusos seran els rols i la jerarquia (estructura familiar) d'aquestes famílies ($p = 0,016$).

Finalment, es troben dues correlacions intraindicadors que informen, d'una banda, que davant l'existència d'una comunicació basada en un llenguatge desconfirmador hi haurà presència de dobles missatges ($p = 0,003$), i, de l'altra, que quan hi hagi capacitat d'expressar sentiments i problemes de manera oberta, hi haurà la presència d'un llenguatge crític i desqualificador ($p = 0,034$). Aquestes dades es consideren molt importants per a tot professional que treballa en casos de MPG. Si es troba en aquesta situació tipus, ha de tenir en compte que detectar la capacitat d'expressar sentiments i problemes no vol dir necessàriament que es faci a través d'un llenguatge clar i validant, sinó que pot ser invalidant, crític i desqualificador.

En la dimensió **dinàmica familiar**, de les cinc correlacions (intraindicadors i interindicadors), quatre són amb

signe positiu, i una, amb signe negatiu. Així doncs, quant a les correlacions intragrups, es troba una correlació estadísticament significativa de signe positiu entre la triangulació i la coalició ($p = 0,008$), cosa que indica que en aquesta situació tipus 2 cal tenir en compte que, davant la presència d'una dinàmica familiar tipus triangulació, es pot afavorir l'aparició de coalicions si no s'hi intervé abans.

Quant a les correlacions intergrupals, primer s'observa que, si en aquesta situació tipus 2 es detecta l'existència d'una triangulació, es pot relacionar amb la presència d'una comunicació basada en dobles missatges i un ús de llenguatge desconfirmador ($p = 0.024$ i $p = 0.34$, respectivament). I, segon, l'existència de coalicions es pot relacionar amb la presència d'un ús del llenguatge desconfirmador i poca vinculació afectiva i emocional ($p = 0.038$ i -0.59 , respectivament).

Respecte a la dimensió **identitat familiar**, cal destacar que totes les correlacions estadísticament significatives han estat interindicadors amb la dimensió estructura familiar. Així doncs, en aquesta situació tipus 2, com més límits confusos entre individu i família (identitat familiar) s'observin, més es podran relacionar amb la presència de rols i jerarquies també difuses (estructura familiar) i, al mateix temps, amb normes i regles implícites i confuses (estructura familiar). En el mateix sentit, quan es detecti poca diferenciació entre els membres de la família (identitat familiar), es pot relacionar amb rols difusos i jerarquia poc definida (estructura familiar) i normes i regles implícites i confuses (estructura familiar). Vegeu la taula 24.

Seguint amb els resultats obtinguts en les correlacions en la **dimensió estructura**, no sorprèn el fet que en aquesta situació tipus hi hagi una correlació

Taula 24. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 2: fills i filles grans que retornen a la convivència: pseudoindivduació.

Situació tipus 2: fills i filles grans que retornen a la convivència: pseudoindivduació				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Identitat familiar	Límits confusos individu / família. Difusió de rols i jerarquia (estructura familiar).	0.556	0.039	Com més confusos són els límits entre la identitat individual i familiar, més difusos són els rols i les jerarquies.
	Límits confusos individu / família. Normes i regles implícites i confuses (estructura familiar).	0.841	0.00	Com més confusos són els límits entre la identitat individual i familiar, més presència de normes del funcionament implícites, secretes i confuses.

(Continua)

Situació tipus 2: fills i filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació

	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Identitat familiar	Nivells de relació entre els membres (poca diferenciació). Difusió de rols i jerarquia (estructura familiar).	0.538	0.047	Quan els membres de la família mostren poca diferenciació i autonomia entre si, els subsistemes familiars, els rols i les jerarquies són difusos o s'inverteixen.
	Nivells de relació entre els membres (poca diferenciació). Normes i regles implícites i confuses (estructura familiar).	0.791	0.001	Quan els membres de la família mostren poca diferenciació i autonomia entre si, les normes del funcionament són implícites, secretes i confuses.
	Vinculació afectiva i emocional. Missatges positius i clars.	0.59	0.027	La vinculació afectiva i emocional es relaciona amb l'existència de missatges clars i positius (i viceversa).
Estructura familiar	Rols difusos i jerarquia poc definida. Normes i regles implícites i confuses.	0.804	0.001	La presència de rols difusos i la jerarquia poc definida es relaciona amb la presència de normes i regles implícites, secretes.
Adaptabilitat familiar	Capacitat per demanar ajuda. Vinculació afectiva i emocional (identitat familiar).	-0.59	0.024	La poca capacitat de demanar ajuda i recursos institucionals es relaciona amb més vinculació afectiva i emocional entre els seus membres.
Comunicació familiar	Difusió de rols i jerarquia (estructura familiar). Dobles missatges.	0.631	0.016	Quan els rols i les jerarquies són difusos o s'inverteixen, augmenta la presència de dobles missatges.
	Sentiment de pertinença (individuació i simbiosi). Desconfiança en compartir problemes.	0.626	0.017	Com més individuació i independència hi ha dins la unitat familiar, més desconfiança i resistència en compartir problemes.

105

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

(Continua)

Taula 24. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 2: fills i filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació (cont.).

Situació tipus 2: fills i filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Comunicació familiar	Llenguatge crític i desqualificador. Compartir emocions i sentiments.	0.568	0.034	La capacitat per compartir emocions, sentiments i problemes de manera oberta es relaciona amb la presència d'un llenguatge crític i desqualificador.
	Llenguatge desconfirmador. Dobles missatges.	0.73	0.003	La presència d'un llenguatge desconfirmador es relaciona amb la presència de dobles missatges.
Dinàmica familiar	Triangulació. Dobles missatges (comunicació).	0.599	0.024	La presència de triangulació es relaciona amb l'existència de dobles missatges (viceversa).
	Triangulació. Llenguatge desconfirmador (comunicació).	0.568	0.034	L'existència de triangulació es relaciona amb la presència d'un llenguatge desconfirmador (viceversa).
	Coalició. Vinculació afectiva i emocional (identitat familiar).	-0.59	0.038	L'existència de coalició es relaciona amb menys vinculació afectiva i emocional.
	Coalició. Llenguatge desconfirmador (comunicació).	0.533	0.05	L'existència de coalició es relaciona amb la presència d'un llenguatge desconfirmador (viceversa).
	Coalició. Triangulació.	0.676	0.008	La triangulació afavoreix l'aparició de les coalicions. S'entén la coalició com una dinàmica més greu.

Nota.

r = correlació de Pearson: és un valor absolut que va de 0 a 1 (com més s'aproxima a 1, més correlació hi ha entre els dos indicadors). Quan el valor té signe positiu indica una relació directament proporcional entre ambdós indicadors. Quan el valor té signe negatiu indica una relació inversament proporcional.

p = grau de significació estadística. Es considera que hi ha diferències estadísticament significatives quan p té un valor inferior a 0.05.

intraindicadors. En concret, la presència de rols difusos i la jerarquia poc definida es relacionen amb la presència de normes i regles implícites i confuses dins del funcionament familiar d'aquesta situació tipus.

Finalment, quant a **adaptabilitat familiar**, s'ha trobat una correlació amb signe negatiu amb un indicador de la dimensió identitat familiar ($p = 0,024$). Això vol dir que en aquesta situació tipus s'observa que la capacitat per demanar ajuda i recursos institucionals es relaciona amb menys vinculació afectiva i emocional entre els seus membres. Aquesta relació pot ajudar el professional a valorar realment la capacitat que té la família de demanar ajuda: si és només davant d'una demanda de recursos i, per tant, no hi ha reconeixement del problema, o és més una demanda d'ajuda emocional davant la situació que la persona gran està vivint. Vegeu la taula 24.

El mapa correlacional següent il·lustra les connexions estadísticament significatives entre els indicadors que s'han trobat, de manera que es pot apreciar ràpidament i visualment els agents implicats i que tenen relació amb la situació tipus 2. Vegeu la figura 40.

Tal com s'ha fet per a la situació tipus 1, s'han dissenyat tres eixos de coordenades per facilitar la comprensió per a aquesta situació tipus situant tots els indicadors que han donat correlacions significatives intradimensió i interdimensions. Vegeu les figures 41, 42 i 43.

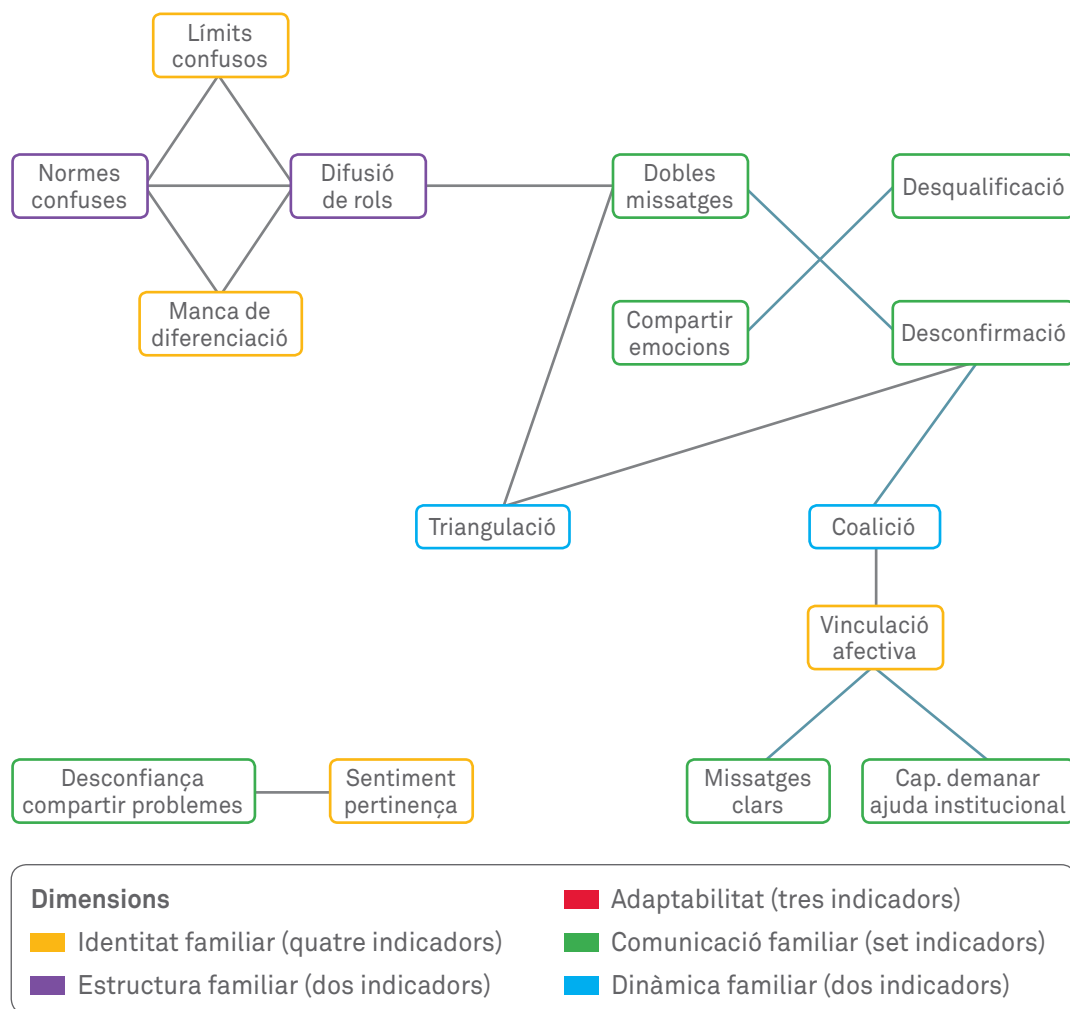
En la figura 41, es pot observar que, quant a la identitat familiar de la si-

tuació tipus 2, és important tenir en compte que els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant d'alta vinculació afectiva, alt sentiment de pertinença i simbiosi (coincideixen en la situació tipus 1). A diferència de la situació tipus 1, la situació tipus 2 té més correlacions de signe positiu interindicadors relacionats amb l'estructura, l'adaptabilitat i la dinàmica familiar i una correlació de signe negatiu amb un indicador de comunicació familiar. D'aquesta manera, l'existència de vinculació afectiva es relaciona amb la presència de missatges clars, amb més capacitat de demanar ajuda i menys probabilitat de l'existència de coalicions. Al mateix temps, un alt nivell de sentiment de pertinença i poca diferenciació entre els seus membres es relaciona amb la presència de rols i normes difuses i desconfiança a l'hora de compartir problemes.

En la figura 42, es pot observar, quant a l'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 2, que és important tenir en compte que els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant d'adaptació baixa, presència de rols difusos i normes i regles implícites i secretes. Els indicadors interrelacionats més discriminadors són, d'una banda, la difusió de rols i normes relacionada amb la manca de diferenciació i presència de dobles missatges, i de l'altra, poca capacitat per demanar ajuda amb presència de vinculació afectiva.

Finalment, quant a la dimensió de comunicació i dinàmica familiar, els indicadors que correlacionen es tro-

Figura 40. Mapa correlacional amb els indicadors significatius de la situació tipus 2.

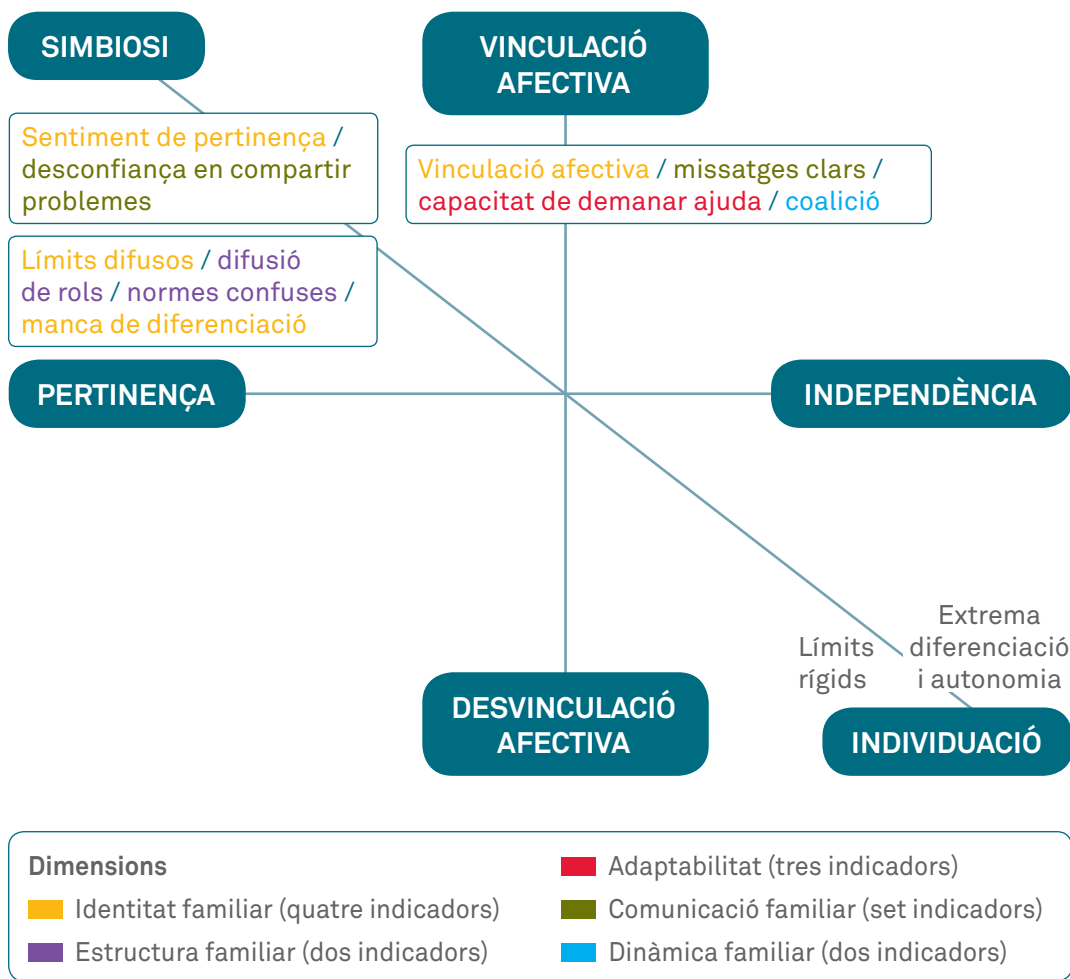

ben entre el quadrant de la presència de dobles missatges, comunicació emocional basada en la desconfiança i dificultat per compartir les emocions obertament. D'aquesta manera, en aquesta situació tipus 2, si el professional detecta un tipus de comunicació basada en dobles missatges, desqualificacions o desconfirmacions, ho pot relacionar amb presència de triangulació o coalició. En cas que hi

hagi una coalició, és important tenir en compte que hi haurà un nivell baix de vinculació afectiva entre els membres. A la vegada, com més capacitat tinguin de compartir emocions, sentiments i problemes de manera oberta, més s'expressaran amb un llenguatge crític i desqualificador.

Cal tenir present, a diferència de les altres situacions tipus, que en aquest

Figura 41. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 2.

109

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

ta s'ha trobat una correlació interindicadors amb el quadrant de comunicació basada en la claredat dels missatges. D'aquesta manera, es troben famílies que poden tenir una comunicació amb presència de missatges clars i això es relaciona amb l'existència de vinculació afectiva entre els seus membres. Es considera que aquesta informació és molt rellevant

per al professional a l'hora de fer el diagnòstic relacional, pel fet que davant d'aquesta situació tipus 2 pot detectar missatges clars que poden relacionar-se amb la presència de vinculació afectiva i, per tant, pot ser un cas que, malgrat la complexitat, tingui bon pronòstic perquè té indicadors de millor funcionament. Vegeu la figura 43.

Figura 42. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 2.

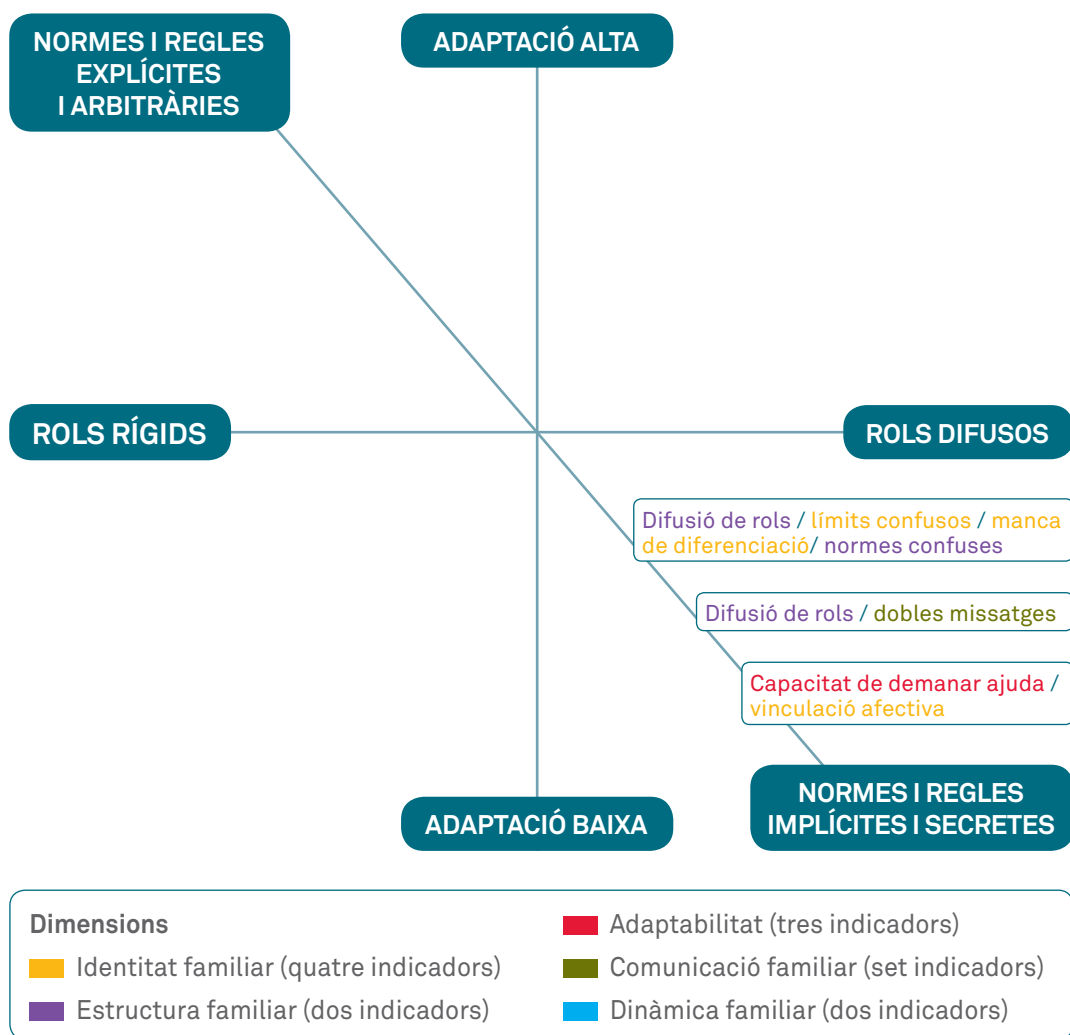
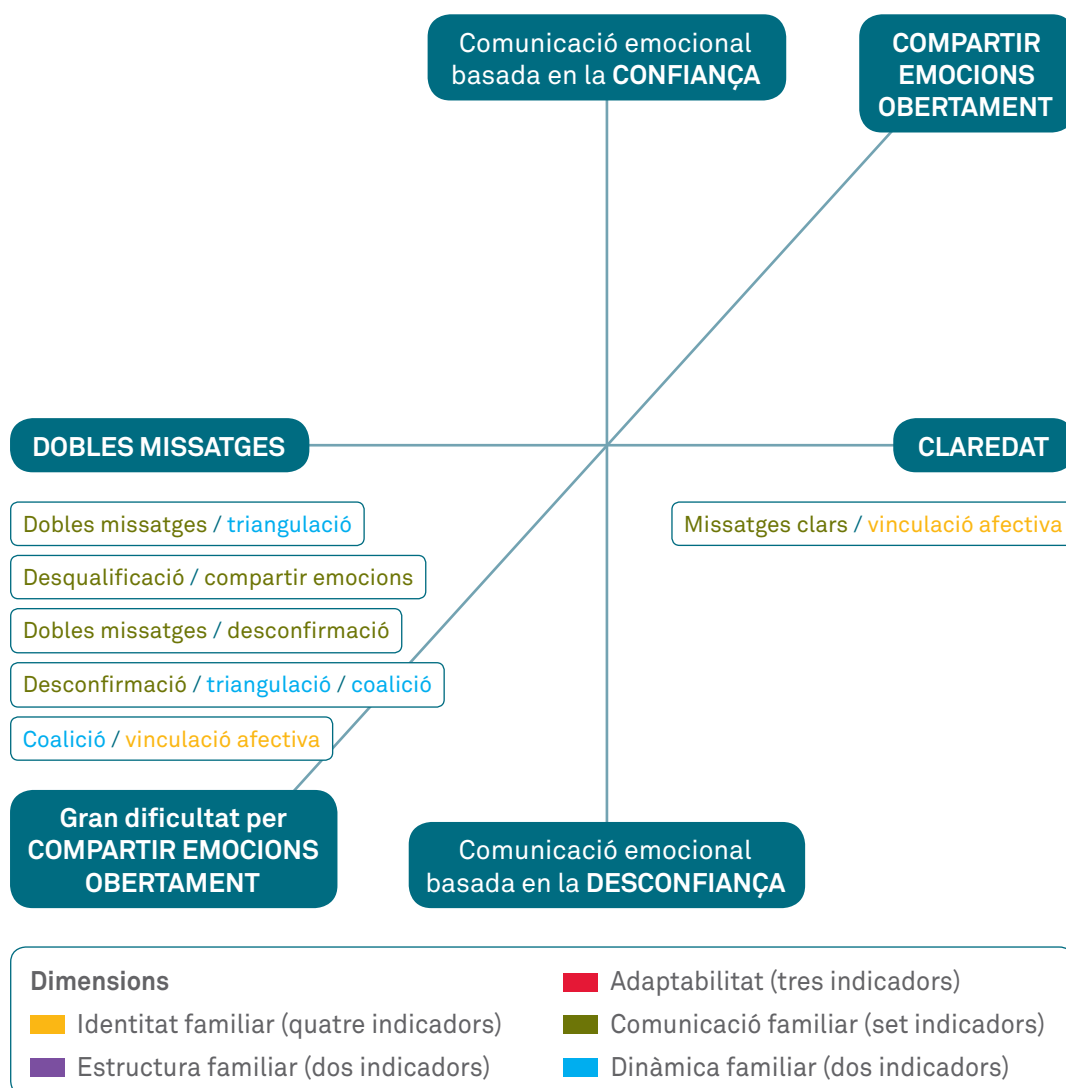

Figura 43. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de *comunicació i dinàmica familiar* de la situació tipus 2.

111

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

6.2.3. Situació tipus 3: situació de violència masclista de parella en persones grans

A la taula 25 es poden trobar les correlacions estadísticament significatives respecte als indicadors que configuren les cinc dimensions bà-

siques del grau de funcionament familiar, així com la interpretació dels resultats de la situació tipus 3, “**situacions de violència masclista de parella en persones grans**”.

Així doncs, el primer que s’observa és que en la dimensió dinàmica familiar

no s'hi ha trobat cap correlació significativa. Aquesta dada és coherent amb el tipus de relació que s'estableix en aquesta situació tipus, atès que fa referència a la relació diàdica entre dos membres d'una parella (el subsistema conjugal) i no a un joc relacional com ara la triangulació o la coalició que configuren una relació triàdica. Per tant, es considera que és una dada rellevant per a tot professional que treballa en casos de MPG pel fet que, a l'hora de fer un diagnòstic relacional d'aquesta situació tipus, els indicadors de dinàmica familiar no seran discriminadors i la mirada ha d'anar enfocada a la resta de dimensions sobre el grau de funcionament familiar.

Pel que fa a la resta de dimensions, tal com es pot observar a la taula 25, la dimensió en la qual hi ha més correlacions estadísticament significatives intraindicadors i interindicadors és la de l'**adaptabilitat familiar**, seguida per la dimensió **comunicació i identitat familiar**, que ha obtingut quatre correlacions estadísticament significatives (una d'elles amb signe negatiu) en cadascuna. I finalment, la dimensió **estructura familiar**, en què s'ha trobat una correlació estadísticament significativa de signe positiu intraindicadors.

En la dimensió **adaptabilitat familiar** es troba una correlació significativa amb signe positiu entre dos indicadors que la configuren: la capacitat de reacció davant de situacions que comporten desequilibri i la capacitat de compartir problemes amb la xarxa natural de suport ($p = 0.04$). Això vol dir que, en aquesta situació tipus 3, si es detecta que un dels cònjuges, en aquest cas la

persona que rep el maltractament, té capacitat de reacció davant de situacions que comporten desequilibri, es pot relacionar amb una capacitat més gran de compartir problemes amb la xarxa natural de suport o viceversa.

La resta de correlacions interindicadors obtingudes en aquesta dimensió són exclusivament amb indicadors de la dimensió comunicació familiar. Així, tal com es pot observar en la taula 25 i la figura 44, apareixen quatre correlacions estadísticament significatives amb signe negatiu i dues amb signe positiu. Es troba correlació amb signe negatiu entre l'indicador de capacitat de reacció davant de situacions de desequilibri (adaptabilitat familiar) i l'indicador d'ús de llenguatge desconfirmador (dimensió comunicació familiar) amb una $p = 0.008$. També, entre l'indicador de capacitat de compartir problemes amb la xarxa natural de suport (adaptabilitat familiar) i l'indicador de desconfiança en compartir problemes i sentiments (comunicació familiar) i d'ús de llenguatge desconfirmador (comunicació familiar) amb una $p = 0.004$, respectivament. Aquestes dades ens indiquen que, en aquesta situació tipus 3, si el professional detecta poca capacitat de reacció davant una situació de desequilibri i poca capacitat per compartir els problemes amb la xarxa natural de suport, ho pot relacionar amb un ús de llenguatge desconfirmador més alt i més desconfiança en compartir problemes i sentiments en la relació de parella (o viceversa).

Finalment, es troba una darrera correlació significativa de signe negatiu entre l'indicador de capacitat per

Taula 25. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 3: situació de violència masclista de parella en persones grans.

Situació tipus 3: violència masclista				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Identitat familiar	Vinculació afectiva i emocional. Sentiment de pertinença (individuació i simbiosi).	0.976	0.00	Quan la vinculació afectiva i emocional és excessiva, també ho és el sentiment de pertinença.
	Vinculació afectiva i emocional. Relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital (diferenciació i autonomia).	0.891	0.007	Com més vinculació afectiva i emocional, més manca de diferenciació i autonomia entre els membres.
Identitat familiar	Sentiment de pertinença. Relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital.	-0.88	0.008	Com menys sentiment de pertinença familiar, més diferenciació i autonomia entre els membres.
	Límits entre identitat personal i familiar. Dobles missatges (comunicació).	0.823	0.023	Quan els límits entre la identitat personal i familiar són confusos, augmenten els dobles missatges.
Estructura familiar	Límits entre rols i jerarquies. Normes i regles del funcionament.	0.760	0.047	Quan els rols i les jerarquies són difusos o s'inverteixen, les normes del funcionament resulten implícites, confuses i secretes.
Adaptabilitat familiar	Capacitat de reacció davant de situació de desequilibri. Capacitat per compartir problemes amb xarxa natural de suport.	0.78	0.04	Com més capacitat de reacció davant de situacions de desequilibri, més capacitat per demanar ajuda a la xarxa natural de suport (o viceversa).

113

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

(Continua)

Taula 25. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 3: situació de violència masclista de parella en persones grans (cont.).

Situació tipus 3: violència masclista				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Adaptabilitat familiar	Capacitat de reacció davant de situació de desequilibri. Llenguatge desconfirmador (comunicació).	-0.88	0.008	Com menys capacitat de reacció davant una situació de desequilibri o estrès, més ús de llenguatge desconfirmador i invalidant (o viceversa).
	Capacitat per compartir problemes amb xarxa natural de suport. Desconfiança de compartir problemes i sentiments (comunicació).	-0.91	0.004	Com menys es comparteixen els problemes amb la xarxa natural de suport, més desconfiança hi ha a l'hora de compartir problemes i sentiments (o viceversa).
	Capacitat per compartir problemes amb xarxa natural de suport. Llenguatge desconfirmador (comunicació).	-0.91	0.004	Com menys capacitat per compartir els problemes amb la xarxa natural de suport, més ús de llenguatge desconfirmador (o viceversa).
	Capacitat per demanar ajuda, informació i recursos institucionals. Compartir emocions i sentiments obertament (comunicació).	0.93	0.002	Com més demanda d'ajuda, informació i recursos institucionals, més capacitat per compartir emocions i sentiments de manera oberta.
	Capacitat per demanar ajuda, informació i recursos institucionals. Desconfiança de compartir problemes i sentiments (comunicació).	-0.77	0.039	Com menys demanda d'ajuda, informació i recursos institucionals, més desconfiança de compartir problemes i sentiments (o viceversa).

(Continua)

Situació tipus 3: violència masclista				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Adaptabilitat familiar	Capacitat per demanar ajuda, informació i recursos institucionals. Habilitats comunicatives (comunicació).	0.8	0.03	Com menys demanda d'ajuda, informació i recursos institucionals, menys habilitats comunicatives i de resolució de conflictes.
	Dobles missatges. Desconfiança de compartir problemes i sentiments.	0.81	0.027	Com més desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments, més presència de dobles missatges.
Comunicació familiar	Dobles missatges. Llenguatge desconfirmador.	0.81	0.027	Presència de dobles missatges més relacionats amb l'ús de llenguatge desconfirmador.
	Compartir emocions i sentiments. Habilitats comunicatives.	0.75	0.052	Com més capacitat per compartir emocions i sentiments obertament, millors habilitats comunicatives i de resolució de conflictes.
	Desconfiança de compartir problemes i sentiments. Llenguatge desconfirmador.	0.875	0.01	Com més desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments, més llenguatge desconfirmador i invalidant.
	Desconfiança de compartir problemes i sentiments. Habilitats comunicatives.	-0.84	0.019	Quan hi ha desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments, hi ha menys habilitats comunicatives i de resolució de conflictes.

Nota.

r = correlació de Pearson: és un valor absolut que va de 0 a 1 (com més s'aproxima a 1, més correlació hi ha entre els dos indicadors). Quan el valor té signe positiu indica una relació directament proporcional entre ambdós indicadors. Quan el valor té signe negatiu indica una relació inversament proporcional.

p = grau de significació estadística. Es considera que hi ha diferències estadísticament significatives quan p té un valor inferior a 0.05.

demanar ajuda, informació i recursos en l'àmbit institucional (adaptabilitat familiar) i l'indicador de desconfiança en compartir problemes i sentiments (comunicació familiar) amb una $p = 0.039$. Alhora, es comprova que el mateix indicador d'adaptabilitat familiar correlaciona significativament amb signe positiu amb l'indicador de compartir emocions i sentiments obertament i l'indicador d'habilitats comunicatives (els dos de la dimensió comunicació familiar) amb una $p = 0.002$ i 0.03 , respectivament. Aquestes dades ajuden a veure que davant d'aquesta situació tipus hi ha capacitat de demanar ajuda, informació i recursos. És un indicador molt important per relacionar-ho amb menys desconfiança a l'hora de compartir els problemes i sentiments de manera oberta i amb habilitats comunicatives. Per tant, un dels objectius principals d'aquesta situació tipus per part del professional és poder ajudar que el cònjuge que rep el maltractament pugui formular la demanda d'ajuda. Per fer-ho, caldrà que el professional estableixi una bona connexió emocional i un context que doni seguretat i confiança a la persona gran que viu una situació de violència masclista.

En la dimensió **comunicació familiar** hi ha cinc correlacions significatives intraindicadors, quatre de signe positiu i una de signe negatiu entre indicadors que configuren aquesta dimensió. Les correlacions de signe positiu són la presència de dobles missatges i desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments ($p = 0.027$) i l'ús de llenguatge crític i desqualificador ($p = 0.027$). També compartir emocions i sentiments i

habilitats comunicatives ($p = 0.052$) i, finalment, la desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments i ús de llenguatge desconfirmador ($p = 0.01$). Alhora, amb signe negatiu, entre la desconfiança en compartir problemes i sentiments i habilitats comunicatives ($p = 0.019$). Aquestes dades indiquen que davant d'aquesta situació tipus 3, com més s'observi una comunicació entre els dos cònjuges amb presència de dobles missatges, ús de llenguatge crític i desqualificador, més possibilitats hi haurà de trobar desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments i menys habilitats comunicatives per fer-ho. En cas contrari, si s'observa o s'aconsegueix que la persona gran que pateix adquireixi o utilitzi més habilitats comunicatives, més capacitat tindrà per compartir les emocions i els sentiments. Vegeu la taula 25 i la figura 44.

Si s'observa la **identitat familiar** d'aquesta situació tipus 3, es troben tres correlacions significatives amb signe positiu i una de negativa. D'aquestes, tres són correlacions intraindicadors (dues amb signe positiu, i una, negatiu), i una, interindicadors. Pel que fa a les correlacions intraindicadors, s'ha trobat que es correlaciona significativament entre vinculació afectiva i emocional i sentiment de pertinença amb una $p = 0.00$, i relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital amb una $p = 0.007$. Hi ha una correlació de signe negatiu entre el sentiment de pertinença i les relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital ($p = 0.008$). Això vol dir que, en aquesta situació tipus, si es detecta una vinculació afectiva i emocional exces-

siva, també ho serà el sentiment de pertinença i, com a conseqüència, hi haurà poca diferenciació o manca de diferenciació i autonomia. O viceversa, com menys sentiment de pertinença familiar hi hagi, més diferenciació i autonomia hi haurà entre els seus membres. Així doncs, darrere de la situació de violència masclista caldrà que el professional valori el grau de dependència emocional que pugui tenir el cònjuge que se sospita que viu maltractament per part de l'altre cònjuge per ajustar el diagnòstic relacional i el tipus d'abordatge que cal seguir.

Pel que fa a la correlació significativa interindicador, s'ha trobat entre l'indicador dels límits entre la identitat familiar i la individual de cada membre i l'ús de dobles missatges (comunicació familiar) amb una $p = 0.047$. D'aquí ve que, com més confusos siguin els límits entre la identitat familiar i la individual entre el subsistema conjugal, més presència hi haurà de dobles missatges. Vegeu la taula 25 i la figura 44.

El mapa correlacional que s'adjunta mostra les connexions entre els indicadors estadísticament significatives, de manera que es puguin apreciar els agents implicats en la situació tipus 3 d'una manera visual. Vegeu la figura 44.

Tal com s'ha fet en les situacions tipus 1 i 2, s'han dissenyat tres eixos de coordenades situant tots els indicadors que han donat correlacions significatives intradimensió i interdimensió. Vegeu les figures 45, 46 i 47.

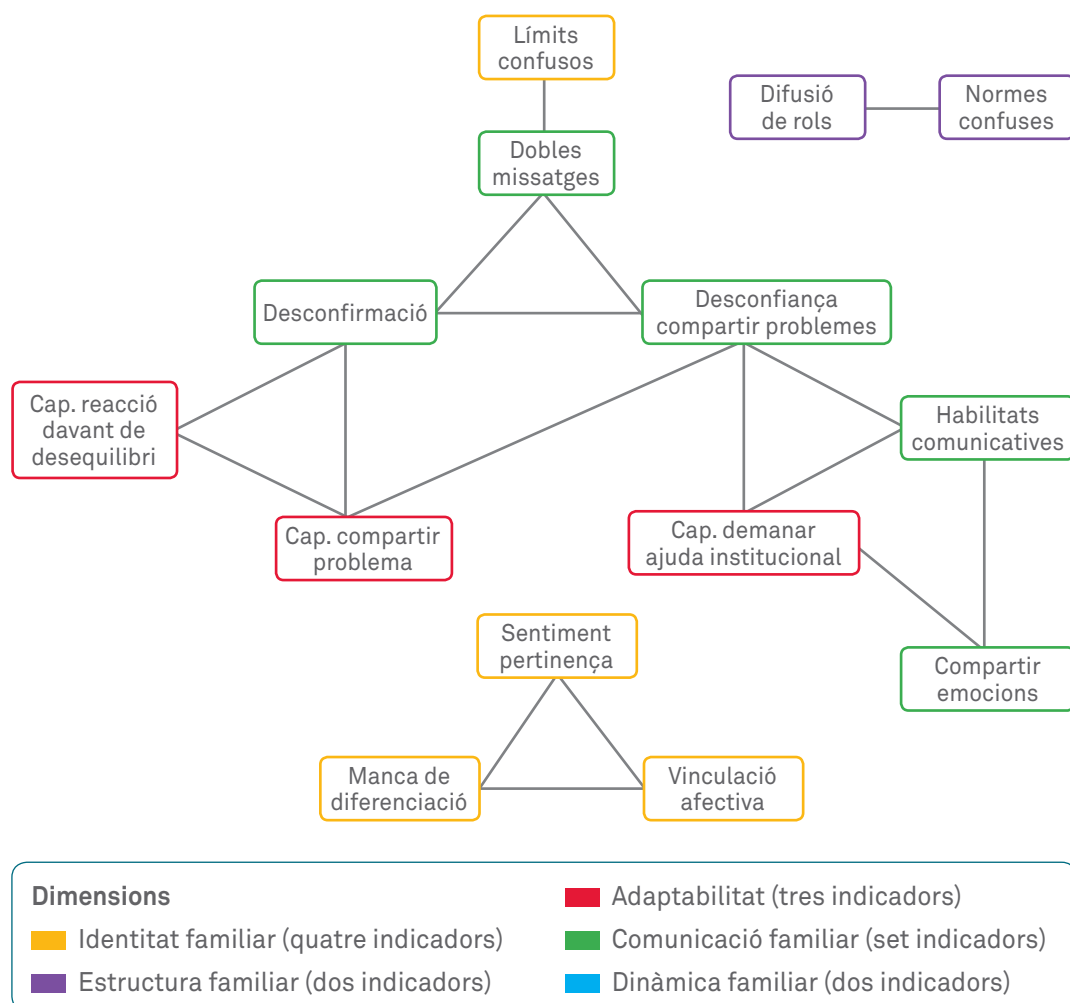
En la figura 45, es pot observar, quant a la identitat familiar de la situació tipus 3, que és important tenir en

compte que els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant d'alta vinculació afectiva, alt sentiment de pertinença i simbiosi (coincideixen en la situació tipus 1 i 2). La diferència amb la situació tipus 1 i 2 és que en la situació tipus 3 s'han trobat més correlacions estadísticament significatives intraindicadors que interindicadors. Així doncs, hi ha una elevada vinculació afectiva i emocional, així com sentiment de pertinença. Per tant, hi ha manca de diferenciació i autonomia, amb límits confusos entre identitat personal i conjugal amb dobles missatges.

Els resultats són coherents amb la unitat d'anàlisi, ja que, a diferència de la resta de situacions tipus disfuncionals, aquesta es basa en la relació diàdica entre dos cònjuges en la qual la identitat individual i familiar, en aquesta situació tipus i seguint amb els resultats obtinguts, es fusiona amb la identitat de parella. Així, es converteix en una de les dimensions discriminatives importants per valorar el grau de funcionament familiar i el grau de dependència que hi ha entre ells dos. Per tant, el grau de complexitat planteja fer un bon diagnòstic i una bona intervenció psicosocial en aquesta situació tipus.

En la figura 46, es pot observar, quant a l'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 3, que és important tenir en compte, a diferència de la tendència de les altres situacions tipus analitzades, que la dimensió d'adaptabilitat familiar té un pes molt important respecte a la dimensió d'estructura familiar, i que la majoria estan correlacionades amb la dimensió de

Figura 44. Mapa correlacional amb els indicadors significatius de la situació tipus 3.

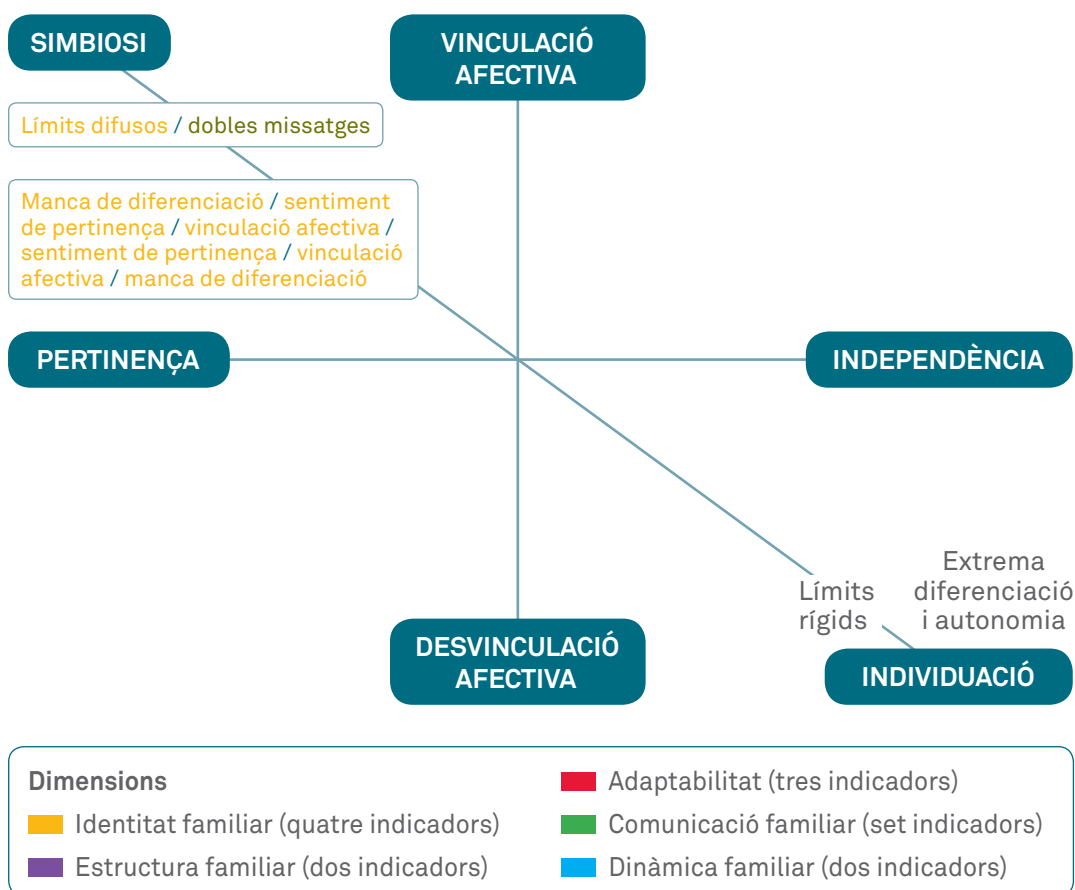

comunicació familiar. Totes les correlacions es troben al quadrant de baix, entre adaptabilitat baixa i presència de rols difusos, així com normes i regles implícites i secretes (estructura familiar).

Finalment, quant a la dimensió de comunicació i dinàmica familiar, els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant de la presència de dobles missatges, comunicació

emocional basada en la desconfiança i dificultat per compartir les emocions obertament. És important destacar, tal com hem dit anteriorment, que atès que es tracta d'una situació tipus que es basa en la relació de parella (i, per tant, una relació diàdica), la dimensió dinàmica familiar perd tot el sentit relacional. D'aquesta manera, en aquesta situació tipus 3, la comunicació entre ells serà una dimensió discriminativa per valorar el grau de

Figura 45. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors *d'identitat familiar* de la situació tipus 3.

119

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

disfuncionalitat que es dona. El professional podrà detectar, en aquesta situació, l'ús de llenguatge crític i desconfirmador per part del cònjuge que adopta la conducta violenta i ho podrà relacionar amb la desconfiança a l'hora de compartir els problemes de manera oberta, menys capacitat per demanar ajuda, informació o recursos institucionals i menys habilitats comunicatives per part del cònjuge que rep el maltractament. Finalment, la presència de dobles missatges es podrà relacionar amb

l'existència de límits difusos entre la identitat individual i la de la parella. Vegeu la figura 47.

Així, doncs, la informació obtinguda en aquesta anàlisi ens ajuda a conèixer quins indicadors i dimensions familiars són els més rellevants a l'hora de fer un bon diagnòstic relacional i un posterior abordatge psicosocial d'aquesta situació tipus 3, situació de violència masclista de parella en persones grans, que principalment serien identitat, adaptabilitat i comunicació familiar.

Figura 46. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 3.

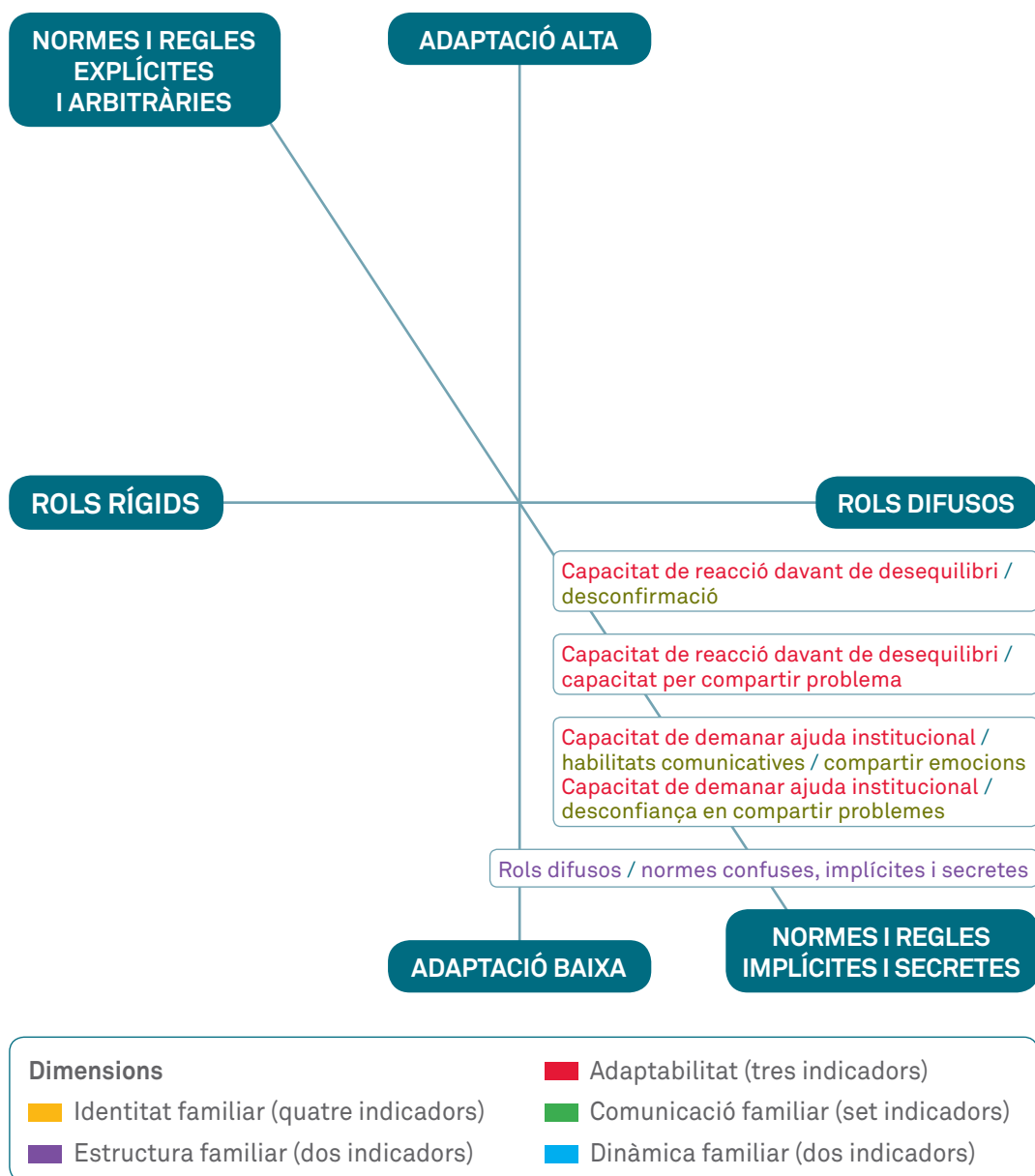
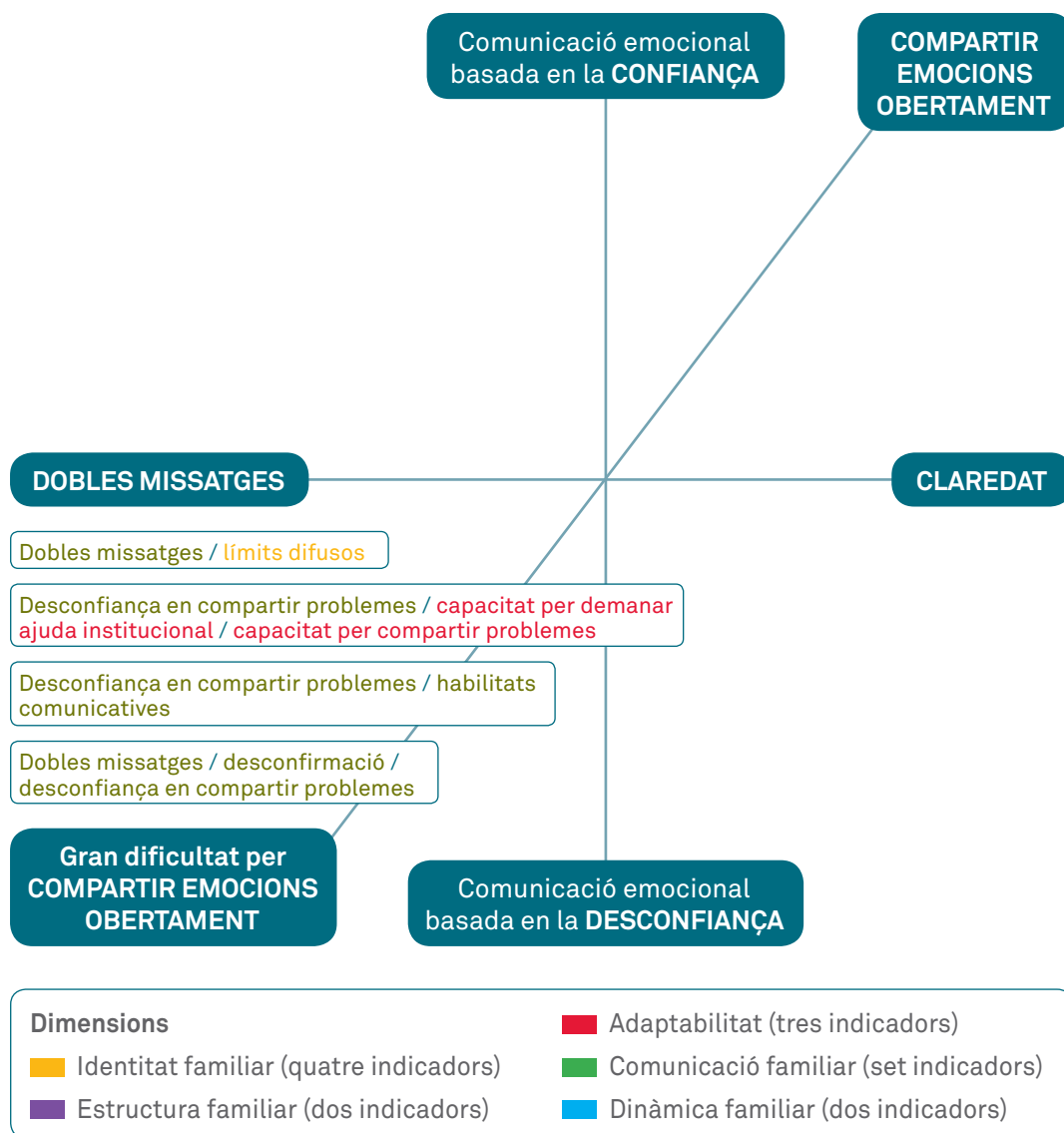

Figura 47. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de *comunicació i dinàmica familiar* de la situació tipus 3.

121

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

6.2.4. Situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual

A partir de la taula 26, es poden trobar les correlacions estadísticament significatives relatives als indicadors

que configuren les cinc dimensions de grau de funcionalitat familiar, així com la interpretació dels resultats de la situació tipus 4, “**situacions de famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual**”.

Així, doncs, el primer que s'observa és que la dimensió en què hi ha **més correlacions** és la dimensió **comunicació familiar** (tant intraindicadors com interindicadors), totes amb signe positiu excepte una. En segon lloc, les dimensions que tenen menys correlacions són la dimensió **adaptabilitat i identitat familiar**, amb dues correlacions intraindicadors amb signe positiu cadascuna d'elles.

En la dimensió **comunicació familiar** es troben tres correlacions significatives intraindicadors, totes amb signe positiu. La primera és entre l'ús de llenguatge crític i desqualificador i desconfiança en compartir problemes i sentiments, amb una $p = 0.004$. La segona, entre l'ús de llenguatge desconfirmador i desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments, amb una $p = 0.023$. I, la tercera, entre l'ús de llenguatge desconfirmador i ús de llenguatge crític i desqualificador, amb una $p = 0.000$. Així, doncs, pel que fa a les famílies que es poden categoritzar en aquesta situació, el tipus de comunicació familiar es caracteritzarà per utilitzar un llenguatge crític i desqualificador o bé desconfirmador, fet que estarà relacionat amb desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments entre els seus membres.

La resta de correlacions trobades en aquesta dimensió són entre indicadors d'altres dimensions o processos relacionals. En concret, quatre correlacions interindicadors amb la dimensió identitat familiar i una correlació interindicadors amb la dimensió estructura familiar. Així, doncs, la primera i única correlació interindi-

cadors amb la dimensió identitat familiar amb signe negatiu és entre l'indicador de compartir emocions i sentiments de manera oberta i el de relacions entre els seus membres segons l'etapa de cycle vital (diferenciació i autonomia), amb una $p = 0.005$. La segona, entre desconfiança a l'hora de compartir problemes i vinculació afectiva, amb una $p = 0.03$. La tercera, entre l'ús de llenguatge crític i desqualificador i relacions entre els seus membres segons l'etapa de cycle vital (diferenciació i autonomia), amb una $p = 0.045$. La quarta, l'ús de llenguatge desconfirmador i vinculació afectiva, amb una $p = 0.03$. I, finalment, la correlació interindicador amb la dimensió estructura familiar és entre l'ús de llenguatge crític i desqualificador i normes i regles del funcionament familiar, amb una $p = 0.045$. Aquestes dades indiquen que, en aquesta situació tipus 4, com més presència hi ha de llenguatge crític i desqualificador o desconfirmador, més es relaciona amb les normes de funcionament familiar, siguin més implícites, confuses o secretes, amb més vinculació afectiva i emocional excessiva i poca diferenciació i autonomia entre ells. Finalment, com menys capacitat tingui la família per compartir emocions, sentiments i problemes, més desvinculació i manca de diferenciació i autonomia tindran els seus membres. Vegeu la taula 26 i la figura 48.

Quant a la dimensió **estructura familiar**, es troben quatre correlacions significatives, totes amb signe positiu. Una d'elles és intraindicadors, i les altres tres, interindicadors, amb la dimensió d'identitat familiar. La corre-

Taula 26. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual.

Situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Identitat familiar	Sentiment de pertinença Vinculació afectiva.	0.66	0.002	Com més vinculació afectiva, més sentiment de pertinença o viceversa.
	Relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital (diferenciació i autonomia, identitat familiar). Límits confusos individu / família.	0.58	0.009	Quan els membres de la família mostren poca diferenciació i autonomia entre si, més confusos són els límits entre la identitat individual i familiar.
Estructura familiar	Difusió de rols i jerarquia. Sentiment de pertinença (identitat familiar).	0.61	0.005	Com més difusió o inversió dels rols i les jerarquies, més sentiment de pertinença.
	Normes i regles del funcionament. Sentiment de pertinença (identitat familiar).	0.51	0.025	Com més presència de normes del funcionament implícites, secretes i confuses, més sentiment de pertinença.
	Normes i regles implícites i confuses. Límits confusos individu/família (identitat familiar).	0.6	0.006	Com més presència hi ha de normes del funcionament implícites, secretes i confuses, més confusos són els límits entre la identitat individual i familiar.
	Normes i regles del funcionament. Difusió de rols i jerarquia.	0.54	0.017	Com més implícites, secretes i confuses són les regles del funcionament, més difusió o inversió dels rols i les jerarquies.
Adaptabilitat familiar	Capacitat per compartir problemes. Capacitat de reacció davant dels problemes.	0.53	0.019	Com menys capacitat hi ha de compartir problemes, menys capacitat de reacció i adequació dels recursos, rols i patrons familiars davant de situacions de desequilibri (o viceversa).

123

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

(Continua)

Taula 26. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual (*cont.*).

Situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Adaptabilitat familiar	Capacitat per demanar ajuda. Capacitat de reacció davant dels problemes.	0.52	0.022	Com menys capacitat hi ha per demanar ajuda, informació i recursos en l'àmbit institucional i comunitari, menys capacitat de reacció i adequació dels recursos, rols i patrons familiars davant de situacions de desequilibri (o viceversa).
	Compartir emocions i sentiments de manera oberta. Relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital (diferenciació i autonomia, identitat familiar).	-0.61	0.005	Com menys capacitat hi ha per compartir emocions, sentiments i problemes de manera oberta, menys diferenciació i autonomia.
Comunicació familiar	Desconfiança de compartir problemes. Vinculació afectiva (identitat familiar).	0.5	0.03	Més desconfiança entre els membres, més desvinculació afectiva i emocional.
	Llenguatge crític i desqualificador. Relacions entre els seus membres segons l'etapa del cicle vital (diferenciació i autonomia, identitat familiar).	0.46	0.045	Com més presència d'un llenguatge crític i desqualificador, els membres de la família mostren menys diferenciació i autonomia.
	Llenguatge crític i desqualificador. Normes i regles del funcionament (estructura familiar).	0.46	0.045	Com més presència hi ha d'un llenguatge crític i desqualificador, les normes del funcionament són més implícites, confuses i secretes.

(Continua)

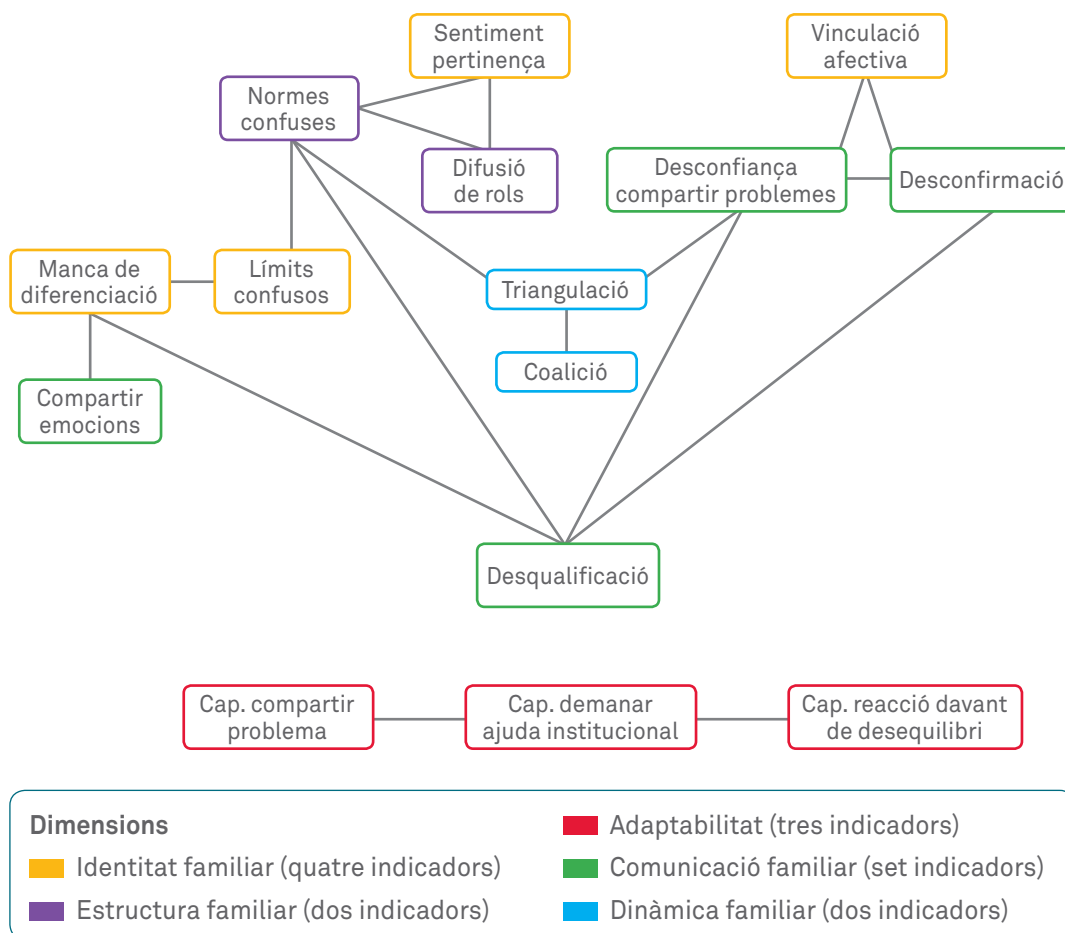
Situació tipus 4: famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Comunicació familiar	Llenguatge crític i desqualificador. Desconfiança de compartir problemes i sentiments.	0.63	0.004	Com més llenguatge crític i desqualificador hi ha, més desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments.
	Llenguatge desconfirmador. Vinculació afectiva (identitat familiar).	0.49	0.03	Com més presència de llenguatge desconfirmador, més vinculació excessiva.
	Llenguatge desconfirmador. Desconfiança de compartir problemes i sentiments.	0.52	0.023	Com més llenguatge desconfirmador hi ha, més desconfiança a l'hora de compartir problemes i sentiments.
	Llenguatge desconfirmador. Llenguatge crític i desqualificador.	0.8	0.000	Com més llenguatge desconfirmador i invalidant hi ha, més presència d'un llenguatge crític i desqualificador.
Dinàmica familiar	Triangulació. Normes i regles del funcionament (estructura familiar).	0.65	0.002	Com més normes implícites, confuses o secretes, més triangulació.
	Triangulació. Desconfiança de compartir problemes (comunicació familiar).	0.51	0.024	Com més desconfiança i resistència a l'hora de compartir problemes, més possibilitats de triangulació.
	Triangulació. Coalició.	0.72	0.000	La triangulació afavoreix l'aparició de les coalicions. S'entén la coalició com una dinàmica més greu.

Nota.

r = correlació de Pearson: és un valor absolut que va de 0 a 1 (com més s'aproxima a 1, més correlació hi ha entre els dos indicadors). Quan el valor té signe positiu indica una relació directament proporcional entre ambdós indicadors. Quan el valor té signe negatiu indica una relació inversament proporcional.

p = grau de significació estadística. Es considera que hi ha diferències estadísticament significatives quan p té un valor inferior a 0.05.

Figura 48. Mapa relacional i correlacions de la situació tipus 4.

lació intraindicadors és entre normes i regles de funcionament familiar i difusió de rols i jerarquia, amb una $p = 0.017$. Pel que fa a les tres correlacions interindicadors, una és entre difusió de rols i jerarquia i sentiment de pertinença, amb una $p = 0.005$. La segona és entre normes i regles de funcionament familiar i sentiment de pertinença, amb una $p = 0.025$. I la tercera, entre normes i regles implícites i límits confusos individu/família, amb una $p = 0.006$. Aquestes dades indiquen que com més presència s'observi en aquesta situació tipus

de normes de funcionament implícites, secretes i confuses, més confusos seran els límits entre la identitat individual i familiar. Per tant, més difusos seran els rols i les jerarquies, i amb més sentiment de pertinença. Vegeu la taula 26 i la figura 48.

Si s'observa la **dinàmica familiar** d'aquesta situació tipus 4, cal destacar que s'ha obtingut una correlació significativa intraindicadors i dues d'interindicadors de signe positiu. Pel que fa a la correlació intraindicadors, s'ha trobat entre triangulació i coalició, amb

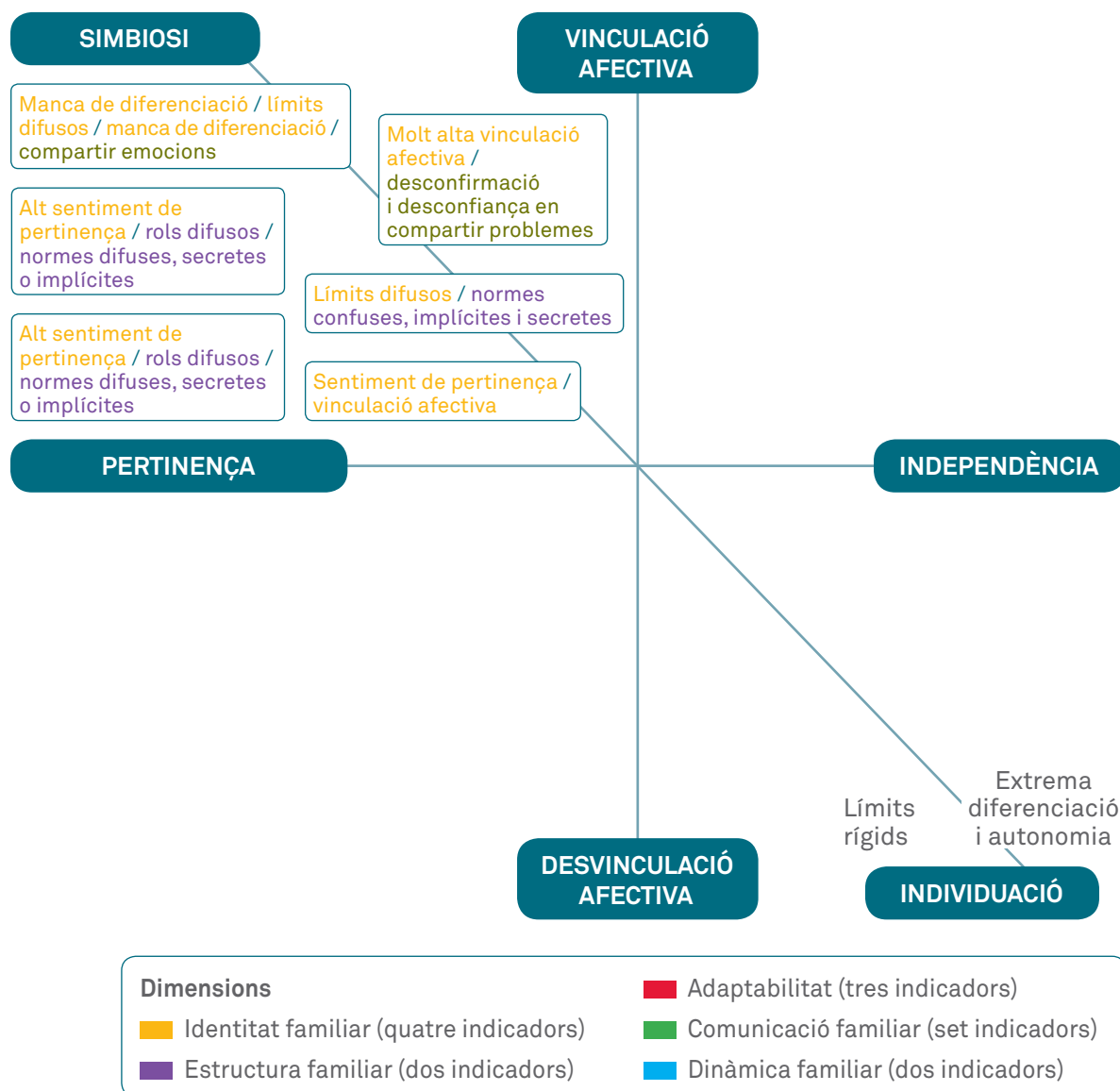
una $p = 0.00$. Pel que fa a les dues correlacions interindicadors, s'ha obtingut entre triangulació i normes i regles de funcionament familiar (estructura familiar), amb una $p = 0.002$, i desconfiança a l'hora de compartir els problemes (comunicació familiar), amb una $p = 0.024$. Aquestes dades ajuden a adonar-se que com més detecti el professional l'existència de normes implícites, confuses i secretes i de desconfiança a l'hora de compartir els problemes, més es pot relacionar amb el joc relacional de tipus triangulació. I tenint en compte les dades obtingudes, si el professional detecta interaccions relacionals de tipus triangulació, és possible que, si no s'aborda adequadament, s'afavoreixi l'aparició d'una coalició que, com ja s'ha explicat en apartats anteriors, sabem que és una dinàmica familiar més patològica i més difícil d'abordar.

Respecte a la dimensió **adaptabilitat familiar**, s'han trobat dues correlacions significatives intraindicadors amb signe positiu. La primera és entre la capacitat per compartir problemes i capacitat de reacció davant dels problemes, amb una $p = 0.019$, i la segona, entre la capacitat per demanar ajuda i la capacitat de reacció davant dels problemes, amb una $p = 0.022$. Aquestes dues correlacions ens demostren que com menys capacitat hi hagi de compartir problemes, menys capacitat hi haurà de reacció i adequació dels recursos, rols i patrons familiars davant de situacions de desequilibri i, alhora, menys capacitat per demanar ajuda, informació i recursos en l'àmbit institucional i comunitari (o viceversa).

Finalment, cal destacar que s'han obtingut dues correlacions estadísticament significatives intraindicadors de signe positiu en la dimensió **identitat familiar**. La primera, entre sentiment de pertinença i vinculació afectiva, amb una $p = 0.002$, i la segona, entre diferenciació i autonomia entre els membres i límits confusos entre identitat de l'individu i identitat familiar, amb una $p = 0.009$. Això vol dir, d'una banda, que en aquesta situació tipus el professional podrà relacionar que com més sentiment de pertinença detecti a la família més vinculació afectiva hi pot trobar entre els seus membres o viceversa. D'altra banda, com més manca de diferenciació i autonomia hi hagi entre els membres de la família, més límits difusos hi haurà entre la identitat familiar i la identitat individual.

En conclusió, de les dades correlacionals obtingudes, les famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual compleixen molts dels descriptors de les famílies aglutinades tal com els va definir Minuchin (1986). Tenint en compte les dades obtingudes, una manera de canviar aquesta tipologia de família disfuncional seria que el professional pogués facilitar un context segur perquè la persona gran, que viu un maltractament i que es troba en una triangulació, pogués formular una demanda d'ajuda per compartir els problemes que està vivint. Al mateix temps, generaria més diferenciació i clarificació dels límits entre la identitat individual i la identitat familiar de la persona gran respecte a la resta de membres de la família, i n'augmentaria, així, la capacitat de reacció davant els problemes. Vegeu la taula 26.

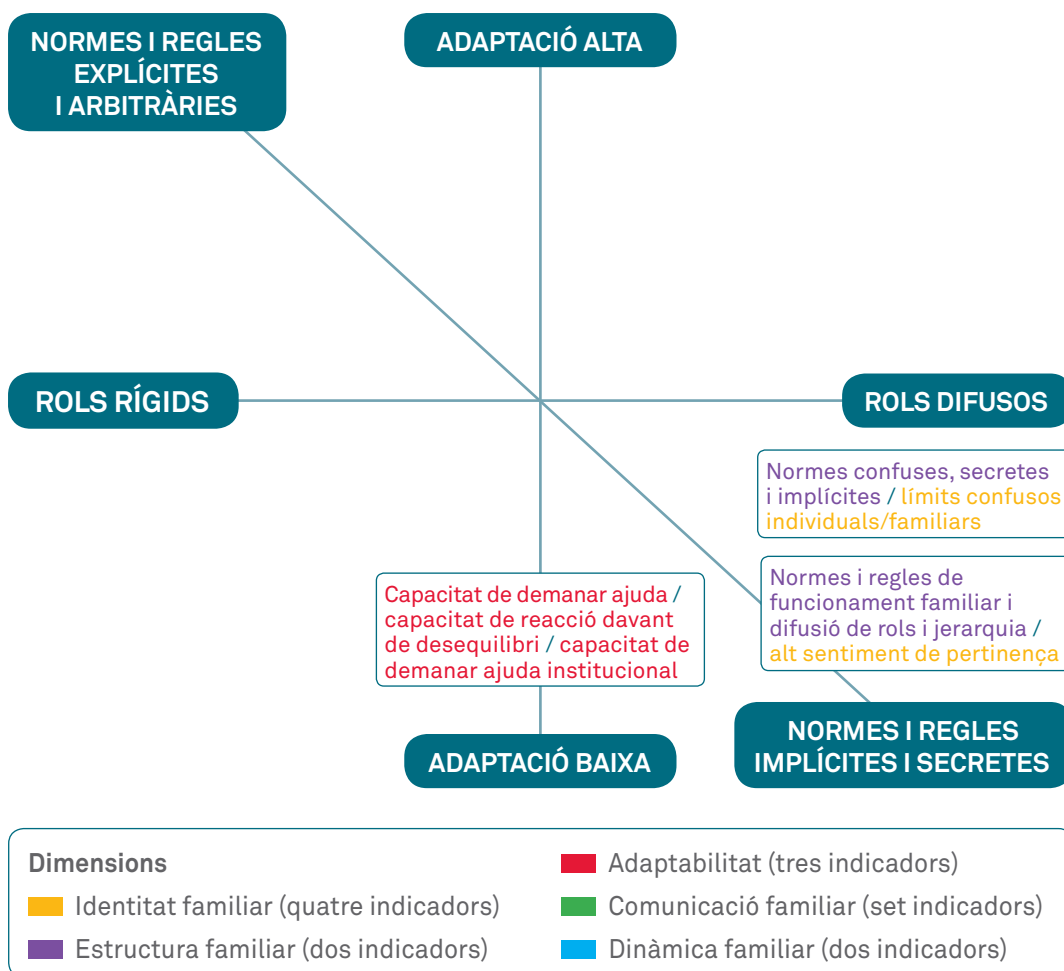
Figura 49. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'identitat familiar de la situació tipus 4.

A partir del mapa correlacional següent es poden observar les connexions entre els diferents indicadors, de manera que es poden apreciar els agents implicats en la situació tipus 4 d'una forma ràpida i visual. Vegeu la figura 48.

Un cop arribats a aquest punt, i continuant en la mateixa línia que s'ha seguit per a la resta de situacions tipus, s'han dissenyat tres nous eixos de coordenades adaptats als resultats correlacionals intraindicadors i interindicadors obtinguts en aquesta

Figura 50. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors d'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 4.

129

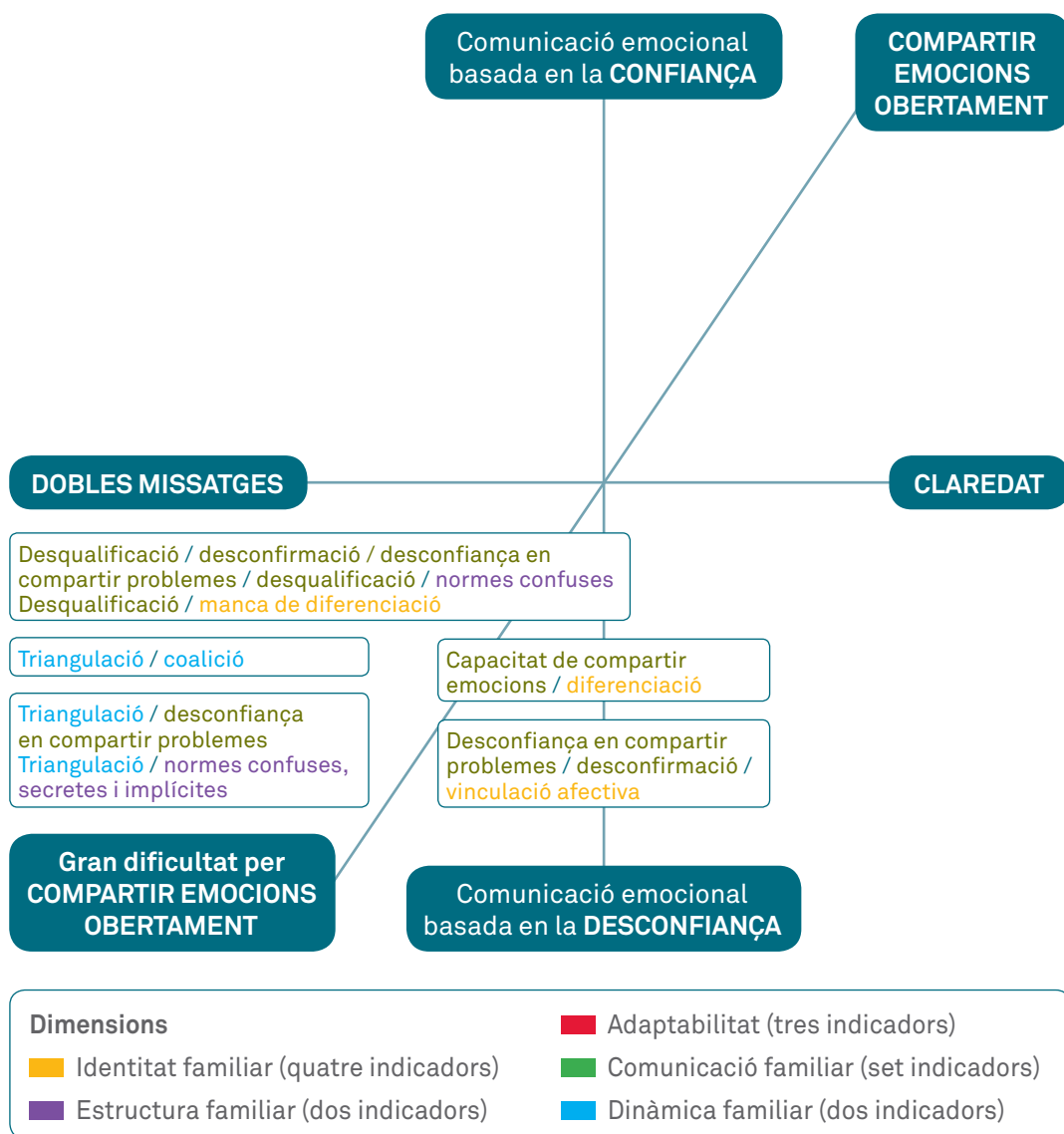
Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

situació tipus. Vegeu les figures 49, 50 i 51.

En la situació tipus 4, tal com es pot observar en la figura 49 respecte a la identitat familiar, els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant d'alta vinculació afectiva, alt sentiment de pertinença i simbiosi. Els indicadors intrarrelacionats i interrelacionats descriuen un tipus

d'identitat familiar caracteritzada per una manca de diferenciació entre els seus membres, límits difusos entre la identitat individual i familiar, nivell elevat de sentiment de pertinença i vinculació afectiva amb presència d'una estructura amb normes difuses, secretes o implícites, una comunicació basada en la desconfiança a l'hora de compartir problemes i emocions i l'ús d'un llen-

Figura 51. Eix de coordenades amb els indicadors que han correlacionat significativament amb indicadors de comunicació i dinàmica familiar de la situació tipus 4.

guatge crític i desqualificador i/o desconfirmador.

En la figura 50, es pot observar, quant a l'estructura i adaptabilitat familiar de la situació tipus 4, que és important tenir en compte que els indi-

cadors que correlacionen es troben entre el quadrant d'adaptació baixa (poca capacitat per demanar ajuda, de reaccionar davant de situacions de desequilibri), presència de rols difusos i normes i regles implícites i secretes.

Finalment, quant a la dimensió de comunicació i dinàmica familiar, és important tenir en compte que els indicadors que correlacionen es troben entre el quadrant de la presència de dobles missatges, comunicació emocional basada en la desconfiança i gran dificultat per compartir les emocions obertament. Es considera que és rellevant el fet que els dos indicadors que configuren la dimensió dinàmica familiar (triangulació i coalició) estan interrelacionats amb indicadors de comunicació familiar (desconfiança a l'hora de compartir problemes, ús de llenguatge crític desqualificador o desconfirmador). A la vegada, també es veu clarament que els indicadors de comunicació familiar són rellevants en aquesta situació tipus i que es relacionen tant amb indicadors d'identitat familiar (manca de diferenciació i alta vinculació afectiva) com d'estructura familiar (normes confuses, secretes i implícites). Vegeu la taula 51.

Així, doncs, aquesta informació obtinguda ajuda a conèixer quins indicadors i dimensions familiars són els més rellevants a l'hora de fer un bon diagnòstic relacional i un posterior abordatge psicosocial d'aquesta situació tipus 4, "famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual".

6.2.5. Situació tipus 5: aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades

A la taula 27 es poden observar les correlacions estadísticament significatives relatives als indicadors que configuren les cinc dimensions de grau de funcionament familiar amb la

interpretació dels resultats de la situació tipus 5, "**aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades**".

Donant una ullada a la taula 31, primer de tot s'observa que, a diferència de les altres situacions tipus, s'han trobat menys correlacions intraindicadors i interindicadors. Aquest fet s'explica per una raó molt clara: segons els participants d'aquest estudi, són els casos menys freqüents i, per tant, l'índex de resposta ha estat menor respecte a la resta de situacions tipus disfuncionals. Consegüentment, hi ha menys possibilitats de trobar correlacions estadísticament significatives.

Malgrat tot, s'han trobat cinc correlacions interindicadors estadísticament significatives i amb signe positiu. D'aquestes cinc, en quatre casos la correlació d'un dels indicadors és entre la dimensió comunicació familiar i els indicadors d'identitat, estructura o dinàmica familiar. Així, doncs, d'aquesta situació tipus se n'extreu el següent: en primer lloc, com menys capacitat hi ha per compartir els problemes i les emocions (indicador de comunicació familiar), menys vinculació afectiva i emocional (indicador d'identitat familiar), amb un $p = 0.014$. En segon lloc, com més desconfiança i resistència hi ha a l'hora de compartir problemes (indicador de comunicació familiar), més vinculació afectiva o simbiosi (indicador d'identitat familiar), amb una $p = 0.038$. En tercer lloc, com més presència hi ha de dobles missatges (indicador de comunicació familiar), més difusos són els rols i la jerarquia

Taula 27. Correlacions dels processos relacionals de la situació tipus 5: aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades.

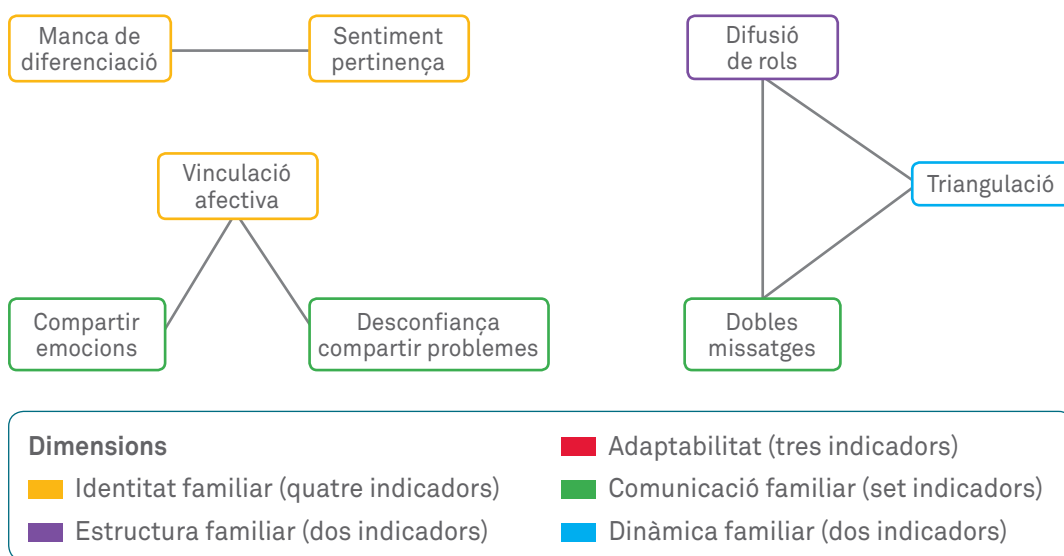
Situació tipus 5: aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades				
	Dinàmica relacional	r	p	Observacions
Identitat familiar	Vinculació afectiva i emocional. Compartir problemes i emocions (comunicació familiar).	0.98	0.014	Com menys vinculació afectiva i emocional, menys capacitat per compartir els problemes i les emocions (viceversa).
	Vinculació afectiva i emocional (simbiosi). Desconfiança i resistència en compartir problemes (comunicació familiar).	0.96	0.038	Com més vinculació afectiva, més desconfiança i resistència a l'hora de compartir problemes (viceversa).
Estructura familiar	Difusió de rols i jerarquia. Dobles missatges (comunicació familiar).	1	0.00	Com més difusos són els rols i menys definida és la jerarquia, més presència de dobles missatges (viceversa).
Dinàmica familiar	Difusió de rols i jerarquia (estructura familiar). Triangulació.	0.99	0.006	Quan els rols i les jerarquies són difusos, hi ha més possibilitats de triangulació (viceversa).
	Triangulació. Dobles missatges (comunicació familiar).	0.99	0.006	Com més presència de triangulació, més dobles missatges (viceversa).

Nota.

r = correlació de Pearson: és un valor absolut que va de 0 a 1 (com més s'aproxima a 1, més correlació hi ha entre els dos indicadors). Quan el valor té signe positiu indica una relació directament proporcional entre ambdós indicadors. Quan el valor té signe negatiu indica una relació inversament proporcional.

p = grau de significació estadística. Es considera que hi ha diferències estadísticament significatives quan p té un valor inferior a 0.05.

Figura 52. Mapa correlacional dels indicadors significatius de la situació tipus 5.

133

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

(indicador d'estructura familiar), amb un $p = 0.00$. En quart lloc, com més dobles missatges apareixen (indicador de comunicació familiar), més triangulació (indicador de dinàmica familiar), amb una $p = 0.006$.

La cinquena correlació interindicadors estadísticament significativa és entre difusió de rols i jerarquia (indicador d'estructura familiar) i triangulació (indicador de dinàmica familiar), amb una $p = 0.006$. Això vol dir que, en aquesta situació tipus, com més difusos són els rols i més poc definida és la jerarquia, més presència de triangulació. Vegeu la taula 27.

El mapa correlacional que s'adjunta mostra les connexions entre els diferents indicadors, de manera que es puguin apreciar els agents implicats

en la situació tipus 5 d'una forma ràpida i visual. Vegeu la figura 52.

En aquest cas, a diferència de les altres situacions tipus analitzades anteriorment, s'han trobat poques correlacions significatives perquè s'ha tingut menys índex de resposta. Per això, no és viable ni útil utilitzar els eixos de coordenades per facilitar-ne la comprensió. Malgrat tot, seguint amb les aportacions que s'han fet fins ara, cal subratllar que, per fer una bona exploració d'aquesta situació tipus, la dimensió més discriminativa és la de comunicació familiar, i aquesta vinculada amb el grau de vinculació afectiva (identitat familiar) entre la persona gran i el familiar amb relació de parentiu llunyà, la presència de triangulació (dinàmica familiar) i difusió de rols (estructura família).

7. CONCLUSIONS

Les conclusions de la recerca aplicada que a continuació s'exposaran han de ser llegides des d'un **context més macro** i general sobre la categorització de les situacions tipus en que es dona el MPG, fruit de l'anàlisi descriptiu elaborat; es passarà després per l'anàlisi del grau de funcionalitat familiar i els processos que l'expliquen a partir de cinc dimensions bàsiques (identitat, estructura, adaptabilitat, comunicació i dinàmica familiar), i s'acabarà amb les conclusions extretes d'una **anàlisi més micro**, resultat de les correlacions més significatives entre els indicadors d'una mateixa dimensió i entre el conjunt dels indicadors de les cinc dimensions. Per tant, les conclusions queden agrupades en tres grans blocs:

1. Categorització de les situacions tipus de famílies on es dona MPG
2. Patrons relacionals de les famílies amb disfuncionalitat familiar segons les cinc dimensions de funcionalitat familiar
3. Conclusions de l'anàlisi de les correlacions intraindicadors i interindicadors de les dimensions relacionals de les cinc situacions tipus amb disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de maltractament

7.1. Categorització de les situacions tipus de famílies en casos de MPG

- ⇒ Les situacions tipus en casos de MPG es poden agrupar en dos grans grups, en funció de la **presència o no de disfuncionalitat familiar** prèvia a la situació de MPG.
- ⇒ En el grup de situacions tipus amb disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de MPG se n'han validat cinc i són les següents:
 - Situació tipus 1. **Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.**
 - Situació tipus 2. **Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudo-individuació.**
 - Situació tipus 3. **Situació de violència masclista de parella en persones grans.**
 - Situació tipus 4. **Famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual** (resultat de la fusió de tres situacions tipus descrites anteriorment)
 - Situació tipus 5. **Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes**
- ⇒ Pel que fa a les situacions tipus sense disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de MPG, calia contrastar la situació de la **sobrecàrrega de la persona cuidadora** i la situació de **dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cicle vital** (interdependència familiar i dificultat per canviar rols i funcions).

En la fase de la investigació aplicada, s'ha comprovat que aquestes, tot i trobar-se presents en l'exercici professional, corresponen a dificultats més funcionals i adaptatives de les famílies, on la conducta violenta seria un símptoma més o menys puntual, però no correspondrien a un patró de comportament instaurat i estable, per la qual cosa no passarien a formar en si mateixes una situació tipus. Per tant, l'abordatge psicosocial no seria tan complex i segurament requeriria un tipus d'intervenció més de gestió de recursos de suport i ajuda.

Cal comentar, però, que quan aquestes circumstàncies apareixen juntament amb les situacions validades on hi ha disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de MPG, són un element que afegeix complexitat i dificultat.

7.2. Patrons relacionals de les famílies amb disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de MPG segons les cinc dimensions de funcionalitat familiar

⇒ **Identitat familiar.** S'observa una polarització, es poden trobar **famílies** amb una identitat familiar que **tendeix tant a l'aglutinament com a la desvinculació**. En els casos que tendeixen a l'aglutinament, es trobarà força o excessiva vinculació afectiva entre els seus membres, un extrem sentiment de pertinença, presència de límits força o molt confusos entre la identitat individual i familiar i, com a conseqüència, relacions entre els membres marcades per una elevada manca de diferenciació i autonomia.

En els casos que tendeixen a la desvinculació, hi hauria famílies amb una tendència totalment contrària a la descrita.

Per tant, es pot concloure que la **identitat familiar** és un **procés relacional rellevant i necessari però no suficientment discriminatiu per conèixer el grau de funcionalitat familiar en casos de MPG**.

⇒ **Estructura i adaptació familiar.** A diferència del patró relacional que es deriva de la identitat familiar, tendeix a ser un patró polaritzat en un dels extrems.

- Pel que fa a l'**estructura familiar**, es pot parlar d'un funcionament familiar amb **tendència a l'aglutinament**. És a dir, famílies amb presència de límits bastant o molt difusos, amb normes força implícites, confuses o secretes.
- En relació amb l'**adaptabilitat familiar**, s'observa que en aquestes famílies la **capacitat de reacció davant d'una situació de desequilibri**, la possibilitat de compartir els problemes i resoldre'ls amb la participació de tots els membres, **així com l'habilitat per demanar ajuda, és bastant o molt baixa**. Així doncs, els processos d'adaptabilitat i estructura familiar són dos processos relacionals **necessaris i que, alhora, aporten informació concreta i rellevant per anar definint el grau de funcionalitat familiar en casos de MPG**. Es conclou que a l'hora de fer un diagnòstic relacional, indagar sobre aquestes dimensions és indispensable.

⇒ **Comunicació i dinàmica familiar.** Tendeix a seguir la mateixa línia que els processos d'estructura i adaptabilitat familiar i a ser un patró polaritzat en un dels extrems.

- S'observa que el patró majoritari d'aquestes famílies es caracteritza per un tipus de **comunicació** familiar entre els seus membres **basada en la desconfiança**, amb **grans dificultats per compartir emocions obertament** i amb **una elevada presència de dobles missatges**.

Aquestes famílies es caracteritzen per emetre **missatges confusos i contradictoris** que afecten la comunicació sana i fluida entre els seus membres, i per tant, fan un **ús del llenguatge excessivament crític i desqualificador o desconfirmador**.

- En relació amb la **dinàmica familiar**, es constata que tot i que la **triangulació i la coalició no es donen amb gaire freqüència**, són ben descrites pels equips professionals per la complexitat que representen. **En cas que es produeixi, és més freqüent la presència de triangulacions que de coalicions**. Cal esmentar que el **joc relacional tipus coalició és molt més complex, pel grau de gravetat i patologia inherent entre els membres implicats**. I, per tant, demana al professional que atén situacions de MPG tenir present aquesta diferència, tant pel que fa al diagnòstic com a la intervenció.
- Cal ressaltar la **importància de la comunicació familiar**, com un **àmbit d'anàlisi obligat** quan s'intenten explicar fenòmens complexos com són les situacions de maltractament familiar. L'avaluació de la comunicació familiar permet comprendre diversos factors associats al funcionament de la família, fet que implica que sigui una **eina i un recurs vital en l'abordatge i la intervenció psicosocial**, i és un **predictor molt eficaç del grau de funcionalitat familiar**.
- Es pot concloure que aquest patró relacional de **comunicació i dinàmica familiar** aporta informació molt detallada i concisa que ajuda el professional a fer un **diagnòstic relacional i un abordatge psicosocial** més adaptat a la **realitat de la família on es dona MPG**.

7.3. Conclusions de l'anàlisi de les correlacions intraindicadors i interindicadors de les dimensions relacionals de les cinc situacions tipus amb disfuncionalitat familiar prèvia a la situació de maltractament

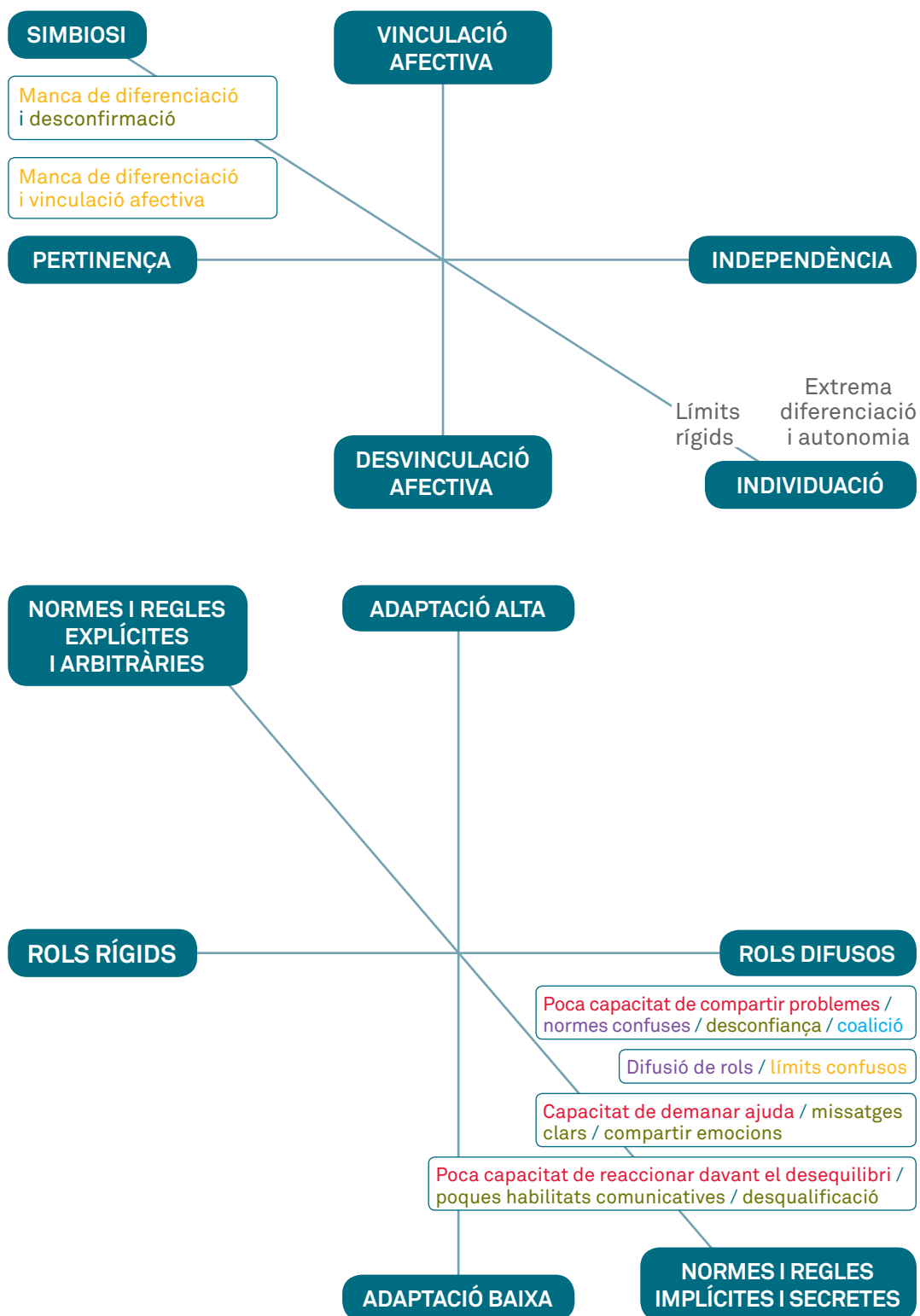
Situació tipus 1. Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.

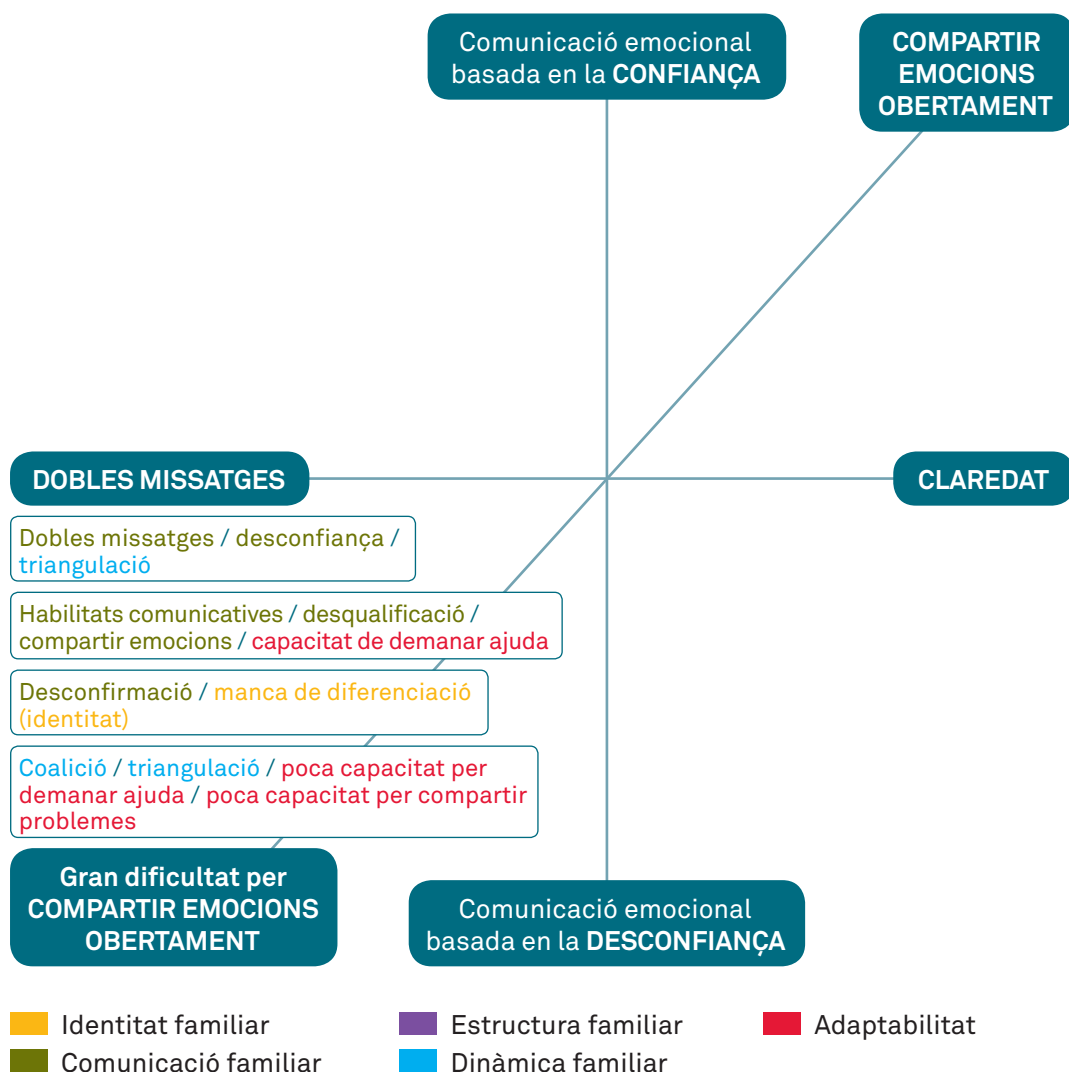
- **Identitat familiar:** la manca de diferenciació entre els membres correlaciona amb un alt nivell de vinculació i la presència de missatges tipus desconfirmadors.
- **Estructura i adaptabilitat familiar:** s'observa una adaptació baixa davant de situacions de desequilibri, amb una escassa capacitat per compartir problemes i demanar ajuda. Alhora, s'evidencia la presència de rols difusos, així com normes i regles implícites i secretes. Els indicadors interrelacionats més discriminatius són els indicadors d'adaptabilitat familiar amb els de comunicació familiar.
- **Comunicació i dinàmica familiar:** es fa explícita la presència de dobles missatges, comunicació emocional basada en la desconfiança i una gran dificultat per compartir les emocions obertament. Això, alhora, es relaciona amb escasses habilitats comunicatives i baixa capacitat per demanar ajuda. Es donen missatges desconfirmadors i desqualificadors que poden facilitar la presència de triangulacions o coalicions.

137

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Figura 53. SITUACIÓ TIPUS 1. Fills o filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.

139

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

- **Identitat familiar:**

Manca de diferenciació entre els seus membres amb alt nivell de vinculació i presència de missatges tipus desconfirmadors.

- **Estructura i adaptabilitat familiar:**

Adaptació baixa, presència de rols difusos i normes i regles implícites i secretes. Els indicadors interrelacionats més discriminatius són els indicadors d'adaptabilitat familiar amb els de comunicació familiar.

- **Comunicació i dinàmica familiar:**

Presència de dobles missatges, comunicació emocional basada en la desconfiança i gran dificultat per compartir les emocions obertament amb presència de triangulacions o coalicions.

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

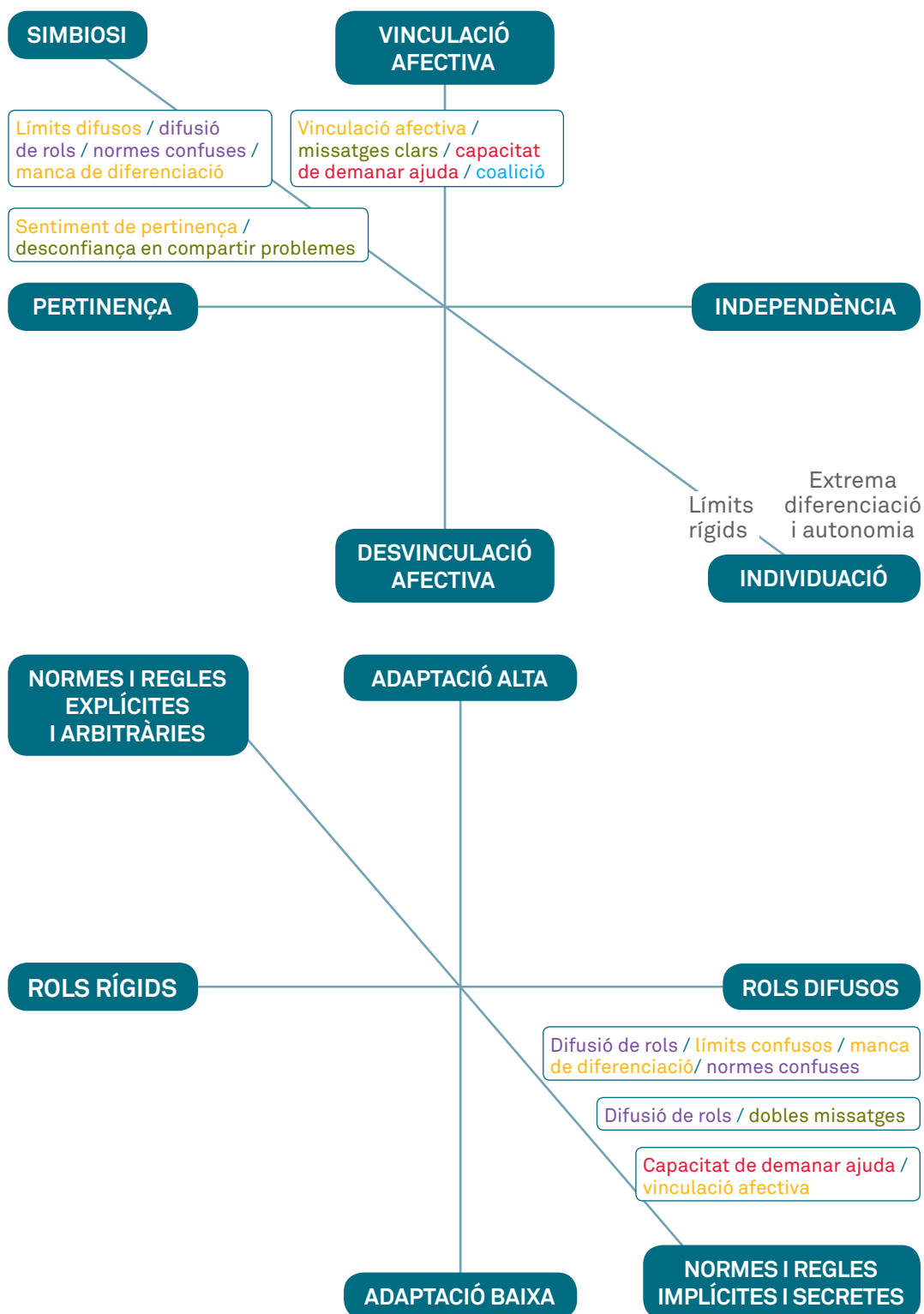
Situació tipus 2. Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.

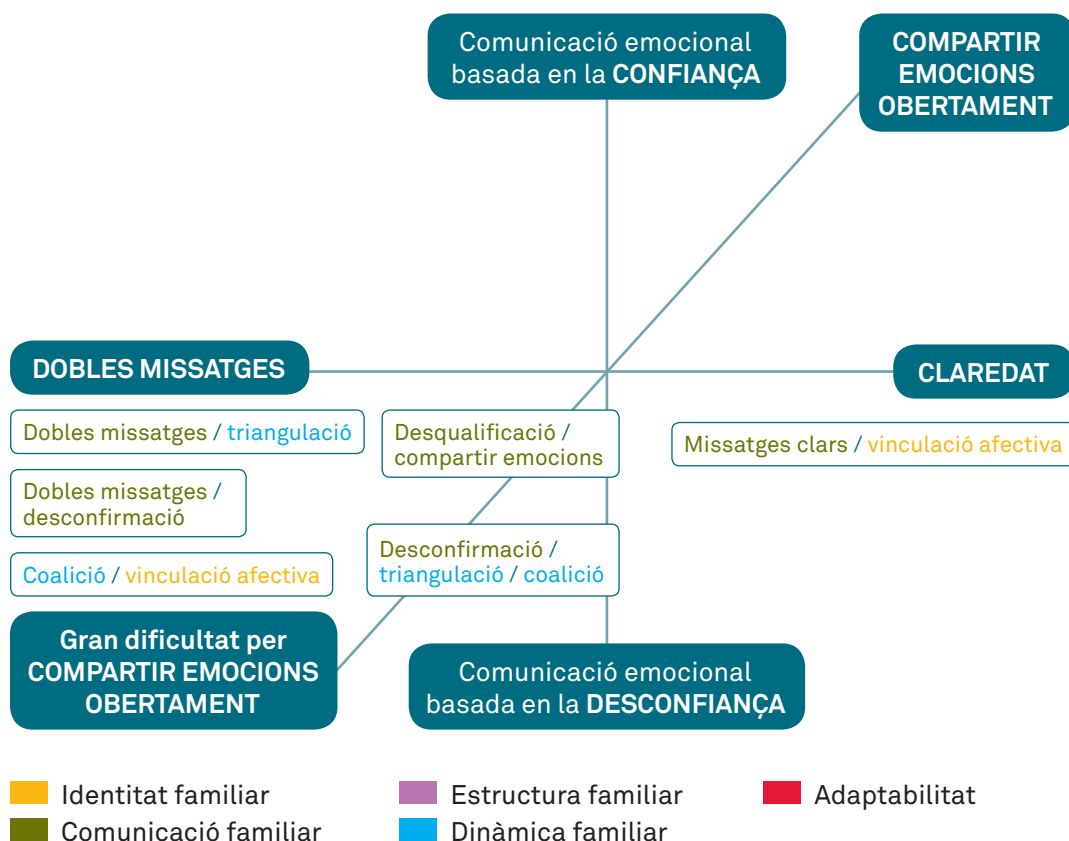
- **Identitat familiar:** nivell alt de vinculació afectiva i sentiment de pertinença, que implica una manca de diferenciació entre els membres de la família i la presència de límits, rols i normes difuses. S'observa desconfiança a l'hora de compartir els problemes. Es poden trobar famílies, a diferència de la situació tipus 1, en les quals hi ha certa vinculació afectiva i presència de missatges clars però això no implica necessàriament més capacitat de demanar ajuda, però sí menys probabilitat de coalicions.-
- **Estructura i adaptabilitat familiar:** l'adaptació és baixa davant de situacions de desequilibri. Es fa evident la presència de rols difusos, normes i regles implícites i secretes que es relaciona amb una manca de diferenciació i presència de dobles missatges. Alhora, es poden trobar famílies que presentin poca capacitat de demanar ajuda en l'àmbit institucional amb presència de vinculació afectiva i emocional.
- **Comunicació i dinàmica familiar:** presència de dobles missatges i desqualificacions, comunicació emocional basada en la desconfiança i dificultat per compartir les emocions obertament. Hi pot haver triangulacions o coalició. En casos de triangulacions, hi haurà dobles missatges i desconfirmacions. En cas d'haver-hi coalició a més d'un ús del llenguatge desconfirmador, hi haurà menys vinculació afectiva. I, a la vegada, com més capacitat de compartir emocions, sentiments i problemes de manera oberta, més possibilitat que s'expressin amb un llenguatge crític i desqualificador.

Alhora, es poden trobar famílies en les quals els missatges siguin clars, la qual cosa indicarà presència de vinculació afectiva i, per tant, un millor pronòstic de la situació familiar.

Els indicadors interrelacionats més discriminatius són els indicadors de comunicació familiar amb els de dinàmica familiar.

Figura 54. SITUACIÓ TIPUS 2. Fills o filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.

143

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

- **Identitat familiar:**

Nivell alt de sentiment de pertinença, manca de diferenciació entre els seus membres, presència de límits, rols i normes difuses i desconfiança en compartir els problemes. Es poden trobar famílies, a diferència de la situació tipus 1, en què hi ha certa vinculació afectiva i presència de missatges clars però, alhora, menys capacitat de demanar ajuda i menys probabilitat de coalicions.

- **Estructura i adaptabilitat familiar:**

Adaptació baixa, presència de rols difusos i normes i regles implícites i secretes relacionat amb manca de diferenciació i presència de dobles missatges. Alhora, es poden trobar famílies que poden presentar poca capacitat de demanar ajuda amb presència de vinculació afectiva.

- **Comunicació i dinàmica familiar:**

Presència de dobles missatges i desqualificacions, comunicació emocional basada en la desconfiança i dificultat per compartir les emocions obertament. Pot haver-hi triangulacions o coalició. En casos de triangulacions, hi haurà dobles missatges i desconfirmacions. En cas d'haver-hi coalició, hi haurà menys vinculació afectiva. Es poden trobar famílies en què els missatges siguin clars, cosa que indicarà la presència de vinculació afectiva.

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Situació tipus 3. Situacions de violència masclista de parella en persones grans.

- **Identitat familiar:** s'observa una elevada vinculació afectiva i sentiment de pertinença, i, per tant, una manca de diferenciació i autonomia. Es constata la presència de límits difusos entre la identitat personal i la conjugal amb presència de dobles missatges. Segons es desprèn dels resultats, la identitat individual i familiar es fusiona amb la identitat de parella. Aquesta dimensió és més discriminativa en aquesta situació tipus que en la 1 i 2.
- **Estructura i adaptabilitat familiar:** es dona la presència de rols i normes confuses, implícites i secretes. També s'observa poca capacitat de reacció davant de situacions de desequilibri, desconfiança per compartir problemes i demanar ajuda. Escasses habilitats comunicatives i un ús del llenguatge desconfirmador.
- **Comunicació i dinàmica familiar:** es confirma la presència de dobles missatges que es relaciona amb l'existència de límits difusos entre la identitat individual i la de parella. Comunicació emocional basada en la desconfiança i dificultat per compartir les emocions obertament. Ús de llenguatge crític i desconfirmador per part del cònjuge que adopta la conducta violenta, la qual cosa es pot relacionar alhora amb la desconfiança per compatir problemes de manera oberta, amb menys capacitat per demanar ajuda, informació o recursos institucionals i escasses habilitats comunicatives per part del cònjuge que rep el maltractament.

Els indicadors interrelacionats més discriminatius són els indicadors de comunicació familiar amb els d'adaptabilitat familiar. Per tant, són dimensions que tenen un pes significatiu a l'hora de valorar el grau de funcionalitat familiar.

VINCULACIÓ AFECTIVA

SIMBIOSI

Límits difusos / dobles missatges

Manca de diferenciació / sentiment de pertinença / vinculació afectiva / sentiment de pertinença / vinculació afectiva / manca de diferenciació

PERTINENÇA

INDEPENDÈNCIA

DESVINCULACIÓ AFECTIVA

Límits rígids

Extrema diferenciació i autonomia

INDIVIDUACIÓ

ADAPTACIÓ ALTA

NORMES I REGLES EXPLÍCITES I ARBITRÀRIES

ROLS RÍGIDS

ROLS DIFUSOS

Capacitat de reacció davant de desequilibri / desconfirmació

Capacitat de reacció davant de desequilibri / capacitat per compartir problema

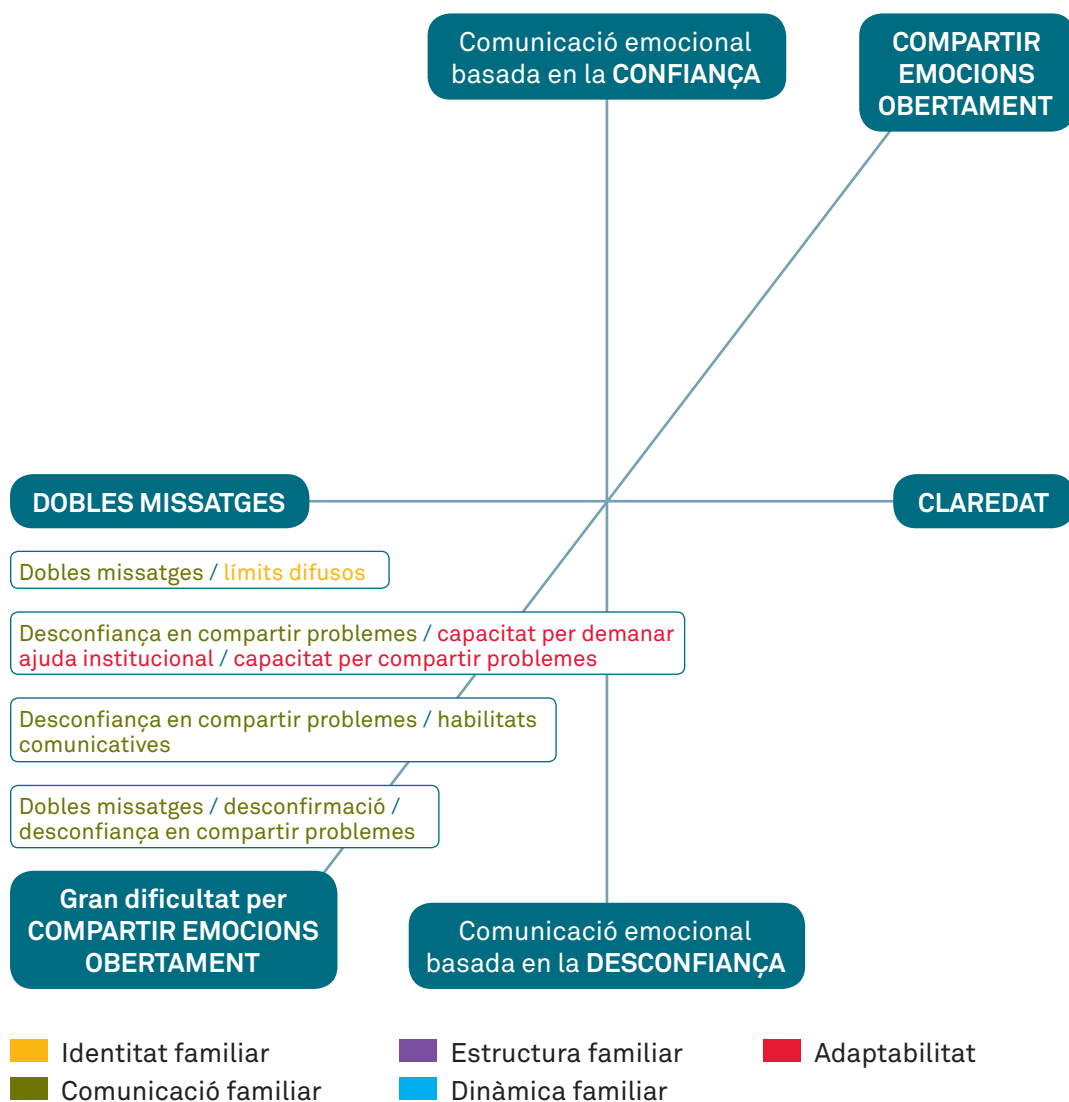
Capacitat de demanar ajuda institucional / habilitats comunicatives / compartir emocions

Capacitat de demanar ajuda institucional / desconfiança en compartir problemes

Rols difusos / normes confuses, implícites i secretes

ADAPTACIÓ BAIXA

NORMES I REGLES IMPLÍCITES I SECRETES

147

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

• Identitat familiar:

Elevada vinculació afectiva emocional i sentiment de pertinença, i per tant, manca de diferenciació i autonomia. Amb límits difusos entre la identitat personal i conjugal amb presència de dobles missatges.

• Estructura i adaptabilitat familiar:

Presència de rols i normes confuses, implícites i secretes. Poca capacitat de reacció davant de situacions de desequilibri, poca capacitat de compartir problemes i de demanar ajuda per desconfiança amb poques habilitats comunicatives i ús de llenguatge desconfirmador.

• Comunicació i dinàmica familiar:

Presència de dobles missatges relacionat amb l'existència de límits difusos, entre la identitat individual i la de parella. Comunicació emocional basada en la desconfiança i dificultat per compartir les emocions obertament. Ús de llenguatge crític i desconfirmador per part del cònjuge que adopta la conducta violenta, es pot relacionar amb la desconfiança per compartir els problemes de manera oberta i menys capacitat per demanar ajuda, informació o recursos institucionals i menys habilitats comunicatives per part del cònjuge que rep el maltractament.

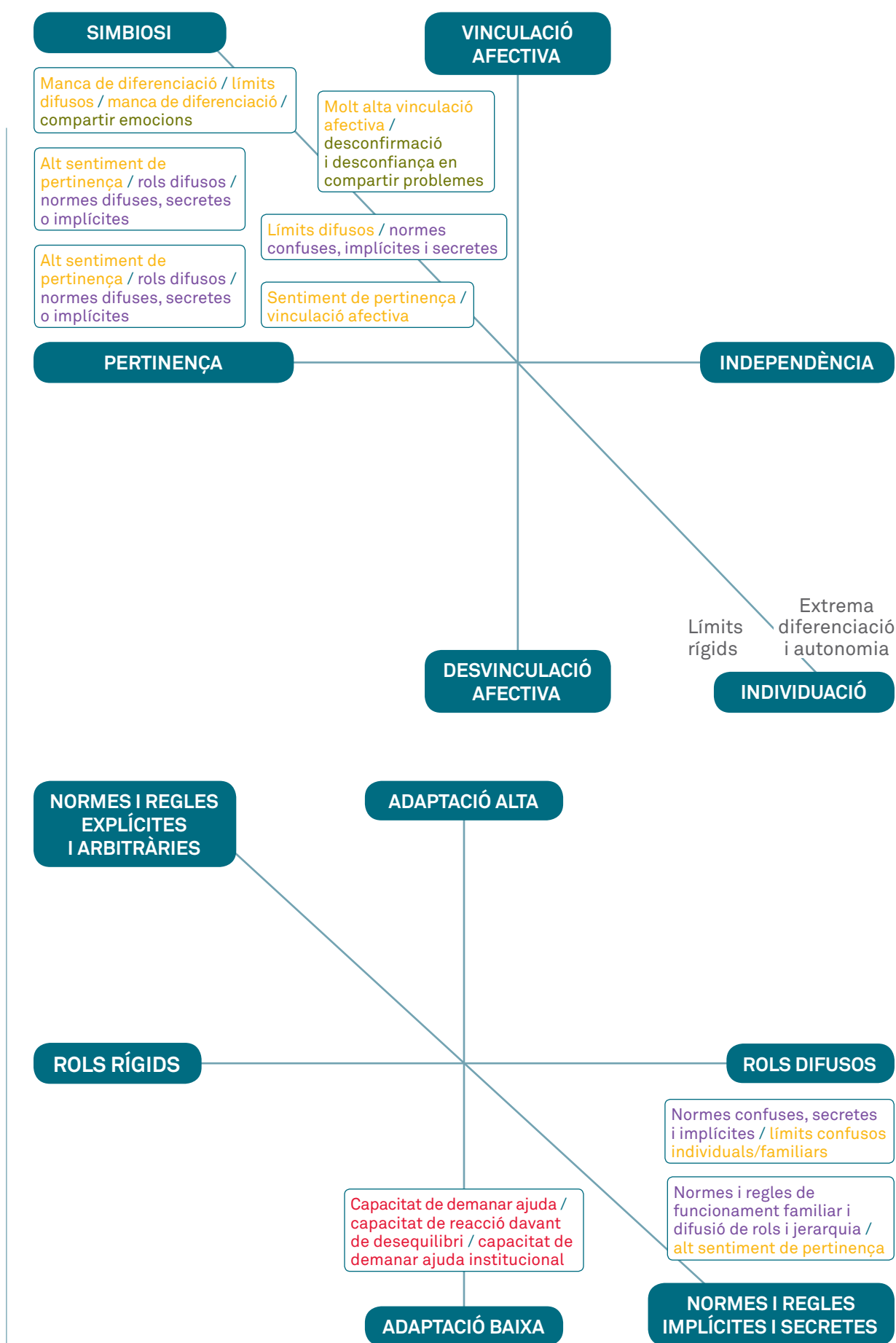
Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

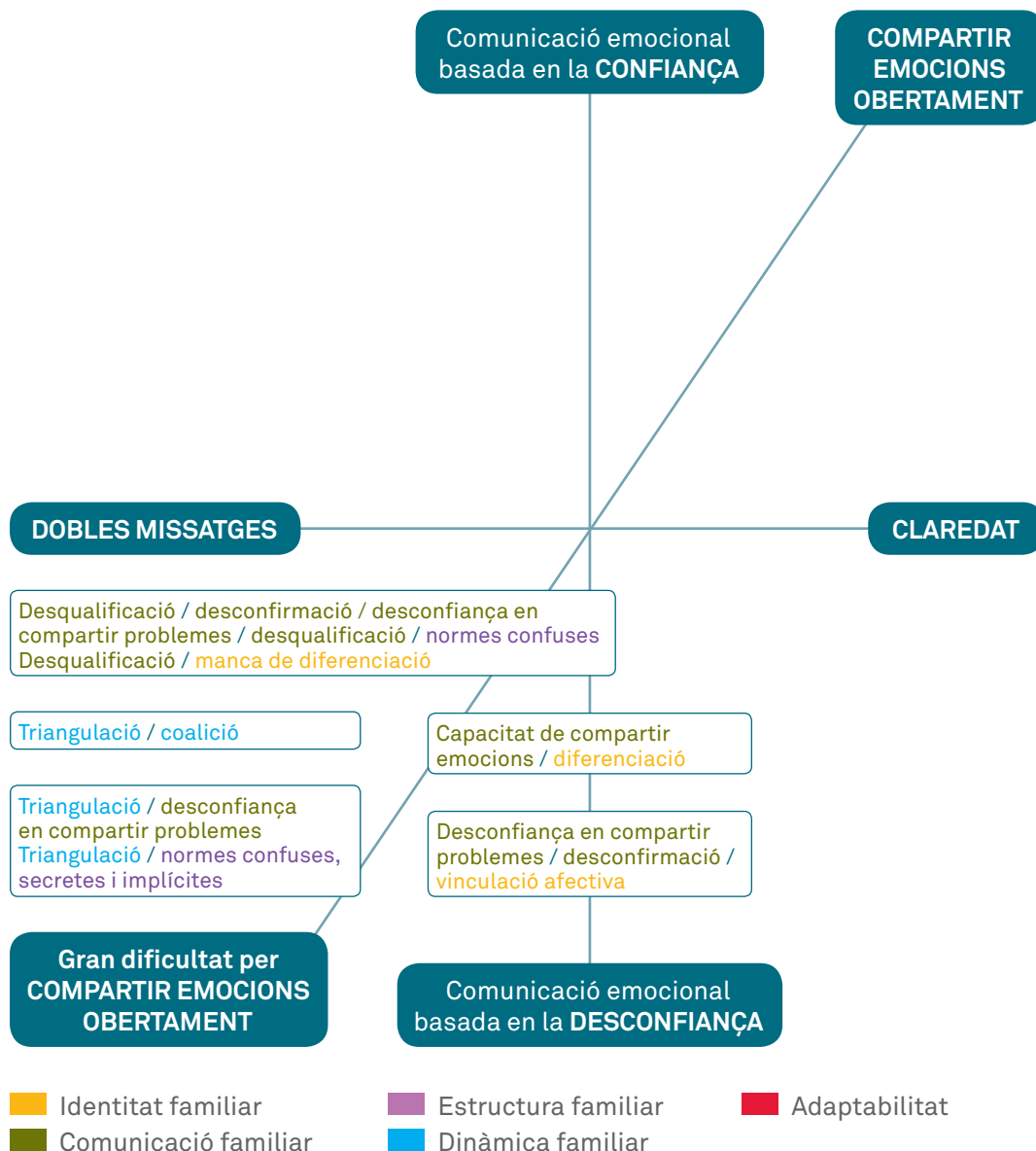
Situació tipus 4. Situacions de famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual.

- **Identitat familiar:** es constata una manca de diferenciació entre els membres, amb una elevat sentiment de pertinença i vinculació afectiva, que alhora es correlaciona amb límits difusos entre la identitat individual i familiar. L'estructura familiar es caracteritza per un funcionament amb normes difuses, secretes o implícites, que provoca una inversió dels rols i les jerarquies. La comunicació està basada en la desconfiança i es fa complicat compartir problemes i emocions, i augmenta l'ús d'un llenguatge crític i desqualificador o desconfirmador.
- **Estructura i adaptabilitat familiar:** s'observa poca capacitat per demanar ajuda, així com per reaccionar davant de situacions de desequilibri; al mateix temps, com més presència de normes i regles implícites i secretes, més confusos seran els límits entre la identitat individual i la familiar i més difusió dels rols es donarà.
- **Comunicació i dinàmica familiar:** es percep la presència de dobles missatges, una comunicació emocional basada en la desconfiança i una gran dificultat per compartir les emocions obertament. Així mateix, en la dinàmica familiar s'observa la presència de triangulació o coalició, un ús de llenguatge crític, desqualificador o desconfirmador que es relaciona amb normes confuses, secretes i implícites, i alhora amb poca diferenciació entre els membres i una alta vinculació afectiva.

Comunicació, estructura i dinàmica familiar són dimensions que tenen un pes significatiu a l'hora de valorar el grau de funcionalitat familiar en aquest tipus de situació.

Figura 56. SITUACIÓ TIPUS 4. Famílies amb patrons disfuncionals instaurats anteriors a la situació actual.

151

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

- **Identitat familiar:**

Manca de diferenciació entre els seus membres, límits difusos entre la identitat individual i familiar, nivell elevat de sentiment de pertinença i vinculació afectiva amb presència d'una estructura amb normes difuses, secretes o implícites i una comunicació basada en la desconfiança a l'hora de compartir problemes i emocions i ús d'un llenguatge crític i desqualificador o desconfirmador.

- **Estructura i adaptabilitat familiar:**

Poca capacitat per reaccionar davant de situacions de desequilibri i per demanar ajuda, presència de rols difusos i normes i regles implícites i secretes.

- **Comunicació i dinàmica familiar:**

Presència de dobles missatges desqualificadors o desconfirmadors, comunicació emocional basada en la desconfiança, gran dificultat per compartir les emocions obertament i presència de triangulació o coalició relacionat amb normes confuses, secretes i implícites, amb poca diferenciació i alta vinculació afectiva.

Situació tipus 5. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades.

- Tot i confirmar-se l'existència d'aquesta situació, no són les més freqüents i, per aquest motiu, l'índex de resposta dels professionals ha estat molt menor respecte a la resta. Consegüentment, menys possibilitats de trobar correlacions estadísticament significatives, raó per la qual l'anàlisi de les dades no ha estat tan exhaustiva com en la resta de situacions tipus analitzades.
- Malgrat tot, cal subratllar que per fer una bona exploració d'aquesta situació tipus la dimensió més discriminativa és la de comunicació familiar i aquesta vinculada amb el grau de vinculació afectiva (identitat familiar) entre la persona gran i el familiar amb relació de parentiu llunyà. També, la presència de triangulació (dinàmica familiar) i difusió de rols (estructura familiar).

A partir dels resultats obtinguts, es pot afirmar que s'han assolit els objectius plantejats d'aquesta recerca aplicada col·laborativa, ja que ha estat possible identificar i descriure els contextos relacionals, les dinàmiques i els patrons familiars en què es donen les situacions on emergeix el MPG, validar-les i identificar quins processos relacionats amb la funcionalitat familiar hi són presents i de quina manera intervenen en cada una d'aquestes situacions tipus.

El pas següent ha estat dissenyar la **Guia d'orientació per al diagnòstic i el tractament del context relacional, les dinàmiques i els patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans**, que pretén dotar els i les professionals dels serveis socials bàsics (SSB) d'estratègies útils per al diagnòstic relacional i oferir recomanacions per a l'abordatge psicosocial i el tractament social i psicològic.

8.

REFERÈNCIES

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2007). *Protocol de detecció i intervenció en situacions de maltractament a les persones grans*. Direcció d'Acció Social. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2014). *Protocol d'actuació davant el maltractament a les persones grans*. Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. (2012). *Pla d'acció municipal (PAM) 2012-2015*. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. (2013). *Pla municipal per a les persones grans 2013-2016*. Àrea de Qualitat i Vida, Igualtat i Esports. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. (2012). *Consell Municipal de Benestar Social. Memòria 2011-2012*. Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. (2013). *Document de drets i llibertats de les persones grans amb dependència. Bon tracte en tot moment*. Consell Assessor de la Gent Gran (CAGG). Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2017). *Línies d'intervenció en l'abordatge dels maltractaments a les persones grans 2017-2019*. Document intern no publicat. Direcció d'Intervenció Social, Departament de Gent Gran. Àrea de Drets Socials Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2018). *Informe fase 2. Projecte de desenvolupament tècnic. Identificació de les situacions en què es dona maltractament a les persones grans. Factors implicats, desencadenants i variables associades*. Document intern no publicat. Àrea de Drets Socials Direcció d'Innovació i Estratègia, Departament de Planificació i Processos, SPORA Sinergies. Barcelona.
- BOTELLA, L.; VILAREGUT, A. (2001). *La perspectiva sistèmica en terapia familiar: Conceptos básicos, investigación y evolución*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Recuperat de: <https://www.researchgate.net/publication/268356312_La_perspectiva_sistemica_en_terapia_familiar_Conceptos_basicos_investigacion_y_evolucion>.
- BRONFENBRENNER, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- BRONFENBRENNER, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, California: Sage.
- CALVACHE-MORA, C. A. (2015). "Perspectiva sistèmica de la comunicació humana y sus desórdenes". *Revista Ciencias de la Salud*, 13 (3), p. 327-329.
- CANCRINI, L.; LA ROSA, C. (1996). *La Caja de Pandora*. Paidós: Barcelona.
- CARDONA, J. R. P.; MEYER, E.; SCHIAMBERG, L.; POST, L. (2007). "Elder abuse and neglect in Latino families: An ecological and culturally relevant theoretical framework for clinical practice". *Family Process*, 46 (4), p. 451-470.

- CASTILLA, R.; PALMA, Mª O. (2014). "El maltrato a personas mayores en el ámbito familiar. Aproximación a la situación en Málaga (España)". *Trabajo Social Global. Revista de investigaciones en intervención social*, 4 (7), p. 20-35.
- CORSI, J. (1999). *Violencia familiar: una mirada interdisciplinaria sobre un grave problema social*. Buenos Aires: Paidós.
- CRESWELL, J. W.; PLANO CLARK, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research* (2a ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- DIRECCIÓ D'INNOVACIÓ I ESTRATÈGIA, DEPARTAMENT DE PLANIFICACIÓ I PROCESSOS, SPORA SINERGIES (2018). *Informe fase 2. Projecte de desenvolupament tècnic. Identificació de les situacions en què es dona maltractament a les persones grans. Factors implicats, desencadenants i variables associades*. Document intern no publicat. Àrea de Drets Socials AJUNTAMENT DE BARCELONA.
- EIMA (2007). *Prevenir y actuar contra los malos tratos a las personas mayores*. Fundació Viure i Conviure.
- FEIXAS, G.; MUÑOZ, D.; COMPAÑ, V.; MONTESANO, A. (2016). *El modelo sistémico en la intervención familiar*. Material docent col·lecció OMADO, Dipòsit digital de la Universitat de Barcelona, Creative Commons Catalunya.
- FITZPATRICK, M. A.; RITCHIE, L. D. (1993). "Communication theory and the family". A: Boss, P.; Doherty, W.; LaRossa, R.; Schumm, W.; Steinmetz, S. (ed.). *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach*, p. 565- 585. New York: Plenum.
- GALLEGU, S. (2006). *Comunicación familiar. Un mundo de construcciones simbólicas y relacionales*. Manizales: Universidad de Caldas.
- GUERIN, P.; FOGARTY, T.; FAY, L.; GILBERT, J. (2000). *Triángulos relacionales: el a-b-c de la psicoterapia*. Buenos Aires: Amorrortu.
- HALEY, J. (1981). *Uncommon therapy*. New York: Norton.
- HALL, P. A. (1989). "Elder maltreatment items, subgroups, and types: Policy and practice implications". *The International Journal of Aging and Human Development*, 28 (3), p. 191-205.
- HOFFMAN, L. (1992). *Fundamentos de la Terapia Familiar: un marco conceptual para el cambio de sistemas*. Méjico: Fondo de Cultura Económica.
- HUDSON, M. (1986). "Elder mistreatment: Current research". A: PILLEMER, K.; WOLF, R. (ed.). *Elder abuse: Conflict in the family*. Dover, MA: Auburn House.
- IBÁÑEZ, J. G. (2012). *El maltrato familiar hacia las personas mayores: un análisis sociojurídico* (vol. 10). Universidad de Zaragoza.
- IBORRA, I. (2009). "Factores de riesgo del maltrato de personas mayores en la familia en población española". *Zerbitzuan*, 45, p. 49-57.

- KOERNER, A.; FITZPATRICK, M. A. (2002). "Toward a theory family communication". *Communication Theory*, 12 (1), p. 70-91. doi: 10.1111/j.1468-2885.2002.tb00260.x.
- KOERNER, A.; FITZPATRICK, M. A. (2004). "Communication in intact families". A: VANGELISTI, A. *Handbook of Family Communication*, p. 177-196. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- KOSBERG, J. I.; NAHMIASH, D. (1996). "Characteristics of victims and perpetrators and milieus of abuse and neglect". *Abuse, neglect and exploitation of older persons: Strategies for assessment and intervention*, p. 31-50.
- LACHS, M. S.; PILLEMER, K. (1995). "Abuse and neglect of elderly persons". *New England Journal of Medicine*, 332 (7), p. 437-443.
- LIN, M. C.; GILES, H. (2013). "The dark side of family communication: a communication model of elder abuse and neglect". *International psychogeriatrics*, 25 (8), p. 1275-1290.
- LINARES, J. L. (1996). *Identidad y narrativa: La terapia familiar en la práctica clínica*. Barcelona: Paidós.
- LINARES, J. L. (2012). *Terapia familiar ultramoderna: La inteligencia terapéutica*. Barcelona: Herder.
- LINARES, J. L.; CAMPO, C. (2000). *Tras la honorable fachada*. Barcelona: Paidós.
- MARTÍN, J. C.; MENÉNDEZ, S. (2014). *Instrumentos para la evaluación del contexto familiar*. V Jornadas de Parentalidad Positiva. <<http://www.vjornadasparentalidad.es>>
- MINUCHIN, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- MINUCHIN, S. (1986). *Calidoscopio familiar: imágenes de violencia y curación*. Paidós: Barcelona.
- MINUCHIN, S.; FISHMAN, H. C. (2008). *Técnicas de terapia familiar*. Barcelona: Paidós.
- PERRONE, R. (1997). *Violencia y abusos sexuales en la familia: Un abordaje sistémico y comunicacional*. Paidós: Buenos Aires.
- REYES, S.; VALDERRAMA, O.; ORTEGA, K.; CHACÓN, M. (2010). "Funcionalidad familiar y estilos de vida saludables. Asentamiento humano Nuevo Paraíso-distrito de Pativilca, 2009". *Aporte Santiaguino*, 3 (2), p. 214-221.
- SANMARTÍN, A. R.; TORNER, J. A.; MARTÍ, N. P.; IZQUIERDO, P. D.; SOLÉ, M. C.; TORRELLAS, N. R. (2001). "Violencia doméstica: prevalencia de sospecha de maltrato a ancianos". *Atención Primaria*, 27 (5), p. 331-334.
- SCHIAMBERG, L. B.; GANS, D. (2000). "Elder abuse by adult children: An applied ecological framework for understanding contextual risk factors and the inter-

generational character of quality of life". *The International Journal of Aging and Human Development*, 50 (4), p. 329-359.

- SEGRIN, C.; FLORA, J. (2011). *Family communication* (2a ed.). New York: Routledge.
- SLUZKI, C. (2009). *La red social: Fronteras de la práctica sistémica*. Barcelona: Gedisa.
- SMITH, K. M.; FREEMAN, P. A.; ZABRISKIE, R. (2009). "An examination of family communication within the core and balance model of family leisure functioning". *Family Relations*, 58 (1), p. 79-90. doi: 10.1111/j.1741-3729.2008.00536.x.
- STEINMETZ, S. K. (1990). *Duty bound: Elder abuse and family care*. Sage Publications, Inc.
- TABUEÑA, M. (2006). "Los malos tratos y vejez: un enfoque psicosocial". *Psychosocial Intervention*, 15 (3), p. 275-292.
- VON BERTALANFFY, L. (1954). *General systems theory*. New York: George Brazillier.
- WATZLAWICK, P. (2009). *Teoría de la comunicación humana*. Barcelona: Herder.
- WATZLAWICK, P.; BEAVIN, J.; JACKSON, D. (1967). *Pragmatics of human communication*. New York: Norton.
- WATZLAWICK, P.; HELMICK, J.; JACKSON, D. (1985). *Teoría de la comunicación humana: Teorías, patologías y paradojas*. Barcelona: Editorial Herder.
- WATZLAWICK, P.; WEAKLAND, J. H.; FISCH, R. (1992). *Cambio*. Barcelona: Editorial Herder.
- WEBB, L. M.; DICKSON, F. C. (2012). "Effective family communication for coping with crises". A: DICKSON, F. C.; WEBB, L. M. (ed.). *Communication for families in crisis: Theories, methods, strategies*, p. 1-26. New York: Peter Lang.
- WIENER, N. (1948). *Cybernetics*. New York: Wiley.
- WOLF, R. S.; PILLEMER, K. A. (1989). *Helping elderly victims: The reality of elder abuse*. New York: Columbia University Press.

9. Annexos

1. Consentiment informat

Facultat de Psicologia,
Ciències de l'Educació
i de l'Esport

Consentiment informat

El/La Sr./Sra....., amb DNI
núm.....

FAIG CONSTAR:

Que he estat convidat a participar en la investigació que duu a terme el Grup de Recerca en Parella i Família (GRPF) de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna de la Universitat Ramon Llull.

L'/la investigador/a **es compromet** a guardar de manera confidencial les meves dades personals i a preservar l'anonimat del que li ha confiat.¹

Se m'ha informat que **tinc el dret** d'abandonar l'estudi en el moment en què ho vulgui sense cap perjudici.

Atès que la informació m'ha estat donada de manera comprensible, que he pogut formular preguntes i m'han estat aclarits els dubtes presentats en llegir o escoltar la informació específica, **dono lliurement i voluntària la meva conformitat** per participar en aquesta investigació i és per això que ho autoritzo explícitament en aquest full.

Data:

Signatura de l'entrevistador/a

Signatura de l'entrevistat/ada

159

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

¹ D'acord amb el Reglament (UE) 2016/679, de 27 d'abril, de protecció de dades personals (RGPD).

2. Qüestionari de recollida de dades: context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona maltractament a les persones grans

En el marc del Pla de gestió del coneixement de l'Àrea de Drets Socials de l'Ajuntament de Barcelona, l'Institut Municipal de Serveis Socials (IMSS), juntament amb l'equip investigador de la FPCEE Blanquerna (Universitat Ramon Llull), es vol donar continuïtat a l'estudi realitzat sobre la "Identificació de les situacions en què es dona maltractament a les persones grans (MPG). Factors implicats, desencadenants i variables associades" iniciat des del Departament de Planificació i Processos de la Direcció d'Estratègia i Innovació.

La finalitat última d'aquest projecte és dotar els professionals d'una eina per poder conèixer quins són els contextos relacionals, dinàmiques i patrons familiars de la persona que exerceix MPG que permeti poder prendre decisions quant al tipus d'intervenció més adequada a la situació familiar identificada.

Per tal de recollir la realitat actual d'aquest fenomen, les teves opinions són fonamentals i, per tant, sol·licitem la teva col·laboració emplenant el formulari següent.

En aquest formulari et demanem que contestis, en primer lloc, algunes dades professionals genèriques; en segon lloc, et preguntem en termes i casuístiques generals sobre la teva experiència i pràctica diària en relació amb l'atenció als casos de SOSPITA o EVIDÈNCIA de maltractament a les persones grans.

Posteriorment, i en tercer lloc, et demanem que centris totes les respostes a partir de DOS CASOS

amb SITUACIONS FAMILIARS TIPUS DIFERENTS que hagis atès en els darrers dos anys, o que estiguis atenent en aquest moment.

Et donem les gràcies per endavant per la teva col·laboració en aquesta recerca aplicada, ja que ens servirà per poder millorar i fer propostes per a l'abordatge i la intervenció psicosocial.

Cordialment,

Grup Motor de la Recerca (FPCEE Blanquerna i Àrea de Drets Socials)

Dades professionals

En primer lloc, indica'ns algunes dades professionals sobre tu mateix/a.

1. Especialitat professional*

Marca només un oval.

- ☐ Treballador/a social
- ☐ Psicòleg/òloga
- ☐ Educador/a social

2. Districte en el qual treballes*

Marca només un oval.

- ☐ Ciutat Vella
- ☐ L'Eixample
- ☐ Sants-Montjuïc
- ☐ Les Corts
- ☐ Sarrià - Sant Gervasi
- ☐ Gràcia
- ☐ Horta-Guinardó
- ☐ Nou Barris
- ☐ Sant Andreu
- ☐ Sant Martí

3. Anys d'experiència professional als serveis socials*

Marca només un oval.

- ☐ 0-2 anys
- ☐ 3-5 anys
- ☐ 6-10 anys
- ☐ 11-15 anys
- ☐ +16 anys

161

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Dades generals de la pràctica professional

A continuació, respon a les preguntes següents d'acord amb la teva pràctica professional als serveis socials i amb totes les casuístiques amb les quals et trobes, i t'has trobat, al llarg de la teva experiència professional, atenent situacions de maltractament a persones grans.

De les següents situacions familiars amb o sense disfuncionalitat familiar, en què es dona maltractament a persones grans, respon amb quina freqüència te les has trobat en la teva pràctica professional als serveis socials

Respon indicant si cada casuística te l'has trobat 1- Mai. 2- Poc. 3- Bastant. 4- Molt.

4. Fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

5. Fills/filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

6. Situació de violència de gènere en persones grans.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

7. Fills/filles amb relacions conflictives amb mares i pares, anteriors a la situació de cura.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

* Obligatòria.

8. Germans/anes amb relacions conflictives.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

9. Famílies amb patrons de violència instaurats.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

10. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

11. Famílies en les quals no hi ha disfunció familiar de base però es dona una sobrecàrrega familiar que produeix un MPG.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

12. Famílies en les quals no hi ha disfunció familiar de base però hi ha una dificultat per enfrontar-se al canvi d'etapa de cicle vital que produeix un MPG.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Molt

163

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Intervenció dels casos de MPG

Dels casos que has atès en aquests darrers dos anys, contesta les preguntes següents en relació amb la intervenció dels casos de MPG al centre de serveis socials en què treballes.

Respon indicant el següent:

1- Mai. 2- Algunes vegades 3- Bastant 4- Sempre.

Com es decideix qui intervé en els casos de MPG?

13. La direcció del centre*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Sempre

14. En equip en reunió de la USTAC*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Sempre

15. Altres*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Sempre

Com acostumes a treballar en els casos de MPG?

16. Sol/a*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Sempre

* Obligatòria.

17. Amb un altre professional de l'equip*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Sempre

18. En cas de treballar amb un altre professional de l'equip, indica amb qui.*

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ Psicòleg/òloga
- ☐ Treballador/a social
- ☐ Educador/a social

19. Amb altres serveis*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	
Mai	☐	☐	☐	☐	Sempre

165

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Situacions tipus amb disfuncionalitat familiar

A continuació, et presentem una sèrie de situacions tipus amb disfuncionalitat familiar.

Dels casos que tu has atès durant els ÚLTIMS DOS ANYS, reconeixes alguna situació familiar tipus que constitueixi la PROBLEMÀTICA CENTRAL del cas?

Indica, de cada situació familiar tipus, el nombre de casos amb què t'hagis trobat al llarg d'aquests dos anys.

Situació tipus 1. Fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran

Fills/filles que no han fet el procés d'individuació i no s'han desvinculat mai de la família perquè el tipus de relació establerta no ho ha permès. Són famílies que no faciliten l'autonomia dels seus membres i en què es donen relacions de dependència mútua i vincles poc diferenciats i fusionals.

* Obligatòria.

20. Quants casos de la situació tipus 1 t'has trobat en els darrers dos anys?*

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

Situació tipus 2. Fills/filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació

Situacions en què la persona gran torna a viure amb el fill o filla, ja sigui perquè el fill o filla retorna al domicili familiar (vinculat a separacions, pèrdues de feina o habitatge, inestabilitat econòmica...) o la persona gran es trasllada a casa del fill o filla.

21. Quants casos de la situació tipus 2 t'has trobat en els darrers dos anys?*

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

Situació tipus 3. Situació de violència de gènere en persones grans

La persona gran conviu amb la seva parella, que és la que exerceix els maltractaments. La conducta violenta està lligada a la relació que la parella ha mantingut al llarg de la seva història. Parelles amb antecedents de violència poden augmentar, disminuir o invertir el rol de qui exerceix la conducta violenta.

22. Quants casos de la situació tipus 3 t'has trobat en els darrers dos anys?*

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

* Obligatòria.

Situació tipus 4. Fills/filles amb relacions conflictives amb mares i pares anteriors a la situació de cura

Història de relació conflictiva de llarga evolució, maltractament previ o vivència de situacions traumàtiques en el si de la família, és a dir, fills i filles que en la infància van ser objecte de desqualificacions, desconfirmacions, negligència o abandonament, que retornen el maltractament quan s'inverteixen els papers i són ells qui cuiden els pares.

23. Quants casos de la situació tipus 4 t'has trobat en els darrers dos anys? *

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

167

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Situació tipus 5. Germans/anes amb relacions conflictives

Situacions en què els germans tenen problemes en les seves relacions de fa temps. La conducta violenta cap a la persona gran per part del germà o germana que cuida expressa el malestar o la ràbia fruit de les discriminacions, triangulacions o instrumentalització que els pares han fet al llarg de la història familiar en el sistema fraternal.

24. Quants casos de la situació tipus 5 t'has trobat en els darrers dos anys? *

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

Situació tipus 6. Famílies amb patrons de violència instaurats

Experiència prèvia de la utilització de la violència com a forma de resoldre els conflictes. En aquestes famílies, la conducta violenta pot partir de diferents membres, alhora que és tolerada pels altres, ja que la comunicació violenta forma part, moltes vegades, de les pautes interactives habituals.

25. Quants casos de la situació tipus 6 t'has trobat en els darrers dos anys?*

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

Situació tipus 7. Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu llunyanes

La majoria de les vegades, la funció del cuidador o cuidadora no està definida clarament, i com que no existeix un vincle significatiu, hi ha un sentiment d'obligatorietat en la cura i no de compromís. La persona gran es pot convertir en un destorb, i si hi ha béns i recursos materials, pot aparèixer l'abús econòmic.

26. Quants casos de la situació tipus 7 t'has trobat en els darrers dos anys?*

Marca només un oval.

- ☐ 0
- ☐ 1-2
- ☐ 3-5
- ☐ +5

Cas específic A

A continuació, et demanem que pensis en un cas específic aleatori que estiguis atenent en aquest moment, o que hagi atès en els darrers dos anys, i que respongui a alguna de les SITUACIONS FAMILIARS TIPUS descrites anteriorment. Respon a les preguntes següents en relació amb aquest cas, i les seves casuístiques individuals i familiars.

27. Identifica quina de les situacions familiars tipus es dona en el cas que has escollit.*

Marca només un oval.

- ☐ Fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran
- ☐ Fills/filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació
- ☐ Situació de violència de gènere en persones grans

* Obligatòria.

- ☐ Fills/filles amb relacions conflictives amb mares i pares anteriors a la situació de cura
- ☐ Germans/anes amb relacions conflictives
- ☐ Famílies amb patrons de violència instaurats
- ☐ Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades
- ☐ Altres: _____

28. Identifica quina tipologia de maltractament principal es dona en aquest cas (escull una opció).*

Marca només un oval.

- ☐ Negligència
- ☐ Físic
- ☐ Emocional
- ☐ Econòmic
- ☐ Sexual
- ☐ Abandonament
- ☐ Vulneració de drets
- ☐ Altres: _____

169

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

29. Identifica si hi ha altres tipologies de maltractament identificades (escull-ne tantes com calgui).*

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ No hi ha cap altra tipologia identificada
- ☐ Negligència
- ☐ Físic
- ☐ Emocional
- ☐ Econòmic
- ☐ Sexual
- ☐ Abandonament
- ☐ Vulneració de drets
- ☐ Drogues de síntesi
- ☐ Altres: _____

* Obligatòria.

30. Identifica si la persona que exerceix el maltractament té algun tipus de diagnòstic de trastorn mental, marca totes les alternatives que hi corresponguin.*

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ No té cap trastorn mental
- ☐ No té cap diagnòstic de trastorn mental identificat
- ☐ Trastorn esquizofrènic
- ☐ Altres trastorns de l'espectre psicòtic
- ☐ Trastorn depressiu major
- ☐ Altres trastorns de l'estat d'ànim
- ☐ Trastorns bipolars
- ☐ Trastorns per abús de substàncies
- ☐ Altres trastorns per conductes addictives
- ☐ Trastorns d'ansietat
- ☐ Trastorns de la personalitat
- ☐ Altres: _____

31. En cas d'abús de substàncies, indica quin tipus de substància és, marquen totes com hi corresponguin.

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ Alcohol
- ☐ Cocaïna
- ☐ Psicofàrmacs
- ☐ Cànnabis
- ☐ Heroïna
- ☐ Cocaïna i alcohol
- ☐ Heroïna/metadona
- ☐ Altres: _____

32. La persona maltractada té un grau de dependència?*

Marca només un oval.

- ☐ Sí
- ☐ No

* Obligatòria.

33. Edat de la persona maltractada.*

Marca només un oval.

- ☐ Entre 60 i 69 anys
- ☐ Entre 70 i 79 anys
- ☐ Entre 80 i 85 anys
- ☐ Entre 86 i 90 anys
- ☐ Més de 90 anys

34. Gènere de la persona maltractada.*

Marca només un oval.

- ☐ Home
- ☐ Dona

35. Edat de la persona que exerceix el maltractament.*

Marca només un oval.

- ☐ Menys de 15 anys
- ☐ Entre 16 i 25 anys
- ☐ Entre 26 i 35 anys
- ☐ Entre 36 i 45 anys
- ☐ Entre 45 i 60 anys
- ☐ Entre 60 i 69 anys
- ☐ Entre 70 i 79 anys
- ☐ Més de 80 anys

36. Gènere de la persona que exerceix maltractament.*

Marca només un oval.

- ☐ Home
- ☐ Dona

171

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

37. Vinculació familiar de la persona que exerceix el maltractament amb la persona maltractada.*

Marca només un oval.

- ☐ Cònjuge/parella
- ☐ Germà/ana
- ☐ Fill/a
- ☐ Gendre/jove
- ☐ Nebot/oda
- ☐ Altres: _____

38. Conviuen en el mateix domicili la persona que exerceix el maltractament i la persona maltractada?*

Marca només un oval.

- ☐ Sí, mai no han deixat de conviure-hi
- ☐ Sí, però temporalment van deixar de conviure- hi
- ☐ No, mai no hi han conviscut
- ☐ No, però hi han conviscut en el passat
- ☐ Altres: _____

39. Hi ha algun altre membre que exerceixi maltractament a la persona gran?*

Marca només un oval.

- ☐ Sí, amb evidències
- ☐ Sí, amb sospita
- ☐ No

40. En cas afirmatiu, quina és la vinculació familiar d'aquesta altra persona que també exerceix el maltractament amb la persona maltractada?

Marca només un oval.

- ☐ Cònjuge/parella
- ☐ Germà/ana
- ☐ Fill/a
- ☐ Gendre/jove
- ☐ Nebot/oda
- ☐ Altres: _____

* Obligatòria.

41. Qui detecta o alerta de la situació de maltractament?*

Marca només un oval.

- ☐ La mateixa persona maltractada
- ☐ Familiar
- ☐ Cuidador/a
- ☐ Veïns/ïnes
- ☐ Tècnics/tècniques del Servei de Mediació i Convivència (SPC)
- ☐ Serveis socials bàsics i especialitzats
- ☐ Recursos d'atenció municipal (SADEP, SAD, TAD, SAUV, CUESB, centres de dia, habitatges amb serveis, apartaments tutelats...)
- ☐ Projectes comunitaris (Vincles, Radars...)
- ☐ Casals de gent gran, casals de barri, centres cívics, biblioteques...
- ☐ Sistema de salut (ABS, CSMA, hospitals, sociosanitaris...)
- ☐ Sistema de justícia
- ☐ Cossos de seguretat (Guàrdia Urbana, Mossos d'Esquadra)
- ☐ Altres: _____

173

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

Cas específic A. Processos relacionats amb la identitat familiar

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiquis que es dona en el cas que has escollit.

S'ENTÉN LA PUNTUACIÓ "3" COM A FUNCIONALITAT FAMILIAR

42. La vinculació afectiva i emocional es caracteritza per: *

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Excessiva vinculació	☐	☐	☐	☐	☐	Excessiva desvinculació

43. Hi ha sentiment de pertinença, d'unió familiar i d'identitat compartida (rituals, valors...)*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Excessiva pertinença	☐	☐	☐	☐	☐	Excessiva individuació i independència

Cas específic A. Processos relacionats amb la individuació i simbiosi

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiqués que es dona en el cas que has escollit.

S'ENTÉN LA PUNTUACIÓ "3" COM A FUNCIONALITAT FAMILIAR

44. Els límits entre la identitat familiar i la individual de cada membre són: *

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Límits rígids	☐	☐	☐	☐	☐	Límits confusos

45. Les relacions entre els membres, d'acord amb l'etapa del cicle vital, són de:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Extrema diferenciació i autonomia	☐	☐	☐	☐	☐	Manca de diferenciació i autonomia

Cas específic A. Processos relacionats amb l'estructura familiar

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiqués que es dona en el cas que has escollit.

S'ENTÉN LA PUNTUACIÓ "3" COM A FUNCIONALITAT FAMILIAR

* Obligatòria.

46. La definició de subsistemes familiars i límits entre rols i jerarquies tendeix a:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Rigidesa de rols i jerarquies	☐	☐	☐	☐	☐	Difusió o inversió de rols i jerarquies

47. Les normes i regles del funcionament familiar són:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Rígidament explícites i arbitràries	☐	☐	☐	☐	☐	Implícites, confuses o secretes

175

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Cas específic A. Processos relacionats amb l'adaptabilitat familiar

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiquis que es dona en el cas que has escollit.

La puntuació indica el següent:

1- Molt baixa. 2- Baixa. 3- Moderada. 4- Alta. 5- Molt alta.

48. La capacitat de reacció i adequació, dels recursos, rols i patrons familiars habituals, davant d'una situació de desequilibri o estressors vitals és:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Molt baixa	☐	☐	☐	☐	☐	Molt alta

49. La capacitat de la família per compartir els problemes i la presa de decisions amb la participació de tots els membres (xarxa natural de suport) és: *

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Molt baixa	☐	☐	☐	☐	☐	Molt alta

50. La capacitat de la família per demanar ajuda, informació i recursos a escala institucional i comunitària és: *

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Molt baixa	☐	☐	☐	☐	☐	Molt alta

Cas específic A. Processos de comunicació familiar

Respon als enunciats següents en funció del grau d'acord en què s'apliqui a la família sobre la qual estàs respondent. La puntuació indica el següent:

1- Mai. 2- Algunes vegades. 3- Sovint. 4- Gairebé sempre. 5- Sempre.

51. Presència de missatges, positius, clars i eficaços.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

52. Presència de dobles missatges.*

Incongruència entre el que es diu i el que es fa

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

53. Es poden compartir emocions, sentiments i problemes de manera oberta.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

54. Presència de desconfiança i resistència a l'hora de compartir problemes i sentiments.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

* Obligatòria.

- 55. Ús de llenguatge excessivament crític i desqualificador (qüestiona, desvalor, critica i menysprea la persona gran, i aquesta se sent insegura, indefensa i desconfiada). ***

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

- 56. Ús d'un llenguatge desconfirmador (invalida l'existència de les necessitats de la persona gran, i aquesta passa a ser silenciada o invisible dins del context familiar).***

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

177

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

- 57. Presència d'habilitats comunicatives i de resolució de conflictes. ***

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

Cas específic A. Dinàmiques familiars

Respon als enunciats següents en funció del grau d'acord en què s'apliqui a la família sobre la qual estàs responent. La puntuació indica el següent:

1- Mai. 2- Algunes vegades. 3- Sovint. 4- Gairebé sempre. 5- Sempre.

- 58. Triangulació: davant d'un conflicte familiar s'estableixen aliances entre els membres, i s'utilitza la persona gran com un instrument per obtenir un benefici propi, aliè a les necessitats de la persona gran. ***

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

- 59. Coalició: aliança entre un o diversos membres i la persona gran amb l'objectiu d'anar en contra d'un tercer, sense tenir en compte les necessitats de la persona gran.***

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

- 60. Afegeix tot allò que consideris necessari per completar la informació principal en relació amb aquest cas.**

Cas específic B

A continuació et demanem que pensis en un ALTRE CAS, amb una SITUACIÓ FAMILIAR TIPUS DIFERENT a la del cas específic A, que estiguis atenent en aquest moment o que hakis atès en els darrers dos anys. Respon a les preguntes següents en relació amb aquest cas, i les seves casuístiques individuals i familiars.

- 61. Identifica quina de les situacions familiars tipus es dona en el cas que has escollit.***

Marca només un oval.

- ☐ Fills/filles grans que no s'han independitzat mai i conviuen amb la persona gran
- ☐ Fills/filles grans que retornen a la convivència: pseudoindividuació
- ☐ Situació de violència de gènere en persones grans
- ☐ Fills/filles amb relacions conflictives amb mares i pares anteriors a la situació de cura
- ☐ Germans/anes amb relacions conflictives
- ☐ Famílies amb patrons de violència instaurats
- ☐ Aprofitament oportunista amb relacions de parentiu distanciades
- ☐ Altres: _____

* Obligatòria.

62. Identifica quina tipologia de maltractament principal es dona en aquest cas (escull una opció).*

Marca només un oval.

- ☐ Negligència
- ☐ Físic
- ☐ Emocional
- ☐ Econòmic
- ☐ Sexual
- ☐ Abandonament
- ☐ Vulneració de drets
- ☐ Altres: _____

63. Identifica si hi ha altres tipologies de maltractament identificades (escull-ne tantes com calgui).*

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ No hi ha cap altra tipologia identificada
- ☐ Negligència
- ☐ Físic
- ☐ Emocional
- ☐ Econòmic
- ☐ Sexual
- ☐ Abandonament
- ☐ Vulneració de drets
- ☐ Drogues de síntesi
- ☐ Altres: _____

64. Identifica si la persona que exerceix el maltractament té algun tipus de diagnòstic de trastorn mental, marca totes les alternatives que hi corresponguin.*

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ No té cap trastorn mental
- ☐ No té cap diagnòstic de trastorn mental identificat

- ☐ Trastorn esquizofrènic
- ☐ Altres trastorns de l'espectre psicòtic
- ☐ Trastorn depressiu major
- ☐ Altres trastorns de l'estat d'ànim
- ☐ Trastorns bipolars
- ☐ Trastorns per abús de substàncies
- ☐ Altres trastorns per conductes addictives
- ☐ Trastorns d'ansietat
- ☐ Trastorns de la personalitat
- ☐ Altres: _____

65. En cas d'abús de substàncies, indica quin tipus de substància és, marquen tantes com hi corresponguin.

Selecciona totes les opcions que hi escaiguin.

- ☐ Alcohol
- ☐ Cocaïna
- ☐ Psicofàrmacs
- ☐ Cànnabis
- ☐ Heroïna
- ☐ Cocaïna i alcohol
- ☐ Heroïna/metadona
- ☐ Altres: _____

66. La persona maltractada té un grau de dependència?*

Marca només un oval.

- ☐ Sí
- ☐ No

67. Edat de la persona maltractada.*

Marca només un oval.

- ☐ Entre 60 i 69 anys
- ☐ Entre 70 i 79 anys

* Obligatòria.

- ☐ Entre 80 i 85 anys
- ☐ Entre 86 i 90 anys
- ☐ Més de 90 anys

68. Gènere de la persona maltractada.*

Marca només un oval.

- ☐ Home
- ☐ Dona

69. Edat de la persona que exerceix el maltractament.*

Marca només un oval.

- ☐ Menys de 15 anys
- ☐ Entre 16 i 25 anys
- ☐ Entre 26 i 35 anys
- ☐ Entre 36 i 45 anys
- ☐ Entre 45 i 60 anys
- ☐ Entre 60 i 69 anys
- ☐ Entre 70 i 79 anys
- ☐ Més de 80 anys

70. Gènere de la persona que exerceix maltractament.*

Marca només un oval.

- ☐ Home
- ☐ Dona

71. Vinculació familiar de la persona que exerceix el maltractament amb la persona maltractada.*

Marca només un oval.

- ☐ Cònjuge/parella
- ☐ Germà/ana
- ☐ Fill/a
- ☐ Gendre/jove
- ☐ Nebot/oda
- ☐ Altres: _____

181

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

72. Conviuen en el mateix domicili la persona que exerceix el maltractament i la persona maltractada?*

Marca només un oval.

- ☐ Sí, mai no han deixat de conviure-hi
- ☐ Sí, però temporalment van deixar de conviure- hi
- ☐ No, mai no hi han conviscut
- ☐ No, però hi han conviscut en el passat
- ☐ Altres: _____

73. Hi ha algun altre membre que exerceixi maltractament a la persona gran?*

Marca només un oval.

- ☐ Sí, amb evidències
- ☐ Sí, amb sospita
- ☐ No

74. En cas afirmatiu, quina és la vinculació familiar d'aquesta altra persona que també exerceix el maltractament amb la persona maltractada?

Marca només un oval.

- ☐ Cònjuge/parella
- ☐ Germà/ana
- ☐ Fill/a
- ☐ Gendre/jove
- ☐ Nebot/oda
- ☐ Altres: _____

75. Qui detecta o alerta de la situació de maltractament?*

Marca només un oval.

- ☐ La mateixa persona maltractada
- ☐ Familiar
- ☐ Cuidador/a
- ☐ Veïns/ïnes
- ☐ Tècnics/tècniques del Servei de Mediació i Convivència (SPC)
- ☐ Serveis socials bàsics i especialitzats

* Obligatòria.

- ☐ Recursos d'atenció municipal (SADEP, SAD, TAD, SAUV, CUESB, centres de dia, habitatges amb serveis, apartaments tutelats...)
- ☐ Projectes comunitaris (Vincles, Radars...)
- ☐ Casals de gent gran, casals de barri, centres cívics, biblioteques...
- ☐ Sistema de salut (ABS, CSMA, hospitals, sociosanitaris...)
- ☐ Sistema de justícia
- ☐ Cossos de seguretat (Guàrdia Urbana, Mossos d'Esquadra)
- ☐ Altres: _____

Cas específic B. Processos relacionats amb la identitat familiar

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiquis que es dona en el cas que has escollit.

S'ENTÉN LA PUNTUACIÓ "3" COM A FUNCIONALITAT FAMILIAR

183

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

76. La vinculació afectiva i emocional es caracteritza per:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Excessiva vinculació	☐	☐	☐	☐	☐	Excessiva desvinculació

77. Hi ha sentiment de pertinença, d'unió familiar i d'identitat compartida (rituals, valors...)*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Excessiva pertinença	☐	☐	☐	☐	☐	Excessiva individuació i independència

Cas específic B. Processos relacionats amb la individuació i simbiosi

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiquis que es dona en el cas que has escollit.

S'ENTÉN LA PUNTUACIÓ "3" COM A FUNCIONALITAT FAMILIAR

* Obligatòria.

78. Els límits entre la identitat familiar i la individual de cada membre són:*
Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Límits rígids	☐	☐	☐	☐	☐	Límits confusos

79. Les relacions entre els membres, d'acord amb l'etapa del cicle vital, són de:*
Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Extrema diferenciació i autonomia	☐	☐	☐	☐	☐	Manca de diferenciació i autonomia

Cas específic B. Processos relacionats amb l'estructura familiar

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiqués que es dona en el cas que has escollit.

S'ENTÉN LA PUNTUACIÓ "3" COM A FUNCIONALITAT FAMILIAR

80. La definició de subsistemes familiars i límits entre rols i jerarquies tendeix a:*
Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Rigidesa de rols i jerarquies	☐	☐	☐	☐	☐	Difusió o inversió de rols i jerarquies

81. Les normes i regles del funcionament familiar són:*
Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Rígidament explícites i arbitràries	☐	☐	☐	☐	☐	Implícites, confuses o secretes

* Obligatoria.

Cas específic B. Processos relacionats amb l'adaptabilitat familiar

Respon als enunciats següents a partir d'una escala, d'acord amb la tendència que identifiquis que es dona en el cas que has escollit.

La puntuació indica el següent:

1- Molt baixa. 2- Baixa. 3- Moderada. 4- Alta. 5- Molt alta.

82. La capacitat de reacció i adequació, dels recursos, rols i patrons familiars habituals, davant d'una situació de desequilibri o estressors vitals és:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Molt baixa	☐	☐	☐	☐	☐	Molt alta

83. La capacitat de la família per compartir els problemes i la presa de decisions amb la participació de tots els membres (xarxa natural de suport) és:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Molt baixa	☐	☐	☐	☐	☐	Molt alta

84. La capacitat de la família per demanar ajuda, informació i recursos a escala institucional i comunitària és:*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Molt baixa	☐	☐	☐	☐	☐	Molt alta

185

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Cas específic B. Processos de comunicació familiar

Respon als enunciats següents en funció del grau d'acord en què s'apliqui a la família sobre la qual estàs responent. La puntuació indica el següent:

1- Mai. 2- Algunes vegades. 3- Sovint. 4- Gairebé sempre. 5- Sempre.

85. Presència de missatges, positius, clars i eficaços.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

* Obligatòria.

86. Presència de dobles missatges.*

Incongruència entre el que es diu i el que es fa

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

87. Es poden compartir emocions, sentiments i problemes de manera oberta.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

88. Presència de desconfiança i resistència a l'hora de compartir problemes i sentiments.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

89. Ús de llenguatge excessivament crític i desqualificador (qüestiona, desvalora, critica i menysprea la persona gran, i aquesta se sent insegura, indefensa i desconfiada).*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

90. Ús d'un llenguatge desconfirmador (invalida l'existència de les necessitats de la persona gran, i aquesta passa a ser silenciada o invisible dins del context familiar).*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

* Obligatòria.

91. Presència d'habilitats comunicatives i de resolució de conflictes.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

Cas específic B. Dinàmiques familiars

Respon als enunciats següents en funció del grau d'acord en què s'apliqui a la família sobre la qual estàs responnent. La puntuació indica el següent:

1- Mai. 2- Algunes vegades. 3- Sovint. 4- Gairebé sempre. 5- Sempre.

187

92. Triangulació: davant d'un conflicte familiar s'estableixen aliances entre els membres, i s'utilitza la persona gran com un instrument per obtenir un benefici propi, aliè a les necessitats de la persona gran.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

93. Coalició: aliança entre un o diversos membres i la persona gran amb l'objectiu d'anar en contra d'un tercer, sense tenir en compte les necessitats de la persona gran.*

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Mai	☐	☐	☐	☐	☐	Sempre

94. Afegeix tot allò que consideris necessari per completar la informació principal en relació amb aquest cas.

* Obligatòria.

Opinió sobre el qüestionari

A continuació ens agradaria que responguessis a algunes preguntes en relació amb el qüestionari que acabes de contestar.

95. Creus que respondre aquest qüestionari t'ha permès reflexionar sobre alguns aspectes que no t'havies plantejat anteriorment?*

La puntuació indica el següent: 1- Gens. 2- Una mica. 3- Bastant. 4- Molt.

Marca només un oval.

	1	2	3	4	5	
Gens	☐	☐	☐	☐	☐	Molt

96. Si has trobat a faltar alguna qüestió important mentre contestaves el qüestionari, si us plau, indica'ns-ho i especifica-ho.

97. Si tens alguna qüestió que t'agradaria comentar-nos, pots fer-ho en aquest espai.

En cas que estiguessis interessat/ada a participar més a fons en aquesta recerca aplicada, envia un correu a posf@bcn.catacam, indicant-hi el teu nom, el teu CSS i la teva adreça electrònica.

MOLTES GRÀCIES PER LA TEVA COL-LABORACIÓ!

* Obligatòria.

3. Guió del grup de discussió amb professionals dels CSS

Acomodació dels participants (10')

A partir de les dades que hem obtingut, som aquí per intentar captar millor les vostres necessitats durant tot el procés.

Abans que nosaltres comencem a fer-vos preguntes, hi ha alguna cosa que vulgueu destacar?

Entrada del cas: “a priori” (20')

1. Basant-vos en la vostra experiència, imagineu que us arriba un cas i, amb la primera informació que teniu (abans de veure la família), quines serien les característiques que us farien pensar que es tractarà d'un cas especialment difícil?
2. Hi ha diferències depenent del servei / professional que deriva el cas?
3. Amb les dades que tens, quin escenari esperes trobar-te?
4. Amb les dades de què disposes, com t'ho prepares? (individual o en equip?)
5. Necessiteu més dades?
6. Sol estar confirmat el maltractament o només se sospita?
7. Dintre de la complexitat de tots els casos [...] pensem en el perfil de família, quins considereu que tenen més dificultat? (si surt el tema)

189

Context relacional, dinàmiques i patrons familiars en què es dona el maltractament a les persones grans

Durant la intervenció (60')

Pensant en temes de relació i dinàmiques familiars.

1. Com descriuries el que està passant?
2. Quines dificultats et trobes a l'hora d'intervenir?
3. Com decideixes si l'abordatge el fas en solitari o amb altres professionals?
4. Quan us trobeu amb una dificultat, de quins recursos disposeu? Expliqueu una mica com entenem les dinàmiques familiars.
5. Quan ens trobem en un escenari de sospita o conflicte, podem identificar què està passant pel que fa a dinàmica familiar? O ens quedem amb una sensació...?
6. Què fan els tercers davant una situació de maltractament?
7. Quines són les principals resistències durant la intervenció que us trobeu? (nosaltres tenim al cap la triangulació/coalició, la codependència i la involuntarietat).

8. En cas de poder-se produir certs canvis, qui hi perd més? O qui hi guanya més?
9. I vosaltres, quines necessitats teniu durant l'abordatge? Què us va bé dels recursos que hi ha? Què creieu que podria millorar la vostra intervenció? (tant dels vostres recursos professionals com dels recursos de la xarxa).

Resolució / tancament del cas i reflexions finals (20')

1. Com es determina el compliment dels objectius de la vostra intervenció?
2. Quan es dona un cas per tancat (èxit, abandonament, etc.)?
3. Alguna vegada us heu trobat amb situacions que considereu que sobrepassen el vostre camp d'actuació?
4. Quines necessitats teniu en aquest moment de tancament?
5. Nosaltres volem fer una guia que us ajudi en aquestes situacions. Com us imagineu aquesta guia? Com us podria ajudar?
6. Hi ha alguna cosa que voldríeu afegir? Creieu que hi ha alguna cosa important que no hem tractat?

4. Relació de professionals que han col·laborat

FASE DE DESENVOLUPAMENT TÈCNIC

- Campos Fornell, Àngels. Tècnica de Gestió de Projectes. Departament Planificació i Processos.
- Català Galofre, Carmina. Cap del Departament Planificació i Processos.
- Cuesta Roca, Merche. Cap territorial d'Emergències. Direcció d'Urgències i Emergències Socials.
- Escuté Pardo, Marta. Treballadora social. CSS Sant Martí -Verneda.
- Fierro Fidalgo, Yolanda. Tècnica de Gestió de Projectes. Departament Planificació i Processos.
- Garreta Burell, Marisa. Coordinadora d'Infermeria - Parc de Salut Mar.
- Hernández de la Torre, Merche. Treballadora social. CSS Sant Antoni.
- Rodríguez Molinet, Pepita . Treballadora social ICS. CAP Casernes 9I-CAP.
- Rodríguez Pérez, Liliana. Psicòloga. CSS Nova Esquerra de l'Eixample.
- Vilajoana Celaya, Pep. Psicòleg. CSS Guineueta-Verdum-Prosperitat.

191

Context relacional,
dinàmiques i
patrons familiars
en què es dona el
maltractament a
les persones grans

FASE DE RECERCA APLICADA

Equip de recerca aplicada col·laborativa

Per part de de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i l'Esport Blanquerna (FPCEE, Universitat Ramon Llull) i a través del Grup de Recerca de Parella i Família (GRPF)

- Artigas Miralles, Lourdes
- Carratalà Rius, Eduard
- Günther Bel, Cristina
- Mateu Martínez, Clara
- Palma Sevillano, Carol
- Roca Santos, Mariona
- Torras, Sònia
- Vilaregut Puigdesens, Anna (direcció)

Per part de l'Ajuntament de Barcelona

- Campos Fornell, Àngels. Tècnica de Gestió de Projectes. Departament de Planificació i Processos
- Català Galofre, Carmina. Cap del Departament de Planificació i Processos

- Collado Cobo, Sílvia. Tècnica de Gestió de Projectes. Departament d'Atenció social per a la gent gran i per a la promoció de l'autonomia personal (IMSS)
- Escuté Pardo, Marta. Treballadora social. CSS Sant Martí-Verneda.
- Porzio, Laura. Tècnica de Suport. Departament de Planificació i Processos
- Quintana Escarra, Esther. Cap del Departament d'Atenció social per a la gent gran i per a la promoció de l'autonomia personal (IMSS).

Professionals participants en diferents moments: prova de valor, grups de discussió, grup de contrast intern i extern

- Anfruns Danes, Ester. Treballadora social. CSS Ciutat Meridiana.
- Antón Briones, Carmina. Treballadora social. CSS Clot - Camp de l'Arpa.
- Aramburu Otazu, Lourdes. Psicòloga. CSS Horta.
- Barón Estesó, Anna. Educadora social. CSS Sagrada Família.
- Barrado Fernàndez, Cristina. Treballadora social. CSS Sarrià.
- Bautista Macias, Jordi. Psicòleg. CSS Casc Antic.
- Caballero Díaz, Anna. Treballadora social. CSS Sagrada Família.
- Cano Romero, Vanessa. Treballadora social. CSS Vila de Gràcia.
- Castro Anso, Sònia. Treballadora social. CSS Vall d'Hebron.
- Chillón Aibar, Lidia. Treballadora social. CSS Sant Martí - La Verneda.
- Díez Cubilla, Mercè. Treballadora social. CSS Turó de la Peira - Can Peguera.
- Domènech Silvestre, Xènia. Treballadora social. CSS La Marina.
- Farré Cabrero, Maria. Treballadora social. CSS Sant Martí - Verneda
- Garcia Joaquín, Imma. Treballadora social. CSS Gòtic.
- Guaita Moreno, Cèlia. Treballadora social. CSS Sant Andreu.
- Masip Serra, Júlia. Psicòloga. CSS Guinardó.
- Matesanz Serrate, Natalia. Treballadora social. CSS Casc Antic.
- Méndez Solé, Silvia. Treballadora social. CSS Numància.
- Molina Gómez, Antonia. Treballadora social. CSS Dreta de l'Eixample.
- Moratalla Gelida, Teresa. Psicòloga clínica. Psicoterapeuta familiar i supervisora d'equips. Adjunta al Servei de Psiquiatria de l'Hospital de Sant Pau de Barcelona, a la Unitat de Teràpia Familiar.
- Oliveda Llagostera, Montse. Treballadora social. CSS Grassot - Gràcia Nova.
- Pastor Puyol, Montse. Psicòloga. CSS Sant Martí - Verneda.
- Pérez Montón, Carmen. Treballadora social. CSS Les Corts.
- Prior López, Adelaida. Treballadora social. CSS Garcilaso.
- Puga Barceló, Daniel. Treballador social. CSS El Coll - Vallcarca.

- Rodríguez Pérez, Liliana. Psicòloga. CSS Nova Esquerra de l'Eixample.
- Solera Reig, Gemma. Treballadora social. CSS Guineueta.
- Suñer Fabrelles, Imma. Treballadora social. CSS Cotxeres.
- Vilajoana Celaya, Pep. Doctor en Psicologia. President de la Fundació Congrés Català Salut Mental i coordinador de la Divisió de Psicologia de la Salut del Consell General de la Psicologia d'Espanya.

**Context relacional, dinàmiques
i patrons familiars en què
es dona el maltractament
a les persones grans**

Recerca aplicada

Gener 2020

*Àrea de Drets Socials, Justícia Global,
Feminismes i LGTBI*